नारायण नगरपालिका दैलेखको
१० वर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना
(२०८०/२०८१ – २०९०/२०९१)

नारायण नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा, नारायण नगरपालिका, दैलेख

कार्यपालिका बाट प्रमाणित मिति : २०८१ असोज २६

सञ्चालन समिति

संयोजक ,नगर प्रमुख –श्री लोमन शर्मा

सदस्य , नगर उप - प्रमुख- श्री तप्ता कुमारी खड्का थापा

सदस्य,प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत -

सदस्य ,योजना शाखा -श्री पुर्ण बहादुर थापा

सदस्य नेपाल शिक्षक -महासंघ,

सदस्य -श्री निरक रावलप्रशासन शाख , नारायण नगरपालिका दैलेख

सदस्य –श्री जित बहादुर जि सी, अपाङ्गता महासंघ जिल्ला अध्यक्ष, दैलेख

सदस्य – श्री रत्ना थापा सामाजीक विकास समिती संयोजक

सदस्य –श्री गोमा के सी, महिला, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा

सदस्य -श्री नर बहादुर शाही क्याम्पस प्रमुखनारायण बहुमुखी क्याम्पस ,

सदस्य श्री निरक बहादुर तारामी प्र अ त्रिभुवन मा वि

सदस्य वडा –अध्यक्ष, श्री रेशम बहादुर थापा- वडा नं .पा .न .ना, २

सदस्य -वडा अध्यक्ष ,श्री चन्द्र प्रसाद उपाध्याय वडा नं .पा .न .ना,३

सदस्य -वडा अध्यक्ष, श्री गोपाल कुमार बि सी .पा .न .ना,वडा नं ८

सदस्य -वडा अध्यक्ष ,श्री महेन्द्र विक्रम खड्का९ वडा नं .पा .न .ना,

सदस्य सचिवशिक्षा शाखा प्रमुख -, श्री पुर्ण प्रसाद उपाध्याय

सल्लाहकार समिति

संयोजक नगर उप - प्रमुख, श्री तप्ता कुमारी खड्का थापा

सदस्य -श्री नरेन्द्र उपाध्याय् उप प्राध्यापक नारायण बहुमुखी क्याम्पस दैलेख

सदस्य -श्री हेम लामिछाने शिक्षक सरस्वती मा बि

शिक्षा उप - क्षेत्र कार्यदलहरु

प्रारम्भिक वाल विकास र शिक्षा

संयोजक : श्री बखत बहादुर बुढा

सदस्यः श्री कर्ण बहादुर खत्री

सदस्य : श्री शान्ति थापा

आधारभूत शिक्षा

संयोजक : श्री घनश्याम रेग्मी

सदस्यः श्री शेर बहादुर राना

सदस्य : श्री पुस्पा खनाल

माध्यामिक शिक्षा

संयोजक : श्री धर्मराज खड्का

सदस्यः श्री राधिका बज्राचार्य

सदस्य : श्री रुपेस चन्द

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा

संयोजक : श्री धन बहादुर रोकाय

सदस्यः श्री शुसिल के सी

सदस्य : श्री सम्झना खत्री

अनौपचारिक तथा जीवन पर्यन्त शिक्षा

संयोजक : श्री सन्त बहादुर खड्का

सदस्यः श्री नारायण प्रसाद जैसी

सदस्य : श्री नन्दा न्यौपाने

अन्तर सम्बन्धित बिषय र क्षेत्र हरु:

सैक्षिक समता र समावेशीकरण

दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम

आपतकालीन तथा संकटकालिन अवस्थामा शिक्षा

बिद्यालय भौतिक पूर्वाधार बिकास

संयोजक : श्री पार्वती शर्मा

सदस्यः श्री महेन्द्र शर्मा

सदस्य : श्री नेत्र शर्मा

बिद्यालयमा सूचना तथा प्रविधि

संयोजक : श्री सरिता गुरुङ

सदस्यः श्री महेन्द्र शर्मा

सदस्य : श्री लोकेन्द्र बहादुर जी सी

नगर शिक्षा लेखन उप—समिति

ञञञ

संयोजक– श्री पुर्ण प्रसाद उपाध्याय शिक्षा शाखा प्रमुख नारायण नगरपालिका, दैलेख

सदस्य –श्री रुपेस चन्द, शिक्षक

सदस्य -श्री रामचन्द्र रेग्मी, शिक्षक

सदस्य- श्री हरिभक्त तिवारी, समाज जागरण केन्द्र (स्याक) नेपाल

सदस्य –श्री चन्द्र बहादुर वि .क, किर्डाक नेपाल

सदस्य सचिव– श्री लक्ष्मी चलाउने, स्थानिय शिक्षा इकाई संयोजक, यूएसएआइडी प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ

प्राविधिक सहयोग

यूनिसेफ नेपाल

समाज जागरण केन्द्र (स्याक) नेपाल, वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत

यूएसएआइडी प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ, कार्यक्रम

किर्डाक नेपाल

हाम्रो भनाइ

शिक्षालाई मानवको तेस्रो आँखा तथा ज्ञानको ज्योति भनेर पनि चिनिन्छ । वर्तमानमा शिक्षालाई व्यक्तिको आधारभूत अधिकारको रुपमा लिइन्छ । नेपालको संविधानले नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११, (२), ज मा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षासम्बन्धी स्थानीय तहका २३ ओटा काम, कर्तव्य र अधिकार उल्लेख गरिएको छ । नारायण नगरपालिकाले संविधान तथा कानूनले प्रदान गरेको अधिकारको प्रयोग गर्दै शैक्षिक विकास, पहुँच र व्यवस्थापनलाई अग्रस्थानमा राखेको छ । शिक्षा क्षेत्रमा संघीय सरकारबाट बन्नुपर्ने शिक्षा ऐन तथा नियमावली निर्माण तथा संसोधन नहुनुले स्थानीय तहले के, कसरी, कुन-कुन क्षेत्रमा शिक्षा सम्बद्ध कानून तर्जुमा गर्ने भन्ने कुरा हालसम्म स्पष्ट नहुनु तथा स्थानीय सरकारबाटै शिक्षा क्षेत्रमा नयाँ अभ्यास गर्नुपर्ने स्थितिका कारण विभिन्न समस्या तथा चुनौती विद्यमान रहेतापनि आवश्यक स्थानीय कानून, नीति तथा कार्यविधि तर्जुमा देखि तिनको सफल कार्यान्वयनमा नारायण नगरपालिकाको तर्फबाट हरसम्भव बिभिन्न प्रयासहरू भैरहेका छन् । शिक्षा विकास जस्तो पवित्र अभियानमा अगाडी बढ्दा आईपर्ने चुनौती तथा समस्याहरूलाई उचित तरिकाबाट समाधान गरी यस नगरपालिकाको समग्र शिक्षा क्षेत्रको सुधारका लागि सम्पूर्ण नगरबासीको साथ र सहयोग प्राप्त हुनेछ भन्ने पूर्ण आशा र विश्वास लिएका छौ ।

नारायण नगरपालिकालाई उत्कृष्ट शैक्षिक गन्तव्यको रुपमा विकास गर्ने कार्यलाई मूर्तरुप दिन नगरसभाले पारित गरेका शिक्षाका नीतिको आधारमा शिक्षा क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष सहभागितामा दश वर्षे नगर शिक्षाक्षेत्र योजना तर्जुमा गरिएको छ । विद्यालय तहका नियमित शैक्षिक कार्यक्रमका अतिरिक्त अनौपचारिक शिक्षा, निरन्तर शिक्षा, विशेष शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा, शिक्षाका अन्तर सम्बन्धित मुद्दाहरू, विपद् व्यवस्थापन सँगसँगै शिक्षामा समग्र समानता, समाबेशिता, सुशासन र व्यवस्थापनका पक्षहरूलाई समेटेर तयार पारिएको यस शिक्षा योजनाले नारायण नगरपालिकाको शैक्षिक मार्गदर्शन गर्ने कुरामा हामी विश्वस्त छौ ।

शिक्षाले व्यक्तिलाई ज्ञान मात्र नभएर सीप सिकाउन सकेमा सीपयूक्त व्यक्ति श्रमबजारमा सहजै बिक्न सक्ने, दक्ष जनशक्ति तयार भई हामीले कल्पना गरेको समृद्ध नेपाल र सुखि नेपाली तथा समुन्नत समाजको ढोका खुल्ने भएकोले विश्वव्यापी रुपमा उठाइएको जीवनोपयोगी शिक्षा साथै यस नगरपालिका क्षेत्रको परम्परागत मौलिक ज्ञान सीप, संस्कृति र सभ्यताका असल पक्षहरूलाई समेट्दै नयाँ पुस्तामा हस्तान्तरणका माध्यमले शिक्षित, सुसंस्कृत तथा समृद्ध नगरपालिका बनाउने पवित्र सोचका साथ यो योजना निर्माण गरिएको हो। यो योजना दस्तावेज तयारीमा सल्लाह दिने, सहयोग गर्ने तथा खटिने नारायण नगरपालिका, नगर शिक्षा समितिका पदाधिकारीज्यूहरू, सामाजिक विकास समिति, शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा, प्रधानाध्यापकज्युहरू, वि=व्य=स=/ शि=अ=संघ= अध्यक्षज्यूहरू, शिक्षक प्रतिनिधि, नगर बाल संजालका प्रतिनिधि साथै आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्नुहुने समाज जागरण केन्द्र स्याक नेपाल, युएसएआइडी प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ कार्यक्रम, किर्डाक नेपाल लगायत सम्पूर्ण सरोकारवालाहरू प्रति हार्दिक धन्यवाद एवम् कृतज्ञता व्यक्त गर्दै योजनाको ठोस कार्यान्वयनमा जुट्न सबैमा अनुरोध गर्दछौ ।

२०८१ असोज .....

नारायण नगरपालिका, दैलेख परिवार

विषय सूची

क भूमिका i

ख) शिक्षा योजनाको आवस्यक्ता र औचित्य

ग) शिक्षा योजनाको निर्माणको आधार

घ) शिक्षा योजना निर्माणको प्रक्रिया

ङ) शिक्षा योजनाको लेखाजोखा

परिच्छेद : एक १

१.१ पृष्ठभूभि १

१मुख्य समस्या २. तथा चुनौतीको विश्लेषण ६

परिच्छेद: दुई ९

२योजना निर्माणका आधारहरू १. ९

२दूरदृष्टि २. ९

२.३ नगरपालिकाको उद्ध्श्य ९

२उद्देश्यहरू ४. १०

२रणनीतिहरु तथा कार्यनीतिहरु ५. १०

२ प्रमुख उपलब्धि ८.तथा नतिजा १६

परिच्छेद :३ शिक्षाका उप – क्षेत्रहरू २७

३ १. प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा २७

३आधारभूत शिक्षा २. ३४

३माध्यमिक शिक्षा ३. ४४

३प्राविधिक ४. शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम ५१

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ ५६

परिच्छेद ४ **:** अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र ६१

४१. पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन ६१

४शिक्षक व्यवस्थापन र विकास २. ६५

४शिक्षामा समता र समावेशीकरण ३. ७२

४विद्यालय ४. पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम ७७

४विद्यालय सुरक्षा ५.,विपत् न्यूनिकरण तथा उत्थानशीलता ८२

४विद्यालय भौतिक पुर्बाधार विकास ६. ८६

४विद्यालयमा सू ७. चना तथा सञ्चार प्रविधि ९१

परिच्छेद : ५.. ९५

परिच्छेद :६ .... ९९

६ १.सुशासन तथा व्यवस्थापन ९९

६शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास १. ९९

६ २.स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध १०३

परिच्छेद ७.. १०७

७ लगानी१.र स्रोत व्यवस्थापन १०७

परिच्छेद ८ :अनगुमन तथा मुल्यांकन ११९

सत्र

कभूमिका (

नेपालको संविधान, २०७२ ले तीन तहको राज्य संरचना सहित समाजवाद उन्मुख राज्य प्रणालीमा आधारित भएर प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षाको पहुँचको हकको सुनिश्चितता गरि प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हकको सुनिश्चितता गरेको छ । यसै गरी संविधानले नै अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने साथै नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हकको व्यबस्था गरेको छ । राज्यको आर्थिक विकास, समृद्धि, सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाज निर्माणका लागि गुणस्तरीय शिक्षा तथा सबैका लागि जीवनपर्यन्त शिक्षाको समान अवसरले नै दीगो शान्ति, असल संस्कृति, सामाजिक सहिष्णुता तथा साझा मूल्य मान्यताको प्रवर्द्धन गरी राष्ट्र निर्माणमा शिक्षाको अहम् भूमिका रहन्छ ।

प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, औपचारिक शिक्षा आधारभूत तथा माध्यामिक तहको शिक्षाको जिम्मेबारी र अधिकार समेतलाई ध्यानमा राखेर स्थानीय तहमा समेत शिक्षालाई कसरी व्यावहारिक, जीवनोपयोगी, वैज्ञानिक तथा रोजगार उन्मुख गुणस्तरीय तथा समयानकुल एवम् स्थानीय तहको कला, संस्कृति, परम्परागत ज्ञान, सीप, स्थानीय प्रविधि लागायतलाई एकिकृत गरि नगरपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रको सुधार गर्न र समृद्ध नगरपालिका निर्माणको अभियानमा लाग्न व्यवहारिक ज्ञान सहितको दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिनका लागि पालिकाले पनि शिक्षा योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आबश्यकता रहेको छ। संघिय सरकारले १० बर्षे बिद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरेको अबस्थामा उक्त शिक्षा क्षेत्र योजनालाई प्रदेश तहमा तथा स्थानीय तहमा स्थानीयकरण गरी स्थानीय तहले पनि संघिय शिक्षा क्षेत्र योजना अनुरुपको शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न आबश्यक छ । यसै सन्दर्भमा नारायण नगरपालिका दैलेखले पनि यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गरेको छ ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आबश्यकता र औचित्य

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ ले स्थानीय तहलाई शिक्षाका २३ वटा अधिकार क्षेत्रहरु दिएको र उक्त अधिकार क्षेत्रहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनले नै शिक्षाका लक्ष्य तथा उदेश्यहरु पुरा हुने तथा उक्त अधिकार क्षेत्र भित्र स्थानिय तहले शिक्षाको योजना तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गर्न सक्ने उल्लेख भए अनुसार स्थानीय अबस्था, श्रोत र आबश्यकताका आधारमा शिक्षा योजना निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने जमर्को गरिएको छ । नगरपालिकाको शैक्षिक सुधारको लागि नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, १० बर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना लगायतको मार्गदर्शनका आधारमा संघिय सरकार तथा प्रदेश सरकारले समेत परिकल्पना गरेको लक्ष्य उदेश्य प्राप्तिमा मद्धत गर्न र नगरपालिकाको शैक्षिक सुधारका लागि मार्गदर्शनको रुपमा सहायता लिन शिक्षा योजना निर्माणको आबश्यकता देखिएको हो । यो शिक्षा योजनाले शिक्षा क्षेत्रको विकासको लक्ष्य पुरा गर्न मद्धत गर्ने साथै राष्ट्रिय अपेक्षा पुरा गर्न पनि सहयोग गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

ग) शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरु

नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रुपमा उल्लेख गरी कार्यान्वयन गर्न कानून निर्माणको कार्य थालनी गरेको र सोही बमोजिम निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन, २०७५, बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले संवैधानिक मान्यतामा आधारित भई शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका लागि नीतिगत मार्गदर्शन गरेको छ ।

संघीय स्वरुपको व्यबस्थामा सबै तहका सरकार बीचको आपसी समन्वय र सहकार्यबाट राज्यले परिलक्षित गरेका उदेश्यहरु प्राप्त गर्न सकिने भएकाले सबै तह संविधानले तोकेको अधिकार बमोजिमको जिम्मेबारी निर्वाह गर्नुपर्ने देखिन्छ । राष्ट्रिय दीर्घकालिन सोच, राष्ट्रिय शिक्षा नीति र राष्ट्रिय विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति, सामुदायिक विद्यालय सबलीकरण दशक (२०७६–२०८५), १५ बर्षे दिगो विकास लक्ष्य, सोहौ आवधिक योजना, बिद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७८–२०८७) लगायत शिक्षा क्षेत्रका विभिन्न योजनाहरुका लक्ष्य, उद्देश्य तथा गन्तव्यलाई मध्यनजर गर्दै संविधानको अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध भएका अधिकार क्षेत्र भित्र रहेर राष्ट्रिय ध्येय, लक्ष्य, उदेश्य, प्रतिवद्धतालाई आधार मानेर स्थानीय आवश्यकता र परिवेश अनुसार शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्नु आबश्यक रहेको छ ।

नेपालको दिर्घकालिन ध्येय अनुसार सन् २०४३ सम्म समृद्ध नेपाल सुखी नेपालीकोको अभिप्राय, सन २०३० सम्मको दीगो विकास लक्ष्य , नगरपालिकाको बार्षिक शिक्षा नीति तथा कार्यक्रमहरु, पालिकाको अवधिक योजना लगायतको आधारमा स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ।

घ) शिक्षा योजना निर्माणको प्रक्रिया

शिक्षा योजना निर्माणका लागि यस नारायण नगरपालिका कार्यपालिकाले आबश्यकता महशुस गरी शिक्षा योजना निर्माणको लागि नीतिगत व्यबस्था मार्फत आ.व २०८१/०८२ मा शिक्षा योजना निर्माणको प्रक्रिया थालनी गरेको छ। यस अन्तर्गत शिक्षा समितिको बैठक मार्फत योजना निर्माणका लागि नगरपालिकाका प्रमुख योजना संचालन तथा कार्यान्वयन समितिको संयोजक र सदस्य सचिवमा सामाजिक विकास समितिका संयोजक रहने गरि शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल गठन भएको छ। कार्यदलको प्रारम्भिक बैठक तथा अभिमुखिकरण मार्फत बिभिन्न ७ वटा लेखन उपसमितिहरु गठन भयो। लेखन उपसमितिहरुले विभिन्न सरोकारवालाहरु संगको समन्वयमा तथ्याङ्क संकलन, सल्लाह तथा सुझाव संकलन, छलफल गरी प्रारम्भिक लेखन गरियो। प्रारम्भिक लेखन पश्चात योजना लेखन कार्यदलले सबै संकलन गरी योजनाको मस्यौदा निर्माण दोस्रो कार्यशालबाट गरेको हो। ततपश्चात मस्यौदा माथि विभिन्न क्षेत्रका सरोकारवालाहरुबाट सल्लाह सुझाव प्राप्त गरी अन्तिमिकिकरण गरियो। अन्तिमिकरण गरिएको शिक्षा योजनामा बाह्य बिज्ञ मार्फत लेखाजोखा गरी थप सल्लाह सुझाव प्राप्त गरी योजनामा समेटेर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरि कार्यान्वयनमा लिने गरी प्रक्रिया पुरा गरियो।

ङ) योजनाको लेखाजोखा

योजनाको तयारी गरि सके पछि योजनाको विश्वसनियता, वस्तुनिष्ठ र लगानी योग्य छ छैन भनेर यसका बिबिध पक्षहरु समेटर यसको लेखाजोखा गरिनु पर्छ। जुन योजना कार्वान्वयन गर्नु पूर्वको महत्वपूर्ण कार्य तथा अङ्ग हो। निर्माण भएको योजना लेखाजोखा कार्यलाइ सम्वन्धित स्थानिय तहले आन्तरिक र बाहिरका विभिन्न विषयगत समिति तथा क्षेत्रगत कार्यदल गठन तथा परिचालन गरिएको छ साथै स्थानिय विज्ञ, शिक्षा शास्त्री, शिक्षक बौद्धिक व्यक्तित्व र शिक्षा क्षेत्रमा लामो समय अनुभव संगालेका व्यक्तित्वहरुको समावेश गरिएको थियो। योजना निर्माणको क्रममा समावेशी तथा समवेशिकण हुने गरि महिला, अपाङ्ग संजाल, शिक्षक महासंघ तथा विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघको सक्रिय सहभागिता रहेको थियो भने शिक्षा योजना निर्माण मूल समितमा यस नगरपालिकाका प्रमुख सदस्यमा पालिकाका उप प्रमुख तथा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत र सदस्य सचिवमा शिक्षा शाखा प्रमुख रहनुभएको थियो। योजनाको सान्दर्भिकतामा यस नगरपालिकाको खुद भर्ना दर, कुल भर्नादर, लैङ्गिक समता र प्रारम्भिक बालविकासको अनुभव सहित कक्षा १मा भर्ना हुने दर , कक्षा १-३, कक्षा १-५, कक्षा १-८, कक्षा ९-१० र कक्षा ११-१२ मा उतिर्णदर र विद्यार्थि को टिकाउ दर लगाएत अन्य उपलब्धि समेत कम देखिएको सन्दर्भमा यस योजनाको निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु पर्ने प्रशस्त आधार रहेकाले यसको सन्दर्भ विष्लेशण गरि तयार गरिएको छ,

च) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनामा आठ ओटा परिच्छेदको निर्माण गरिएको, यस योजनाले परिच्छेद २ मा राष्ट्रिय प्रादेशिक तथा नारायण नगरपालिकाको दुरदृष्ट्रि,लक्ष्य ,उद्धेश्य,रणनिति र कार्यनीति निर्माण तथा त्यसको अन्तर सम्वन्ध विकास गरिएको छ जस्ले शिक्षा योजनाको सक्षमता देखाएको छ। यसैगरि परिच्छेद ३ मा शिक्षा क्षेत्रको उप क्षेत्र अनुसारको विषयगत क्षेत्रको प्रस्तुत गरिएको छ ,जसमा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यामिक शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, अनौपचारिक र जिवन पर्यन्यत शिक्षा को परिचय वर्तमान अवस्था अवसर तथा चुनौतिहरु उपलब्धि र प्रमुख नतिजा तथा क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य सहभागितात्मक तरिकाले प्रस्तुत गरिएको छ। यसका साथै परिच्छेद ४ मा अन्तर सम्बन्धित बिषय क्षेत्रहरु राखिएको छ भने परिच्छेद पाँचमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालाइ प्रस्तुत गरिएको छ साथै परिच्छेद ६ मा सुशासन तथा व्यवस्थापनलाइ सस्थागत संरचनाको विकास र योजना कार्यान्वयको प्रवन्धमा राखेर विकास गरिएको छ। साथै प्रत्येक उपक्षेत्रको लगानिको र स्रोतको व्यवस्थापन र स्रोतको खोजि गरि योजनावद्ध तरिकाले प्रस्तुत गरिएको छ भने योजनाको समयावधिमा अनुगमन मुल्यांकन र यसको प्रभावको बारेमा प्रस्तुत गरिएको छ।

परिच्छेद : एक

१.१.१.अवधारणा

नेपालको संविधान को धारा ४ ले 'नेपाल स्वतन्त्र, अविभाज्य, सार्वभौमसत्ता सम्पन्न, धर्मनिरपेक्ष, समावेशी, लोकतन्त्रात्मक, समाजवाद उन्मुख, संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य हो' भनि व्यवस्था गरिएको छ । नेपालको संविधान भाग ५ ले राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाड सम्बन्धि कानूनको व्यवस्था गरेको छ । संविधानले राज्यको संरचनामा 'संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुनेछ ' भनि व्यवस्था गरे बमोजिम नेपालको शासन प्रणालीमा तीन तहका सरकारहरु बनेका छन् । सबै भन्दा तल्लो तह स्थानीय सरकार हो । यसलाई घरदैलोको सरकार पनि भन्ने गरिन्छ । राज्यको संरचना अनुसार संविधानले राज्यशक्तिको बाँडफाँड गरेको छ । धारा ५७ (४) मा ' स्थानीय तहको अधिकार अनुसूची ८ मा उल्लिखित विषयमा निहित रहनेछ र त्यस्तो अधिकारको प्रयोग यो संविधान र गाउँ सभा वा नगर सभाले बनाएको कानूनबमोजिम हुनेछ' भनि उल्लेख गरिएको छ । अनुसूची ८ मा स्थानीय तहका २२ वटा अधिकारका सूची राखीएको छ । अधिकार नं. ८ मा आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्था गरिएको छ । साथै अनुसूची ९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार सूची राखिएको छ जसको अधिकार नं २ मा शिक्षा, खेलकुद र पत्रपत्रिकाको अधिकार सम्बन्धि व्यवस्था गरिएको छ ।

नेपालको संविधानको धारा ५६ मा सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने र सोहि बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले संविधान तथा कानुन बमोजिम गर्नुपर्ने व्यवस्था उल्लेख छ । राज्यशक्तिको बाँडफाँडलाई संविधानको अनुसूची ५, ६ र ८ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकार सूची र अनुसूची ७ र ९ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार सूचीको प्रबन्ध गरिएको छ । शिक्षासम्बन्धी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई संविधानले निर्दिष्ट गरेका एकल तथा साझा अधिकारको व्यावहारिक कार्यान्वयन गर्न सहकारिता,सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई अवलम्बन गरी शिक्षाको राष्ट्रिय गन्तव्य तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता पूरा गर्नुपर्ने देखिन्छ । विगतमा नेपालले शिक्षा क्षेत्रको योजना एकात्मक शासन व्यवस्था बमोजिम केन्द्रिय स्तरबाट विकास तथा निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन क्षेत्रीय र जिल्लास्तरबाट गराउने गरेको सन्दर्भमा राज्यको पुनः संरचनासँगै शिक्षासम्बन्धी अधिकार, स्रोत साधन, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व पनि स्थानीय तहमा हुने गरी संवैधानिक रूपमा व्यवस्था गरिएको छ ।

नेपाललाई सन् २०२२ सम्म अल्पविकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्र र सन् २०३० सम्म मध्यम आय भएको राष्ट्रका नीति विकास गरी समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली' को चाहना पूरा गर्न शिक्षासम्बन्धी हालसम्म भएका प्रयास, उपलब्धि र पहिचान गरिएको समस्या तथा चूनौतीको समीक्षा गर्दै शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्र योजनाको ढाँचामा एकरूपता आउने गरी १० बर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको नयाँ योजना निर्माणलाई अगाडि बढाएको परिवेशमा चालू विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना विकास गर्न खोजिएको हो ।

१.१.२ ऐतिहासीक परिचय

२०१७ सालमा तत्कालीन राजा महेन्द्रले पञ्चायती व्यवस्था लागु गरेपछि दैलेख बजारमा रहेको नारायण मन्दिरका नामले नारायण गाउँ पञ्चायत बनाइयो । २०४६ सालको प्रजातन्त्र पुनर्स्थापना पश्चात नारायण गाउँ विकास समिति भएको यस नगरलाई २०५३ सालमा नारायण गाविस लगायत असपासका अरु चारवटा गाविसलाइ जोडेर नारायण नगरपालिका घोषणा गरिएको थियो। २०७३ सालमा यस नगरपालिकामा अरु दुई गाविस सिङ्गै र एक गाविसका दुइवटा वडाहरु जोडिएर नारायण नगरपालिका बनेको इतिहास पाईन्छ । वि.स २०५३ चैत्र १४ गते दैलेख जिल्लाको सदरमुकाम आसपासका पाँच वटा तत्कालिन गाउँ विकास समितिहरु नारायण गाउँ विकास समिती,बेलासपुर गाउँ विकास समिती,सरस्वती गाउँ विकास समिती,त्रिभुवन गाउँ विकास समिती र बसन्तमाला गाउँ विकास समिती गाभेर हालको नारायण नगरपालिकाको गठन गरिएको हो । वि.स २०७३ फागुन २७ गते पुन: यस नगरपालिकामा साविकका खरिगैरा गा वि स का दुईवटा वडा बिन्ध्यवासिनी र भवानी गाउँ विकास समितीलाई जोडेर नगर पालिकालाई ९ वडा बाट ११ वडाहरुमा बिस्तार गरिएको हो । साथै नारायण नगरपालिका भनेर कसरी नामाकरण गरियो भन्ने सन्दर्भमा यस जिल्लाको सदरमुकाममा स्थित पुरानो बजारमा रहेको नारायण भगवानको मन्दिरको नामबाट नगरपालिको नाम नारायण नगरपालिका रहन गएको हो ।

ऐतिहासिक नगर नारायण नगरपालिकामा नगरपालिका, मठ मन्दिर, ऐतिहासिक किल्ला , ऐतिहासिक देवल र भग्नावशेषहरू रहेका छन् । यस नगरमा रहेका , कोतगढी, चौखम्बा, भुर्तिका देवल, वेलासपुर मन्दिर, वटुक भैरव मन्दिर, नारायण मन्दिर, दुइखम्बा, आदी यस नगरका आकर्षणिय स्थलहरू हुन् । यस नगरपालिका भित्र पर्ने केही महत्त्वपूर्ण स्थानहरू निम्न प्रकार रहेकाका छन् ।

१.१.३ भौगोलिक अवस्थिति

नारायण नगरपालिका दैलेख कर्णाली प्रदेशमा पर्ने दैलेख जिल्लाको एक स्थानिय तह हो । कर्णाली प्रदेशको राजधानी वीरेन्द्रनगर सुर्खेत भन्दा ६७ किलोमिटर उत्तरतर्फ रहेको यस नगरपालिका समुन्द्र सतहदेखि न्यूनतम(चुप्रा)८२० र अधिकतम(ओखरबास)१६८०मी उचाई र न्यूनतम तापक्रम ५ डिग्री र अधिकतम तापक्रम ३४ डिग्री सेल्सियस तथा औषत १८०० मिमि वर्षा रहने यस न.पा को क्षेत्रफल ११०.६३ (४२.७१ वर्गमाइल) वर्ग किलोमिटरमा अवस्थित छ । समशितोष्ण हावापानी पाइने यस नगरपालिकामा ११ वटा वडा रहेको छ ।

१.१.४ जनसाङ्ख्किय संरचना

नेपालको राष्ट्रिय जनगणना वि.स २०७८ अनुसार यस नगरपालिकाको कुल जनसङ्ख्या २६१११ रहेको छ जस्मा पुरुष ४६.७ र महिला ५३.३ छन। यहाँको जनघनत्व २३६ रहेको छ साथै जम्मा घरधुरी संख्या ६५०४ रहेका छ। यस नगरपालिकामा जम्मा जनसंख्याको ३ प्रतिशत अपाङ्गता छन भने जस्मा ३.९ प्रतिशत पुरुष अपाङ्गता तथा ३.३३ प्रतिशत महिल अपाङ्गता रहेका छन, जन्म भएका मध्य ९०.१ प्रतिशतको जन्म दर्ता भएको छ भने ९.९ प्रतिशत बालबालिकाको जन्मदर्ता हुन बाकी छ ।

१.१.५ सामाजिक सास्कृतिक अवस्था

वि.स २०७८ को जनगणना अनुसार यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजातिहरुको बसोबास रहेको छ । विशेष गरि क्षेत्री, कामी ठकुरी, व्राम्हण, मगर, दमाई, सार्की, सन्यासी, सुनार, गुरुङ्ग आदीको बसोवास रहेको छ । यस नगरपालिका भित्र तपसिलमा उल्लेखित जात जातिहरु बसोवास गर्ने गर्दछन जुन निम्नानुसार रहेको छ ,जातजाती – क्षेत्री (३४.८%), कामी (१५.३३%), ठकुरी (१४%), व्राम्हण (१२%), मगर (९.८७ %), दमाई (४.४५ %),सार्की (२.७५%), सन्यासी (१.६१ %), सुनार(१.५८%), गुरुङ्ग(१.४३%)आदि।
धर्म अनुसारको जनसङ्ख्या धर्म – हिन्दु –९८.३२ %), वौद्ध (१.४५ %), इस्लाम(०.०८ %), अन्य (०.१५ %)
जसलाई कुल जनसंख्याको प्रतिशत अनुसार उल्लेख गरिएको छ भने नगरपालिका चाड पर्व तथा सास्कृतिक पर्वले धनि रहेको छ जुन तपसिल अनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

क्र स	चाडपर्वहरु	मनाईने महिना	तिथी मिति	मनाउने जातजातिधर्म/
१	बैशाख पुर्णिमा	बैशाख	बैशाख शुक्ल पुर्णिमा	हिन्दु बौद्ध /
२	इदुल बक्र इद	असार	इस्लामिक पात्रो अनुसार	मुस्लिम
३	जनै पुर्णिमा	साउन भदौ/	श्रावण शुक्ल पुर्णिमा	हिन्दु
४	कृण्ण जन्माष्टमी	भाद्र	भाद्र कृष्ण सप्तमी	हिन्दु
५	हरितालिका तिज	भाद्र	भाद्र शुक्ल तृतिया	हिन्दु
६	विजया दशमी	असोज कात्तिक	घटस्थापना देखि कोजाग्रत पुर्णिमा	हिन्दु
६	तिहार	कात्तिक मंसिर	कात्तिक कृष्ण त्रयोदशी देखि कात्तिक शुक्ल द्धितिया	हिन्दु
८	क्रिसमस डे	पौष	डिसेम्वर २५	क्रिश्चियन
९	तमु लोह्सार	पौष१५ -		गुरुङ्ग
१०	माघे सक्रांन्ति	माघ १ –	माघ	हिन्दु
११	सोनाम लोहछार			
१२	महा शिव रात्रि	फागुन	फागुन कृष्ण त्रयोदशी	हिन्दु
१३	फागु पुर्णिमा	फागुन	फागुन शुक्ल चतुर्दशी	हिन्दु
१४	चैते दशै	चैत्र बैशाष	चैत शुक्ल अष्टमी	हिन्दु

१.१.६. नगरपालिकाको शिक्षा तथा साक्षरताको अवस्था

यस नगरपालिकाको पुरूष साक्षरता ८६.०% र महिला साक्षरता ७१.१% तथा औषत साक्षरता ७८.०% रहेको छ। जनगणना २०७८ को विवरण अनुसार यस नगरपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका ५७४४ जना निरक्षर रहेका छन । नारायण नगपालिका भित्र ३८ वटा प्रारम्भिक वाल विकास केन्द्र , ३८ वटा सामूदायिक विद्यालय, ७ वटा संस्थागत विद्यालय, १ वटा धार्मिक विद्यालय र ३ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु रहेका छन।

त्यसैगरि ४ वटा सामुदायिक विद्यालयमा र ३ वटा संस्थागत विद्यालयमा प्राविधिक धारका विद्यालय सञ्चालित छन्। यस नगरपालिकामा माध्यामिक तहमा स्थायी १५ जना, आधारभूत तहमा स्थायी १६, प्रा वि मा १०५ जना गरी जम्मा दरवन्दिमा १३६ जना, राहत दरबन्दीमा प्रा वि तर्फ ४३, नि मा वि २३ र मा वि २८ गरि जम्मा ९४ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन ।यसैगरी संघिय अनुदानबाट मा वि ७, आ वि ७ गरि १४ जना शिक्षक कार्यरत छन साथै नगरअनुदान बाट मा वि ३ जना, नि मा वि १६ जना र प्रा वि २६ जना गरि जम्मा ४५ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन । बालबिकास केन्द्रमा ३८ जना शिक्षक तथा ४७ जना विद्यालय कर्मचारी कार्यरत छन्। कक्षा १ देखि १२ सम्म सञ्चालित विद्यालय ५ वटा, १ देखि १२ सम्म सञ्चालित संस्थागत विद्यालय २ वटा, कक्षा १ देखि १० सम्म सञ्चालित विद्यालय ४ वटा, १ देखि ८ सम्म सञ्चालित विद्यालय ८ वटा, १ देखि ५ सम्म सञ्चालित विद्यालय १३ वटा र १ देखि ३ सम्म सञ्चालित विद्यालय ८ वटा रहेका छन्। महिला प्रधानाध्यापक माध्यमिक तह ३ जना, निम्न माध्यमिक तहमा ३ जना र प्राथमिक तहमा ९ जना रहेका छन्। साथै प्राथमिक तह र निम्न माध्यमिक तहमा १ जना दलित प्रधानाध्यापक रहनु भएको छ। नगर भित्र ४६ जना महिला शिक्षक कार्यरत हुनुहुन्छ। नगरभित्र सञ्चालित विद्यालयमा बालबिकासमा ११५१, १ देखि ५ मा ३३६५, ६ देखि ८ सम्म १८०२, ९ देखि १० सम्म १०८३ जना र कक्षा ११ देखि १२ मा ५६३ विद्यार्थीहरु अध्ययनरत छन्। जसमा ३७५० जना छात्र र ४२२४ जना छात्रा गरि जम्मा ७९६४ जना विद्यार्थीहरु अध्ययनरत छन्। यस नारायण नगरपालिकाको नगरपालिका समयमा शिक्षा विकासको क्षेत्रमा नगरपालिका तह र तप्काबाट सहयोग भएको प्रयाप्त प्रमाणहरू छन्। यस नगरपालिकाको शैक्षिक उन्नतीका लागि विगतका दिनहरूमा शिक्षा क्षेत्रमा भएका प्रयासहरू लाई पूर्व अग्रजहरूले सञ्चालन गरेको लेख, श्रेस्ता, गुरूकुल जस्ता अनौपचारिक शिक्षाको थालनी, अभिभावक ज्युहरूवाट जग्गा दान तथा चन्दा प्राप्त भएको , विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण तर्फ नेपाल सरकार, गैर सरकारी सङ्घ संस्था लगायत अन्य सरोकारवाला निकायबाट अनुदान सहयोग प्राप्त भईरहेको ,यस नगरपालिकामा सवैका लागि शिक्षा आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम सहसहाव्दी विकास लक्ष्य, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना, दिगो विकासको लक्ष्य लगायतका नगरपालिका योजना तथा कार्यक्रमले शिक्षामा पहुँच वृद्धि गरेको, २ वटा नमुना वाल विकास केन्द्रहरूको स्थापना भई वाल तथा अभिभावक शिक्षा, बाल शिक्षक तालिम, वाल विकास केन्द्रका लागि शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्थापन , गुणस्तरीय शिक्षाका लागि लगानी, नगरपालिका शिक्षा ऐन, नियमावली, कार्यविधिहरूको निर्माण, शैक्षिक अभियान नगरपालिका शैक्षिक कार्यक्रम सँग सम्वन्धित जनचेतनामूलक कार्यक्रम बिद्यालय शिक्षक कर्मचारीको व्यवस्थापन,भौतिक संरचनाको व्यवस्थापन, यस नीति निर्माणको आधारशिलाका रूपमा लिईएको छ।

शिक्षक दरबन्दी विवरण

प्रारम्भिक बालबिकास र शिक्षा	प्राथमिक						आधारभूत तह						माध्यामिक तह					
	स्वीकृत दरबन्दी						स्वीकृत दरबन्दी						स्वीकृत दरबन्दी					
	स्थायी						स्थायी						स्थायी					
	प्रथम	द्वितिय	तृतिय	करार	राहत	जम्मा	प्रथम	द्वितिय	तृतिय	करार	राहत	जम्मा	प्रथम	द्वितिय	तृतिय	करार	राहत	जम्मा
३८	५	४२	५८	२	४३	१५०	१	४	१२	१	२३	४१	०	५	१०	०	२८	४३

- आधारभूत तह कक्षा ६- ८ मा शिक्षण सिकाइ अनुदान जम्मा ७ जना र माध्यमिक तह कक्षा ९ - १० मा शिक्षण सिकाइ अनदुान जम्मा ७ जना गरि जम्मा शिक्षण सिकाइ अनुदानका दरबन्दी संख्या १४ रहेको छ।
- प्रथमिक १ - ५, आधारभूत तह ६ - ८ र माध्यमिक तह ९ - १२ गरि जम्मा ३ वटा स्वीकृत दरबन्दीमा जम्मा ३ जना अस्थायी शिक्षक कार्यरत रहेका छन।
- प्राथमिक १- ५, आधारभूत तह ६- ८ माध्यमिक तह ९- १२ र साविक उच्च माध्यमिक ११- १२ गरि जम्मा ९४ जना राहत शिक्षक दरबन्दी रहेको छ।

यस नगरपालिकाको शैक्षिक सत्र २०८१ को सुचकगत तथ्याङ्क तपसिल अनुसार रहेको छ।

क्र स	सुचकहरु	प्रारम्भिक बालबिकास र शिक्षा	आधारभूत शिक्षा १८-	माध्यामिक शिक्षा९१०-	माध्यामिक शिक्षा १११२-
१	कुल भर्ना दर	९३०.	१२८२.	९७२.	५८३.
२	खुद भर्ना दर	७८७.	९५८.	७७८.	३३४.
३	विद्यार्थि टिकाउ दर		८५७.		
४	नयाँ भर्ना दर	११५१	५२९९	११६४	७२७
५	औसतविद्यार्थि उत्तिर्ण दर		८६२.	९४१.	
६	कक्षा दोहोर्याउने दर		४५.	०९.	
७	विद्यालय छाड्ने दर		३९.	१५.	

नगरपालिका भित्र रहेका तहका आधारमा विद्यालयहरु

क्र स	प्रकार	प्रारम्भिक बालविकास	आधारभूत १५-	आधारभूत १८-	माध्यामिक तह ११०-	माध्यामिक तह ११२-
१	सामुदायीक	३८	२१	८	४	५
२	सस्थागत	७	२	२	३	०
३	धार्मिक		१			
जम्मा		४५	२४	१०	७	५

शैक्षिक सत्र २०८१ विद्यार्थिको विवरण

क्र स	तह	कुल विद्यार्थि संख्या			कुल दलित विद्यार्थि संख्या			कुल जनजाति विद्यार्थि संख्या			कुल जनजाति विद्यार्थि संख्या		
		छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
१	प्रारम्भिक बालबिकास	४८४	६६७	११५१	२०१	१७९	३८०	६८	५२	१२०	७	८	१५
२	आधारभूत १५-	१५४७	१८१८	३३६५	६६५	६५१	१३१६	१४०	१२९	२६९	२४	३२	५६
३	आधारभूत ६८-	८९३	९०९	१८०२	२८६	२७६	५६२	९१	९५	१८६	१३	२५	३८
४	माध्यामिक तह ९१०-	५३७	५४६	१०८३	१४३	१६४	३०७	४४	६३	१०७			
५	माध्यामिक तह ११-१२	२८९	२७४	५६३	६५	८२	१४७	३८	५९	९७	१०	९	१९
जम्मा		३७५०	४२१४	७९६४	१३६०	१३५२	२७१२	३७८	३९८	७७६	५४	७४	१२८

१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण

● सीमान्तकृत तथा विपन्न समदुायका लगायत अन्य बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षामा सहभागितामूलक पहुच र गुणस्तर सुनिश्तता गर्न नसक्नु।

● विद्यालय शिक्षाको अवसरको नक्शाङ्कन हुन नसक्नु।

● विद्यालयहरु बालमैत्री निर्देशिका अनुरुप वालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार नहुनु तथा संचालन हुन नसक्नु

● स्थानीय पाठ्यक्रम तथा कक्षागत शैक्षिक पाठयक्रम प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु।

● शिक्षकहरुलाई समयानुकल अध्यावधिक गर्न नसक्नु र प्राप्त तालिम गोष्ठि तथा कार्याशालाबाट प्राप्त ज्ञान र सिपलाइ शैक्षणिक क्रियाकलापमा प्रयोगमा नल्याउनु ।

● विषयगत रुपमा र कक्षागत शिक्षकहरुको दरवन्दी नहुनु ।

● निरिक्षण तथा अनगुमन प्रभावकारी नहुनु ।

● शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रबिधिको पहुँच नहुनु र प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वियन गर्न नसक्नु ।

● विद्यालयहरु भौतिक रुपले सुरक्षित,मनोवैज्ञानिक रुपले भयरहित र विद्यालय शन्ति क्षेत्र हुन नसक्नु ।

● अपांगता भएका वालबालिकाहरुको लागि प्रयाप्त श्रोत कक्षाहरुको कमि तथा त्यस्ता बालबालिकाहरुको लागि पाठ्य सामाग्रीको कमि हुनु ।

● साक्षरता कार्यक्रमलाइ प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन, अनुगमन तथा जवाफदेहिताको अभाव रहनु ।

● साक्षरता निरन्तर शिक्षा र जिवनपर्यान्त शिक्षाका अवसरहरु उपलब्ध गराउन नसक्नु ।

● सबै समूदायमा सामूदायिक अध्ययन केद्रको स्थापना हुन नसक्नु, सिकाई केन्द्रको कमि हुनु तथा जीवनप्रयत्न शिक्षाको अवसर नहनु।

चुनौतिहरु

● सबै वर्ग र क्षेत्रका बालबालिकाको सामाजिक न्याय, पहुच र प्रतिनिधित्वका लागि समावेशी विद्यालय शिक्षा आजको उपयक्तु र सान्दर्भिक मुद्दा भएतापनि प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु गुणस्तरिय शिक्षाको मुख्य चुनौतीको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

● अपाङ्गता भएका लगाएतका अन्य बालबालिकाहरूको शिक्षामा रहेका चनुौतीहरू पञ्छाउन खोज, अध्ययन(अनुसन्धान र प्राप्त दक्ष जनिशक्तको पहिचान र परिचालन गर्ने कार्य अभावको कारण गुणस्तरको मापदण्ड सुनिश्चित नहुनु ।

● कुल बजेटको कम्तीमा २० प्रतिशतभन्दा माथि शिक्षामा लगानी हुनुपर्ने अन्तराष्ट्रिय मान्यता अनुरुप बजेटको व्यबस्थापन गर्न नसक्नु।

● भौगोलिक आवस्थितिको कारण विद्यालय नलसाङ्कन तथा समायोजन गर्न कठिन अवस्था रहनु

● नेपालको संविधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालिन ऐन २०७४ मा विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको परिप्रेक्ष मा शिक्षा क्षेत्रमा गुणस्तर तथा प्रभावकारीता कायम गर्न नगरपालिकाले प्रयत्न गरेता पनि शिक्षा क्षेत्रको अवस्था अपेक्षाकृत हुन नसक्नु।

अवसरहरु

● संवैधानिक तथा कानुनि आधारहरु सहित आधारभुत तह सम्मको शिक्षा अनिवार्य तथा नि शुल्क, र माध्यामिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क गरेर सबै बालबालिकाहरूको शिक्षामा पहुचको अवसर नेपाल सरकारद्वारा प्रदान गरिने,

● तीन तहको सरकारहरु बीच समन्वय, सहकार्य र जिम्मेवारी पुरा गर्न सकिने अधिकारका साथै माध्यिमक तह सम्मको शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय तहको काम र कर्तव्य अन्तर्गत भएको हुदा नगरपालिकाले स्थानीय तह भित्रका विद्यालयको अनुगमन मुल्यांकन तथा पृर्ष्ठपोषण गर्ने, शिक्षक व्यवस्थापन, सिकाइ उपलब्धि संगै अन्य थुप्रै गतिविधि संचालन गरेर समय सापक्ष शैक्षिक उपलब्धि वृद्धि गर्न सक्ने अवसर स्थानीय तहलाई हुनु,

● शिक्षामा लगानी बृद्दी गरी गुणस्तरिय गर्न सकिनु, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन शिक्षाका अधिकारहरु स्थानीय तहमा प्रदान गर्ने, तीनवटै सरकार तथा अन्य संघ संस्थाहरुबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण हुनु,

● नगरपालिकामा साझेदारी संस्थाको लगानी तथा सहभागितावाट शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखिय उपलब्धि हासिल गर्न सकिने वातावरण हुनु

● स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्मााण भई कार्यान्वयनमा रहनु

परिच्छेदः दुई

२.१ योजना निर्माणका आधारहरू

शिक्षाको विकासमा मुलुकको सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक सन्दर्भ, भौगोलिक, जनसाङख्यीक र शासकीय स्वरूपको प्रभाव हुन्छ जुन नेपालका सवै स्थानीय तहको आफ्नै किसिमको छ । स्थानीय तहको विविधतालाइ सम्मान गर्ने दृष्टिकोण सहितका शैक्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरूको अहिले स्थानीय तहमा खाँचो छ । यसबाट सामाजिक सद्भाव, सहयोग र सहकार्यको संस्कृति विकास गरी समता अभिवृद्दीमा योगदान हुने देखिन्छ ।

नेपालको संवीधानको धारा ३१: प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक, प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक, अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक, अपाङ्गता भएका नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा साङ्केतिक भाषाको माध्यमबाट कानुनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक, कानुनबमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक प्रदान गरेको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालनसम्बन्धी ऐन, २०७४: दफा ११ (२) ज (स्थानीय तहका शिक्षासम्बन्धी काम, कर्तव्य र अधिकार) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, खुला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षासम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन, सामुदायिक, संस्थागत, गुठी र सहकारी विद्यालय स्थापना, अनुमति, सञ्चालन, व्यवस्थापन तथा नियमन, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको योजना तर्जुमा, अनुमति, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन, मातृभाषामा शिक्षा दिने अनुमति, अनुगमन तथा नियमन, गाउँ तथा नगर शिक्षा समिति गठन तथा व्यवस्थापन, सामुदायिक विद्यालयको शिक्षक तथा कर्मचारीको दरबन्दी मिलान विद्यालयको नक्साङ्कन, अनुमति, स्वीकृति, समायोजन तथा नियमन, विद्यालयको शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण, मर्मत सम्भार, सञ्चालन र व्यवस्थापन, आधारभूत तहको परीक्षा सञ्चालन, अनुगमन तथा व्यवस्थापन, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि, स्थानीय स्रोत, साधन र सिपको अधिकतम प्रयोग लगायत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तयार गरि लागु गर्ने । यसका साथै सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध ऐन, २०७७ (योजना निर्माणसम्बन्धी) तथा अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ र नियमावली २०७७ मा भएको व्यवस्थालाई आधार बनाइ यो योजना निर्माण गरिएको छ ।

दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच

आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणको माध्यमबाट न्यायपूर्ण समाजको विकाससहित नेपाललाई समृद्ध र नेपालीलाई सुखी बनाउन योगदान गर्ने ।

२.२ दूरदृष्टि

सीपमूलक, गुणस्तरीय र समन्यायीक शिक्षाको सुनिश्चितता : शिक्षित, सभ्य, स्वस्थ र सक्षम मानव संसाधन विकासका लागि नारायण नगरपालिकाको प्रतिवद्धता ।

२.३ नगरपालिकाको लक्ष्य

२०८५ सम्म नारायण नगरपालिकाका सबै बालबालिकाको शिक्षामा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गरी सबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रतिस्पर्धि, वालमैत्री, प्रविधिमैत्री तथा अपांगतामैत्री वातावरणमा रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी शिक्षाको अवसर प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिने ।

२.४ उद्देश्यहरू

1. **प्रविधिमैत्री विद्यालय तथा प्रविधियुक्त जनशक्ति विकास गर्नु,**

२. आधारभूत तह सम्मको शिक्षा अनिवार्य तथा निशूल्क र माध्यमिक तहको शिक्षा नि शूल्क गर्नु,
३. नगर भित्रका सम्पूर्ण नागरिकलाइ साक्षर बनाउनु,
४. शिक्षा प्रणालीमा सम्बद्ध जनशक्तिको योग्यता, सक्षमता एवंम सचेतना अभिवृद्धि गरि जवाफदेहीता सुनिश्चित गर्दै शैशिक सु शासन कार्यम गर्नु,
५. व्यवहारीक, जीवन उपयोगी शिक्षा र सीपमा आधारीत प्राविधिक शिक्षाको विकास गर्नु,
६. विद्यार्थीहरुमा आफ्ना अधिकार र कर्तव्यको बोध गरी सकरात्मक चिन्तनका साथ नैतीकवान, चरित्रवान, कर्तव्यनिष्ठ भइ समाज परिवर्तनका लागि विद्यालय तथा समाजका हरेक क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागिता जनाउनु।
७. शिक्षकहरुलाइ पेसा प्रति जवाफदेही बनाउनु,
८. अभिभावक तथा वुद्धिजिवी वर्गमा विद्यालय प्रति सकारात्मक चिन्तनको विकास गर्नु,
९. विद्यार्थीको स्वास्थ्य, विद्यालयको सफाइ तथा स्वच्छता सुनिश्चित गर्नु,
१०.खेलका माध्यमबाट विद्यार्थीहरुमा अनुशासन तथा खेल प्रतिको अभिरुचि जागरुक गराउनु।

२.५ रणनीतिहरु तथा कार्यनीतिहरु

उद्देश्य नं. १ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू प्रविधिमैत्री विद्यालय तथा प्रविधियुक्त जनशक्ति विकास गर्नु,

- प्रत्येक विद्यालयमा तहगत तथा क्रमागत रुपमा इन्टरनेट युक्त, कम्प्युटर र विद्यार्थीको अनुपात १:३ रहने गरि व्यवस्थित कम्प्युटर ल्यावको स्थापना गरिने छ।
- नगर भित्रका साविक माध्यमिक, निम्न माध्यमिक तथा प्राथमिक तहमा अध्यापनरत शिक्षकलाइ प्रविधियुक्त बनाउन एक शिक्षक एक ल्याप्टप कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।
- माध्यामिक तथा आधारभूत तहमा छुट्टै कम्प्युटर शिक्षकको व्यवस्था गरिने छ। विद्यार्थी संख्याको आधारमा विद्यालयमा Interactive bord, E-Library को व्यवस्थापन गरिने छ।
- विद्यालय तथा सम्वन्धित प्रशासनिक निकायसँगको काम कार्वाही कागज रहित (Paper Less) बनाइने छ। त्यसको लागि आवश्यक विधुतीय सामाग्री विद्यालयलाई उपलब्ध गराइने छ।
- विद्यालयको सूचना प्रणाली व्यवस्थित तथा काम कारवाही व्यवस्थित गर्न सफ्टवेरमा आधारीत सूचना प्रणालीको व्यवस्थापन गरिने छ।
- प्रविधि सम्बन्धि आधारभूत सीपको विकास गर्न प्रत्येक शिक्षक तथा कर्मचारीलाइ चरणबद्धरुपमा तालीम तथा पूर्नताजकी तालीम दिइने छ।
- नव प्रवर्तनात्मक सीपको निमित्त अभिमुखीकरण तालीम व्यवस्था गरिने छ।
- प्रविधिमैत्री कक्षाकोठा निर्माण र शैक्षणिक क्रियाकलापलाइ प्रविधिमैत्री बनाउन प्रविधिमा रुची राख्ने र प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालय तथा शिक्षकलाइ प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।

उद्देश्य नं. २ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य तथा निशूल्क र माध्यमिकतहको शिक्षा नि:शूल्क गर्नु,

- विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकालाइ शिक्षाको मुलधारमा ल्याइने छ।
- विचमै विद्यालय छोड्ने विद्यार्थीहरुको विद्यालय छोड्नेदर घटाउनको लागि अभिभावक सचेतना कार्यक्रम गरिने छ। साथै विपन्न, सिमान्तकृत र आर्थिक रुपले कमजोर बालबालिकाको विद्यालय छाड्ने दर घटाउन सिक्दै कमाउदैँ कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।
- फरक क्षमता भएका बालबालिकाहरुको शिक्षालाइ सुनिश्चित गर्न आवासिय सुविधा सहितको विशेष स्रोत कक्षा तथा विद्यालयको व्यवस्थापन गरिने छ।

- अपाङ्गता भएका, दृष्टिविहीन, बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धि अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाइ उनीहरुको आवश्यकता अनुसार शैक्षिक सामाग्री, विधिको निर्माण तथा खरिद गरि प्रयोग गरिने छ।
- अपाङ्गता भएका र आर्थीक रुपले विपन्न नागरिकलाइ कानून बमोजिम निशुल्क शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
- सम्पूर्ण विद्यालयलाइ बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री विद्यालयको रुपमा विकास गरिने छ।
- अपाङ्गता भएका बालबालिकालाइ छात्रवृत्ती, दिवा खाजा, विद्यालय पेशाक लगायत अन्य आधारभूत सुविधाको व्यवस्था मिलाइने छ।
- बालबालिकाहरुलाइ दिवा खाजा उपलब्ध गराइ विद्यालय छाड्नेदर घटाउन साथै विद्यालय नियमित आउने बानीको विकास गराउन ६ वटै बारमा फरक फरक पोषणयुक्त दिवा खाजाको अनिवार्य व्यवस्थापन गरिने छ।

उद्देश्य नं. ३ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू नगर भित्रका सम्पूर्ण नागरिकलाइ साक्षर बनाउनु,

- नगरपालिकाले सम्पूर्ण नागरिकहरुलाइ साक्षरता शिक्षा प्रदान गर्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, आधारभूत प्रौढ शिक्षा तथा परम्परागत अनौपचारिक शिक्षाका अन्य माध्यमबाट अनिवार्य रुपमा आवश्यकतामा आधारित साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने छ।
- एसइइ वा सो सरह उत्तीर्ण तथा कक्षा ११ र १२ तर्फका शिक्षा विषय अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुको प्रयोगात्मक परीक्षा प्रयोजनका निमित्त एक विद्यार्थी एक टोल साक्षर अभियान सञ्चालन गरिने छ।

उद्देश्य नं. ४ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू शिक्षा प्रणालीमा सम्बद्ध जनशक्तिको योग्यता, सक्षमता एवंम सचेतना अभिवृद्धि गरि जवाफदेहीता सुनिश्चित गर्दै शैशिक सु शासन कार्यम गर्नु,

- शिक्षक तथा कर्मचारीको पेसागत क्षमता अभिवृद्धिका लागि पूर्वसेवाकालिन, सेवाकालिन र पुर्नताजगी तालिमको अनिवार्य व्यवस्थापन गरिने छ।
- शिक्षाको नेतृत्व तहमा रहेका प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीलाइ नेतृत्वसीप र व्यवस्थापकिय तालिमको प्रवन्ध गरिने छ।
- शिक्षाका नविनतम चिन्तन तथा प्रचलित ऐन, कानून, नियमावली तथा विश्वका प्रचलित शैक्षिणिक विधि पद्धतीका बारेमा अभिमुखिकरण तालिम प्रदान गरिने छ।
- विद्यालयका हरेक कामकार्वाहीलाइ जवाफदेही तथा पारदर्शी बनाउन हरेक विद्यालयमा अनिवार्यरुपमा गुनासो सुनुवाइ व्यवस्थापन प्रणालीको स्थापना गरी गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था मिलाउन सहयोग गरिने छ।
- प्रत्येक विद्यालयका हरेक सूचना तथा क्रियाकलापहरुको बारेमा विद्यार्थी, अभिभावक, शिक्षक तथा सरोकारवालाहरुलाइ सूचित गराउन प्रत्येक विद्यालमा सूचना अधिकारीको नियुक्ती गरी सूचना प्रणालीको व्यवस्थापन गर्ने प्रवन्ध मिलाइने छ।
- विद्यालय तहमा एन नियमावली बमोजिम गठन गर्नुपर्ने सम्पूर्ण समितिहरु गठन गर्ने र निर्धारीत समयमा नै निर्माण गर्नुपर्ने विद्यालय सुधार योजना, विद्यालयको सामाजिक तथा लेखा परीक्षण समयमानै सम्पन्न गर्ने अनिवार्य व्यवस्था गर्न लगाइने छ।
- प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्यरुपमा नियमित शिक्षक कर्मचारी बैठक, अभिभावक बैठक तथा सरोकारवालाहरुसँगको छलफल कार्यक्रम गर्न प्रोत्साहन गरिने छ।
- नगर शिक्षा समिति तथा छुट्टै अनुगमन संयन्त्रको विकास गरि कम्तीमा ३ महिनाको एक पटक विद्यालय अनुगमन गरी अनुगमनमा देखिएका समस्याहरुको तत्काल समाधान गरिने छ।
- शिक्षा सुधारमा राम्रो योगदान पुर्‍याउने विद्यालय तथा शिक्षकहरुलाइ पुरस्कारको व्यवस्था गरि हरेक वर्ष नगर स्थापना दिवसको दिनमा पुरस्कृत गरिने छ।

उद्देश्य नं. ५ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू व्यवहारीक, जीवनउपयोगी शिक्षा र सीपमा आधारीत प्राविधिक शिक्षाको विकास गर्नु,

- स्थानीय परम्परागत प्रविधिको ज्ञान तथा सीपलाइ संरक्षण गरी आधुनिक ढंगले सञ्चालन गर्न त्यस्ता विषयवस्तुलाई स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गरिने छ।
- फरक फरक विद्यालयमा फरक फरक धारका प्राविधिक विषयहरु सञ्चालन गर्नुका साथै नगरको एक विद्यालयलाइ निश्चित मापदण्डको आधारमा छनौट गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालीम परिषद् (CTEVT) सँगको समन्वय तथा साझेदारीमा बहुप्राविधिक विद्यालयको रुपमा स्थापना गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।
- नीजि क्षेत्रसँग सहकार्य गरी प्राविधिक तथा व्यवसायिक जनशक्ति उत्पादन गरिने छ।
- सामुदायिक विद्यालयबाट एस.इ.इ मा नगर उत्कृष्ट हुने एक छात्र, एक छात्रा र एक दलित विद्यार्थीलाइ प्राविधिक धार तर्फको डिप्लोमा तहमा निशुल्क अध्ययन गर्न छात्रवृत्तीको व्यवस्था गरिने छ।
- सामुदायिक विद्यालयबाट एस.इ.इ मा नगर उत्कृष्ट हुने एक जना जेहेन्दार तथा विपन्न विद्यार्थीलाइ चिकित्सा शिक्षा निःशुल्क अध्ययन गर्न छात्रवृत्तीको व्यवस्था गरिने छ।
- सीपमा आधारित प्राविधिक शिक्षा हाँसिल गराउन नगरभित्रका प्राविधिक धार सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरुलाई मापदण्ड बनाइ नियमित रुपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिने छ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालीम सञ्चालित विद्यालयहरुको स्तरउन्नतीको लागि नतिजा तथा कार्यसम्पादनको आधारमा आर्थिक अनुदानको व्यवस्था गरिने छ।
- विद्यार्थीहरुको व्यवहारिक सीप प्रर्दशन गर्नको लागि प्रत्येक वर्षको एक पटक सीप प्रर्दशनी मेला राखी उत्कृष्ट सीप प्रदशनी गर्ने विद्यार्थी तथा विद्यालयलाइ प्रोत्साहन गरिने छ।

उद्देश्य नं. ६ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू विद्यार्थीहरुमा आफ्ना अधिकार र कर्तव्यको बोध गरी सकरात्मक चिन्तनका साथ नैतीकवान, चरित्रवान, कर्तव्यनिष्ठ भइ समाज परिवर्तनका लागि विद्यालय तथा समाजका हरेक क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागिता जनाउनु।

- बालबालिकाहरुलाई उनीहरुको अधिकार तथा कर्तव्यप्रति सचेत गराउन प्रत्येक विद्यालयमा बाल क्लब गठन गर्न प्रेरित गरिने छ। विद्यालय तथा नगरका शिक्षा सम्बन्धि योजना निर्माण र बजेटको कार्यान्वयनमा बालबालिकाको अनिवार्य सहभागिता सुनिश्चितता गरिने छ।
- विद्यालयले निश्चित कार्यविधि बनाइ विद्यालयका सम्पूर्ण विद्यार्थीहरुलाई समेट्ने गरी अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने र सबै भन्दा वढी सृजनात्मक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने उत्कृष्ट विद्यालयलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिने छ।
- नगरका सम्पूर्ण विद्यार्थीहरुलाई सामाजिक तथा सेवालमूलक कार्यमा अभिप्रेरित गरी उनीहरुको सक्रिय सहभागिता वढाउन प्रत्येक वर्ष सामाजिक उत्तरदायी बहन सम्बन्धि कार्यक्रम गरिने छ।
- सामाजिक उत्तरदायित्व बहनमा उत्कृष्ट भूमिका खेल्ने १ जना छात्र र १ जना छात्रालाइ प्रत्येक वर्ष नगर स्थापना दिवसको दिनमा पुरस्कारको व्यवस्था गरिने छ।

उद्देश्य नं. ७ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू शिक्षकहरुलाइ नगरपालिकाले पेसा प्रति जवाफदेही बनाउनु,

- नगरभित्रका विद्यालयमा आधारभूत तह परीक्षा तथा एस.इ.इ परीक्षामा विषयतगरुपमा उत्कृष्ट नतिजा हाँसिल गराउने १/१ जना शिक्षकलाई निश्चित मापदण्डको आधारमा सर्वोउत्कृष्ट नगर शिक्षक घोषणा गरी नगर स्थापना दिवसको दिन पुरस्कृत गरिने छ।
- कक्षा १ देखि ५ सम्मका बालबालिकाहरुको पढाइ, लेखाइ, भाषिक तथा गणितिय सिपको आधारमा प्रतिस्पर्धा गराई सबै भन्दा उत्कृष्ट स्थान हाँसिल गर्ने विद्यालयका प्राथमिक तहका प्रतिकक्षा एक विद्यार्थी र शिक्षकलाई नगर स्थापना दिवसको दिनमा पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
- तोकीएको सुचकको आधारमा उत्कृष्ट शैक्षिक अभ्यास गर्ने शिक्षकहरुलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिने छ। उत्कृष्ट शैक्षिक अभ्यास गर्ने शिक्षकलाई प्रशिक्षक प्रशिक्षार्थीको रुपमा जिम्मेवारी प्रदान गरिने छ।
- नगर भित्रका सम्पूर्ण शिक्षकहरुलाई नयाँ प्रविधि, विधी , सामाग्री तथा अभ्यासलाई आत्मसाथ गर्न प्रेत्साहन गरिने छ।

- नियमित, अनुशासित, लगनशिल र कर्तव्यनिष्ठ शिक्षकलाई प्रोत्साहन गर्न र पेशाप्रति अनुत्तरदायी शिक्षकलाई उत्तरदायी बनाउन विभिन्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।

उद्देश्य नं. ८ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू अभभिवाक तथा वुद्धिजिवी वर्गमा विद्यालय प्रति सकारात्मक चिन्तनको विकास गर्नु,

- नियमितरुपमा अभिभावक सचेतना तथा सरोकारवालाहरुसँग अभिभावकीय शिक्षा प्रदान गर्न कार्यशाला गोष्ठि आयोजना गरिने छ
- अर्धबार्षिक रुपमा नगर भित्रका विद्यालयबाट प्रति विद्यालय कम्तिमा एक महिला सहित तीन जना अभिभावक पर्ने गरि अभिभावकहरुको भेला गर्ने र प्रत्येक ६ महिनामा कक्षागत रुपमा एक विद्यालय बाट दुई अभिभावक पर्ने गरि अभिभावक भेला गरिने छ।
- तुलनात्मक रुपमा उत्कृष्ट कार्यसम्पादन, प्रशासकिय तथा व्यवस्थापकिय सुधार गर्ने एक विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई प्रत्येक वर्ष सम्मान गरिने छ।

उद्देश्य नं. ९ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू विद्यार्थीको स्वास्थ्य, विद्यालयको सफाइ तथा स्वच्छता सुनिश्चित गर्नु,

- माध्यमिक तहमा प्रतेक विद्यालय एक विद्यालय एक नर्स कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइ आधारभूत तहमा पनि चरणवद्धरुपमा लागु गरिने छ।
- विद्यालय सरसफाइ र स्वच्छताका लागि प्रत्येक विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानी तथा फोहोर व्यवस्थापनका लागि उचित व्यवस्थापन गरिने छ।
- प्रत्येक विद्यालयमा स्यानेटरी प्याड डिस्पोजल सहितको व्यवस्थित शौचालय निर्माण गरिने छ।
- नगरका प्रत्येक विद्यालयमा घेरबार व्यवस्थापन गरी विद्यालयको हातामा वृक्षारोपण गरी विद्यालयको पर्यावरणको स्वच्छता कायम राख्न आवश्यक सहयोग गरिने छ।

उद्देश्य नं. १० सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू खेलका माध्यमबाट विद्यार्थीहरुमा अनुशासन तथा खेल प्रतिको अभिरुचि जागरुप गराउनु।

- नगरभित्रका शिक्षकहरुबाट खेल प्रतीको रुची, चाहना तथा खेल विशेष क्षमता पहिचान गरी विद्यालयहरुमा सोही खेलको तालिम दिन प्रशिक्षकको जिम्मेवारी तोकिने छ।
- नगरका विद्यालयहरुमा प्रयाप्तमात्रामा खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्थापन गरिने छ।
- विद्यालयका शिक्षकहरु मध्येबाट खेलकुद शिक्षक छनौट गरी खेलकुद सम्बन्धि प्रशिक्षण व्यवस्था मिलाइने छ।
- नगर स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता वर्षमा एक पटक आयोजना गरिने छ र विद्यालयमा वर्षमा एक पटक एक हप्ता खेलकुद सप्ताह सञ्चालन गरी खेलमैत्री वातावरण सृजना गर्न प्रोत्साहन गरिने छ।
- नगरभित्रका विद्यालयहरुमा खेलकुदको विकास गर्न नगरस्तरीय खेलकुद समिति गठन गरिने छ।
- खेलकुद प्रतियोगिता तथा अन्य कार्यक्रमबाट विद्यार्थीको प्रतिभा पहिचान गरी उत्कृष्ट खेलाडीहरुलाई जिल्ला, प्रदेश तथा राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न त्यस्ता खेलाडीहरुलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था मिलाइने छ।

२.८ प्रमुख उपलब्धि सूचकहरु (key performance Indicators-KPI)

क्र.सं	सूचक	सूचकको तह	आधार वर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	तथ्याङ्कको स्रोत
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९३.०	९५	९७.५	९८	९९.०	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		प्रदेश						सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		राष्ट्रिय	८६.2	८९.५	९४.०	९९.०	९९.०	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	६४.८	६८	७३	८५	९५	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		प्रदेश						सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		राष्ट्रिय	६८.६	७३.०	८५.०	९५.०	९५.०	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
२.	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)							
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	९६.९	९७.५	९८.५	९९	१००	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		प्रदेश						सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		राष्ट्रिय	९६.९	९७.५	९९.०	१००	१००	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कुल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	११९.२	११८	११७	११६	११५	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		प्रदेश						सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.०	१०७.०	१०५.०	१०४	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१३२.३	१३१	१३०	१२९	१२८	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		प्रदेश	९५.६					सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		राष्ट्रिय	९७.२	९९.०	९९.५	१००	१००	
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कुल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९५.६	९८.१	९९	९९	१००	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		प्रदेश						

क्र.सं	सूचक	सूचकको तह	आधार वर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	तथ्याङ्कको स्रोत
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५	९९.५	
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुद प्रवेश दर* (%)	स्थानीय	०.८					
		प्रदेश	०.९८					
		राष्ट्रिय	०.९२					
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कुल प्रवेश दर* (%)	स्थानीय	१२८.२	१२६	१२५	१२४	१२३	
		प्रदेश	१२३.१					
		राष्ट्रिय	११३	११०	१०७	१०५.०	१०४	
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	९५.८	९५.८	९६	९७	९८	
		प्रदेश	९५.४					
		राष्ट्रिय	९३.०	९६.०	९७	९८	९९	
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	८५.५	८६	८६	८७	८८	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५	९९.५	
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय	४६.७	४६.५	४५	४३	४०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२२.२	२०.०	१५.०	१०.०	१०.०	
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	स्थानीय	०.८८	०.८	०.५	०.५	०.५	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०६			१.०१	१.०१	
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९५.८	९६	९६	९७	९८	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.४	९९.०		१००	१००	
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कुल भर्ना दर (%)	स्थानीय	१२८.२	१२८.१	१२८	१२६	१२५	सि.ई.एच.आर.डि.फल्यास रिपोर्ट २०२४
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११०.४					
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	८५.७	८६	८७	८७	८८	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७९.३			९५.०	९५.०	
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	स्थानीय	८५.७	८६	८७	८७	८८	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७२.७			९५.०		

क्र.सं	सूचक		सूचकको तह	आधार वर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	तथ्याङ्कको स्रोत
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*		स्थानीय	१.८१	१.८१	१.८०	१.७५	१.७०	
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	१.०१	१.०१				
२.१६	कक्षा ३ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		गणित	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१७	कक्षा ५ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ५ को आधारभूत तह हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४५.०	५२.०	६०.०	७०.०		
		गणित	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२८.३	४०.०	६०.०	७०.०	७०.०	
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१८	कक्षा ८ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ८ को तह ३ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५	७५	
		गणित	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	५३.५	६०.०	६५.०	७०.०	७०.०	
		विज्ञान	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४३.८	५०.०	६०.०	७०.०	७०.०	
२.१९	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका*	आधारभूत (कक्षा १-५)	स्थानीय	३.९	३.८	३.८	३.७	३.६	
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२.९	१.०	०.५	०	०	

क्र.सं	सूचक	सूचकको तह	आधार वर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	तथ्याङ्कको स्रोत
	(%) आधारभूत (कक्षा १-८)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६.६		१.०	०	०	
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	१.५	१.४	१.३	१.२	१.१	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४3.७	४५.०	५०.०	५०.०	५०.०	
३.	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)							
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	३३.४	३४	३५	३६	३७	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४७.६		६५.०			
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कुल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	५८.३	५६	५५	५४	५२	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७१.४			९९.०		
३.३	माध्यमिक तहमा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	०.९६	०.९६	०.९५	०.९४	०.९३	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०२	१.००	१.००	१.००	१.००	
३.४	आधारभूत तहबाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	स्थानीय	८८.६	८८.६	८९	९०	९१	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९७.५					
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	७७.८	७७.८	७८	७९	८०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६०.३					
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२४.०					
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय	१२	१३	१४	१५	१६	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२०.६	२२.०	२७.०	३३.०		
३.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या*(%)	स्थानीय – विज्ञान	३१	३२	३३	३४	३५	
		स्थानीय – प्रा.व्या.						
		प्रदेश – विज्ञान						
		प्रदेश – प्रा.व्या.						
		राष्ट्रिय – विज्ञान			१५.०			
		राष्ट्रिय – प्रा.व्या.	१०.०	१७.०	३०.०			
३.९	कक्षा १० का विद्यार्थी	नेपाली – स्थानीय						

क्र.सं	सूचक	सूचकको तह		आधार वर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	तथ्याङ्कको स्रोत
	सिकाइ उपलब्धि* (प्रतिशतमा)	भाषा	प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६३					
		गणित	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	५४					
		विज्ञान	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	३७					
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४९					
४.	जीवनपर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा								
४.१	साक्षरता दर (१पाँच वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय		७८	८०	८१	८२	८३	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		५८.०		९५.०			
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय							
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		८२.०	८९.०	९५.०	१००		
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय							
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		९२.०		९९.०			
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१पाँच वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय		१.१२				१.ञ	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		०.६५			०.८०		
५.	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम								
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय							
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		३१.०	४०.०	५०.०	७५.०		
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह) उत्तीर्ण जनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	छात्रा						
			छात्र						
		प्रदेश	छात्रा						
			छात्र						
		राष्ट्रिय	छात्रा						
			छात्र						
६.	सुशासन तथा व्यवस्थापन								

क्र.सं	सूचक	सूचकको तह	आधार वर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	तथ्याङ्कको स्रोत
६.१	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	२०–१					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२४:१		३०:१	३०:१		
६.२	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३०:१		३०:१	३०:१		
६.३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	२९.१					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३३:१	३१:१	३०:१	३०:१		
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	१:२५.१					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४०:१		३०:१	३०:१		
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय	३२–१					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय		३५:१	३०:१	३०:१	३०:१	
७.	शिक्षामा लगानी							
८.१	कुल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	स्थानीय	१०	१०	१०	१०	१०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१०.६८	१५.०	१७.०	२०.०	२०.०	
८.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१८	२१	२४			
८.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११	१५	१७			

परिच्छेद :३ शिक्षाका उप – क्षेत्रहरू

३.१ प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा

नेपालमा प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको औपचारिक नीति शुरूवात २००७ सालमा काठमाण्डौमा स्थापना भएको मन्टेश्वरी स्कूलबाट भएको पाइन्छ। सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समिति २०१८ ले पहिलो पटक पूर्व प्राथमिक शिक्षामा जोड दिएको थियो। २०२२ सालमा बाल मन्दिर स्थापना भएपछि शिशु शिक्षालाईझन बढावा दिएको पाइन्छ। शिक्षा मन्त्रालयले २०२५ सालदेखि शिशु कक्षासम्बन्धी पाठ्यक्रम तयार गरेको र २०२९ सालमा शिशु कक्षा व्यवस्था नियमावलीद्वारा यसलाईव्यवस्थित गरेको पाइन्छ। शिक्षा ऐन २०२८ को आठौँ संशोधनले प्रारम्भिक बाल शिक्षालाइ विद्यालय शिक्षाको आधारभूत तह अन्तर्गत राखेको छ। शिक्षा ऐन, २०२८ अनुसार ४ वर्ष उमेर पूरा भएका बालबालिकालाईदिइने शिक्षालाई प्रारम्भिक बाल शिक्षा भन्ने बुझिन्छ। वाल विकास केन्द्रलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंगको नीति स्थापित गरी समुदाय र विद्यालय स्तरमा वाल विकास केन्द्रहरू सञ्चालन गरिने व्यवस्था गरियो। समुदाय स्तरमा सञ्चालित वाल विकास केन्द्रहरूको अनुगमन नियन्त्रणमा समस्या देखिए पश्चात् विद्यालयमा आधारित वाल विकास केन्द्रमा जोड दिन थालियो। पछिल्लो तथ्यांक अनुसार देशभर ३० हजार ३९ सामुदायिक र ६४११ संस्थागत गरी जम्मा ३५ हजार ४५० बाल विकास केन्द्र तथा पूर्व प्राथमिक कक्षाहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। प्रारम्भिक बालविकास ४ वर्ष उमेर पूरा भएका बालबालिकाले १ वर्ष विद्यालय जानु पुर्व प्राप्त गर्ने शिक्षालाई प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा भनिन्छ। यो उमेर पूर्व विद्यालयको उमेर हो। बालबालिकाको दिमागको विकास ३ देखि ५ वर्षमा अत्यधिक तिव्र हुने र यस उमेरमा सिकेका ज्ञान लामो समय सम्म रहिरहने भएकाले बालिवकास शिक्षाको आवश्यकता पर्दछ। बालविकास शिक्षाले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुग्ने गर्दछ।

नेपालको संविधान २०७२ धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धि मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ जसको उपधारा २ मा प्रत्यक नागरिकलाइ राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निशुल्क पाउने हकको सुनिश्चितता गरेकाले प्रारम्भिक कक्षा अनिवार्य र निशुल्क हुन्छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ ले बाल शिक्षाको पाठ्यक्रम एकीकृत सिद्धान्तमा विकास गरिने भनेको छ। शैक्षिक सत्र २०७६ मा कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाहरूमध्ये बाल विकास केन्द्रको अनुभव लिएका बालबालिकाको संख्या ५०.६ प्रतिशत पुगेको छ।

शिक्षा ऐन, २०२८ को आठौं संशोधनले वाल विकास केन्द्रलाई विद्यालय संरचनामा एकीकरण गरेपछि आधारभूत शिक्षाको परिभाषामा प्रारम्भिक बाल शिक्षालाई समेत समावेश गराइएको छ। तत्कालीन शिक्षा विभागबाट विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम मार्फत प्रारम्भिक बाल विकास सञ्चालन दिग्दर्शन, २०६१ र प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूतम मापदण्ड मार्गदर्शक पुस्तिका, २०६७ (पहिलो संशोधन २०७५) तयार गरिएको छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले चार वर्षको उमेर पूरा भएका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बाल विकासको अवसर प्रदान गर्नुपर्ने प्रावधान उल्लेख गरेको छ। उक्त प्रारूप अनुसार चार वर्ष उमेरभन्दा मुनिका बालबालिकालाई शिशु विकास केन्द्रबाट शारीरिक, मानसिक वा बौद्धिक, संवेगात्मक र सामाजिक विकास तथा स्याहारका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिने कुरा उल्लेख छ। प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको मुख्य उद्देश्य विविध किसिमका मनोरञ्जनात्मक सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका माध्यमद्वारा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुर्याउनु र कक्षा १ मा प्रवेशका लागि तयार पार्नु रहेको छ।

३.१.१. वर्तमान अवस्था

नारायण नगरपालिका भित्र जम्मा ३८ वटा प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कक्षा संचालन भएकोमा ३८ वटा अनुदान छन्। जम्मा छात्रा ६६७ र जम्मा छात्र ४८४ गरि ११५१ बालबालिकाहरु प्रारम्भिक बाल कक्षामा अध्ययनरत छन्। नारायण नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण विद्यालयको प्रारम्भिक कक्षा अध्यापन महिला शिक्षक द्वारा सञ्चालन गरिएको छ। उहाँहरुको शैक्षिक योग्यता कक्षा १० कक्षा भन्दा माथि रहेको छ। शिक्षकहरुको क्षमता विकासकोलागि नारायण नगरपालिकाका १०० प्रतिशत शिक्षकहरुलाइ तालिम प्रदान गरेको छ। सरकारी अनुदानमा सञ्चालित प्रारम्भिक बाल शिक्षामा नारायण नगरपालिकाले प्रत्येक वर्ष प्रति विद्यार्थीको सिकाइको लागि आवश्यक सामाग्री तथा अन्य साधनको लागि रु ५००। प्रदान गर्दै आइरहेको छ त्यस्तै बालबालिकालाइ अध्यापन गर्ने शिक्षकलाइ नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको पारिश्रमिक दिदै आइरहेको छ। बालबालिकामा हुने विकासलाइ मध्यनजर गर्दै उनिहरुलाइ आवश्यक पर्ने पोषणयुक्त दिवाखाजाको व्यवस्था गरिएको छ। प्रारम्भिक बालविकास कक्षा सञ्चालनको स्रोत व्यवस्थापन नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र नारायण नगरपालिकाले गर्दै आइरहेको छ। भौगोलीक विकटताले सम्पूर्ण बालबालिकालाइ विद्यालयमा ल्यान नसकिनु, नियमित पेसागत विकासका तालीम सञ्चालन गर्न नसकिनु कक्षा कोठा र सिकाइ सामाग्रीको उपयुक्त व्यवस्थापन नहुनु शिक्षकको क्षमता विकास तथा प्रोत्साहन गर्न नसकिनु आदी समस्या तथा चुनौतीहरु रहेका छन्।

क्र स	तह	कुल विद्यार्थि संख्या			कुल दलित विद्यार्थि संख्या			कुल जनजाति विद्यार्थि संख्या			कुल मधेशी विद्यार्थि संख्या		
		छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
१	प्रारम्भिक बालबिकास	४८४	६६७	११५१	२०१	१७९	३८०	६८	५२	१२०	७	८	१५

सूचक सूचाङ्क /	सामुदायिक विद्यालयमा आधारित	संस्थागत विद्यालयमा आधारित	विद्यालयमा आधारित जम्मा
बालविकास केन्द्रहरुको संख्या	१	६	३७

श्रोत: शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र फ्ल्यास रिपोर्ट २०८०

कुल भर्ना दर	खुद भर्ना दर	अनुभव सहित कक्षा १मा भर्ना हुने बालबालिकाको %
९३०.	७८७.	९६९.

श्रोत: शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र फ्ल्यास रिपोर्ट २०८०

विद्यालयर समदुायमा आरधारित ECED को संख्या भएका ECED को संख्या	पाठयक्रम उपब्ध भएका ECED को संख्या	शिक्षक गाइड उपलब्ध भएका ECED को संख्या	बाल अध्ययन सामग्री भएका ECED को संख्या	बुक कर्नर भएका ECED को संख्या	सन्दर्भ सामग्री उपब्ध भएका ECED को संख्या
३८	३८	३८	३८		३८

चुनौति तथा अवसर

एकीकृत प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाको कार्यविधि स्थानीय तहमा नहुनु, प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाको सर्वसुलभता,उपयुक्त पूर्वाधारको विकास, गुणस्तरको सुनिश्चितता सहित प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा प्रतिको आकर्षण अभिबृद्धि गर्नु, जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु, पारिश्रमिक तथा सेवा शर्तको स्पष्ट मापदण्डको विकास गर्नु, गुणस्तरको न्यूनतम मापदण्ड विकास गर्नु,चेकलिष्टका आधारमा अनुगमन मुल्याकन बिद्यालय र केन्द्र बीचको न्तर सम्बन्ध नहुनु, अभिभावकिय शिक्षाको कमि आदि प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाका मुख्य चुनौतीहरू रहेका छन्।

नेपालको संविधान २०७२ ले निशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको संवैधानिक सुनिश्चितता गर्नुका साथै बालबालिकाको हक अन्तर्गत प्रारम्भिक वालविकास शिक्षालाई वालवालिकाको हकमा समावेश गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा काम कर्तब्य र अधिकार भित्र समेटिनु तथा विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले प्रारम्भिक शिक्षा र वालविकासलाई विद्यालय शिक्षाको समरचनामा एकीकृत गरीसकेको र शिक्षा ऐन, २०२८ को आठौं संशोधनले समेत प्रारम्भिक वाल विकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको संरचनामा समेटेको हुँदा प्रारम्भिक वाल विकास र शिक्षालाई शिक्षा प्रणालीको जगको नीति आत्मसात गरएिको छ। यस नारायण नगरपालिकाले प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम संचालन कार्यविधि २०८० निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिरहेको छ। यस नगरपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको विस्तार तथा विकासका लागि सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्घ संस्थाहरूको योगदान, सहयोग तथा भूमिका बृद्धि गर्न सकिने अवस्था छ। अभिभावक, समुदाय, वडा कार्यालय, स्थानीय र प्रदेश सरकारहरूबीच साझेदारी र सहकार्य मार्फत प्रारम्भिक वाल विकास र शिक्षाको प्रर्वद्धन गर्न सकिने अवसर प्रशस्त छ।

३. १.२ उद्देश्य

- प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा समतामुलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
- प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु।
- ELDS अनुसार ३-५ वर्षका बालबालिकाको शारीरिक, संज्ञानात्मक, भाषा, सामाजिक-भावनात्मक र सृजनात्मक विकासलाई सुदृढ बनाउने।

- सबै ECD केन्द्र/कक्षामा बालमैत्री, खेलमा आधारित, सिकाइ प्रोत्साहन गर्ने वातावरण निर्माण गर्नुको साथै ECD शिक्षकलाई ELDS आधारित पाठ योजना, सिकाइ मूल्यांकन र खेलमा आधारित सिकाइ विधिको प्रयोगमा दक्ष बनाउने।
- स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा, WASH र शिक्षा क्षेत्रबीच प्रभावकारी समन्वय गरी बालबालिकालाई आवश्यक सबै सेवा एकीकृत रूपमा उपलब्ध गराउनुको साथै अपांगता, विपन्नता, भौगोलिक कठिनाई वा सामाजिक कारणले पछि परेका बालबालिकालाई ECD सेवामा पहुँच बढाउने।
- सिकाइ नतिजा (Learning Outcomes) को नियमित मापन, अनुगमन तथा रिपोर्टिङलाई व्यवस्थित बनाउने।

३.१.३ रणनीति

- प्रारम्भिक बाल कक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुरूप बसाइ व्यवस्था र सरसफाइलाई ध्यान दिई कक्षा सुहाउदो, समाबेशी खेल सामग्री, सिकाइ सामग्री, मनोरञ्जन सामग्री, प्रविधिमा आधारीत अडियो भिडियो सामग्री सहित आकर्षक, मनोरञ्जक र बालमैत्री, अपाङगतामैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्ने ।
- अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्न र खास गरी जटिल अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी विशिष्टिकृत, घरमा आधारित प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास पूर्व प्राथमिक शिक्षा स्थापना गर्ने लगायत अपाङ्गताको पहिचान गरी उपचारका लागि सिफारिस गर्ने संयन्त्रको स्थापना र सुदृढीकरण गराउन सहकार्य गरिने।
- प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास/ पूर्व प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका विद्यालयमा कम्तिमा एक जना शिशु वा बालस्याहार कार्यकर्ताको व्यवस्थापन गर्ने ।
- स्वास्थ्य, पोषण, शिक्षा र सुरक्षामा एकीकृत पद्धतिबाट विद्यालयमा बालबालिकाका लागि बहुक्षेत्रीय प्रारम्भिक बाल विकास योजना निर्माणका लागि समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि निर्धारित न्यूनतम मापदण्ड, पाठ्यक्रम, प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचाअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने
- बालविकास केन्द्रको नक्साङ्कन गरी स्थानीय आवश्यकता अनुसार पुनर्वितरण र नयाँ बालविकास केन्द्र स्थापना गर्ने
- प्रत्येक वडामा नमुना बालविकास केन्द्र स्थापना गर्ने
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने।
- प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालय बिच सहकार्य गर्ने।
- बालविकास शिक्षकको क्षमता विकासका लागि विभिन्न तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- बालविकास शिक्षकको सिकाइ समुह निर्माण गरी त्रैमासिक रूपमा घुम्ति सिकाइ बैठक संचालन गर्ने।
- अभिभावक शिक्षा संचालन गर्ने।
- नगरका सबै ECD कक्षामा ELDS मानक अनुसार सिकाइ क्षेत्र (Physical, Cognitive, Language, Socio-emotional) समायोजन गर्ने।
- सिकाइ स्तर मापनका लागि नगर स्तरमा एकरूप मूल्यांकन उपकरण विकास र प्रयोग गर्ने।
- अभिभावकलाई ELDS बारे सजिलो भाषामा जानकारी दिने र घरमै गर्न सकिने सिकाइ क्रियाकलाप बारे मार्गदर्शन गर्ने।
- दूरदराज टोलमा बसोबास गर्ने बालबालिकालाई ECD पहुँच सुधार (कक्षा विस्तार, सामग्री उपलब्ध गराउने) गर्ने।
- स्वास्थ्य चौकी, वडा कार्यलय, शिक्षा शाखा, बाल संरक्षण इकाईसँग नियमित संयुक्त योजना बैठक संचालन।
- ०-५ वर्षका बालबालिकाका लागि Integrated ECD Service Directory तयार गरि पोषण, खोप, नियमित स्वास्थ्य जाँच, जेष्ठ नागरिक-बालबालिका संरक्षण कार्यक्रमसँग समन्वय गर्दै 'One Stop ECD Support' प्रणाली विकास गर्ने।

- नगरको सबै ECD शिक्षकका लागि ELDS आधारित Lesson Plan Template लाइ एकरूप बनाउने र खेलमा आधारित सिकाइ ‘Play-based Learning’ का १०–१५ स्थानीय/सस्तो तर प्रभावकारी गतिविधिहरू विकास र शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने।

३.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- बाल विकास उमेर समुहका सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने छ।
- सबै प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुने छन्।
- प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा बाल विकास उमेर समुहका सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुने छ।
- ७०–८०% ECD कक्षाहरू ELDS कार्ड अनुसार व्यवस्थापन गरिएको हुने छ।
- वर्षमा कम्तीमा एकपटक प्रत्यक बालविकासमा ELDS कार्डमा आधारित सिकाइ मूल्यांकन सम्पन्न भएको हुने छ।
- अभिभावकलाई ELDS बारे सजिलो भाषामा जानकारी पश्चात अभिभावकको सहभागिता ३०% ले बढेको हुने छ।
- ECD शिक्षकको ELDS कार्यान्वयन दक्षता उल्लेखनीय रूपमा सुधार भएको हुने छ।
- नारायण नगरपालिकामा एकीकृत बालविकास योजना (Integrated ECD Plan) तयार गरि ०- ५ वर्षका बालबालिकाका बारेमा स्वास्थ्य-पोषण-शिक्षा समबन्धित तथ्यांक उपलब्ध हुने छ।
- विद्यालय तथा ECD केन्द्रबाट स्वास्थ्य/पोषण सेवा पहुँचमा वृद्धि हुदा जोखिममा रहेका बालबालिका पहिचान र सेवा पहुँचमा सुधार भएको हुने छ .
- सबै ECD शिक्षकले ELDS कार्डमा आधारित पाठ योजना तयार गर्ने क्षमताको विकास हुनको साथै खेलमा आधारित सिकाइ गतिविधिको नियमित प्रयोग र सिकाइ मूल्यांकनमा एकरूपता र पारदर्शिता आउने छ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	प्रारम्भिक बालविकासमा कुल भर्ना दर	९३.३					
२	न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका बालविकास केन्द्रको सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
३	कक्षा १ माबालविकासशिक्षाकोअनुभवहासिल गरेका बालवालिका प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००
४	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकहरू उपब्ध भएका ECED को संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
५	बाल अध्ययन तथा सन्दर्भ सामग्री भएका ECED को संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
६	प्रारम्भिक बालविकासमा खुद भर्ना दर	७८.७					
७	आधारभुत,भाषिक तथा गणितिय सिप तालिम प्राप्त शिक्षक संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८

३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको नक्साङ्कन गरी पुनर्वितरण	पटक		१			१	२	४
२	शिक्षक/सहयोगी कार्यकर्ताको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
३	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डहरू विकास र परिमार्जन तथा प्रबोधीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा पहुँचका लागि वैकल्पिक प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा	पटक		१		१		२	४
५	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रममा अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचान गर्ने व्यवस्था गरी सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
६	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका लागि छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्ग मैत्री शौचालय खानेपानी,	संख्या		१	१	१	१	४	८
७	घेरवार सहित समावेशी तथा बालमैत्री बाहीरी खेल सामाग्री	संख्या		१	१	१	१	४	८
८	मापदण्ड अनुसार सुरक्षित कक्षा कोठाको व्यवस्था	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०
९	बालबालिकाको अभिलेखीकरण सहित स्वास्थ्य तथा सामाग्री सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१०	अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गर्न वैयत्तिक परिवार सेवा योजना निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
११	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका बालबालिकाका लागि पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१२	इएलडिएस मापदण्डले तोकेअनुसार कम्तिमा ६ वटा सिकाइ क्षेत्र व्यवस्थापन र समावेशी तथा कक्षा सुहाउदो खेल तथा सिकाइ सामाग्री व्यवस्थापन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१३	बालबालिकाको मासिक स्वास्थ्य जाँच, खोप	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरू, अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूका लागि प्रारम्भिक बाल विकासको महत्व सम्बन्धी अभिमुखीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१५	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रममा‌मा कम्तिमा महिनाको एक पटक अभिभावक बैठक	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६	विभिन्न सरोकारवालाहरू बाट अनुगमन, सुपरिवेक्षण, सहयोग तथा सहजीकरण गरी कार्यन्वयन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१७	प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रमा सहयोगीको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	शिक्षकहरूको घुम्ति बैठक	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१९	प्रत्येक वडामा नमूना बालविकास निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२०	ECD कक्षाको भौतिक व्यवस्था (पढाइ कुना,खेलकुद क्षेत्र, संज्ञानात्मक कुना) ELDS अनुरूप पुनःसंरचना गर्ने।	बालविकास	१	१	१	१	१	५	निरन्तर

२१	शिक्षकहरूको ELDS र निरन्तर मुल्याङ्कन प्रणाली (Continuous Assessment System) सम्बन्धी प्रशिक्षण प्रदान गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५	निरन्तर
२२	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम (Parent Orientation Sessions) सञ्चालन गर्ने ।	पटक	२	२	२	२	२	१०	निरन्तर
२३	बहुक्षेत्रीय ECD Steering Committee गठन/सक्रिय गर्ने।	पटक							
२४	विद्यालयमा पोषण कार्यक्रम, आयरन–फोलिक, deworming, handwashing अभियान सञ्चालन तथा स्वास्थ्यकर्मी, सामाजिक परिचालक र ECD शिक्षकबीच त्रैमासिक समन्वय बैठकको आयोजना गर्ने	पटक							
२५	बालमैत्री विद्यालय / टोलमा बालमैत्री क्षेत्र (safe play spaces) प्रवर्द्धन तथा स्थापना गर्ने ।	पटक	०	१	१	१	१	४	१
२६	सबै ECED शिक्षकहरुलाइ ३–५ दिने व्यावहारिक प्रशिक्षण (पाठ योजना,अवलोकन र सिकाइ मुल्यांकन), कक्षा अनुगमन चेकलिस्ट विकास गर्ने ।	पटक	०	१	१	१	१	४	१
२७	बालविकास शिक्षकहरुको सिकाइ सर्कल (Teacher Learning Circle (TLC) गठन र मासिक सिकाइ साझेदारी कार्यक्रमका साथै आवश्यक सामग्री (flashcards, manipulatives, local play items) निर्माण तथा वितरण गर्ने ।	पटक	०	१	१	१	१	४	१
२८	स्वच्छ पानी, सरसफाइ, पोषण र स्वास्थ्य सेवा विद्यालय सुरक्षित रूपमा सुनिश्चित गरि विद्यालयमा WASH सुविधालाई बालमैत्री बनाउन छोरी/ बालिकाको लागि विशेष कार्यक्रम व्यवस्था गर्ने .	पटक	०	१	१	१	१	४	१

३.२ आधारभूत शिक्षा

आधारभूत तहले बालबालिका, समाज र राष्ट्रको विकासमा महत्वपूर्ण भुमिका खेल्ने भएकाले नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३१(१) मा यसलाई नागरिकका मौलिक हक अन्तर्गत राखिएको छ । यस तहको गुणस्तरीय शिक्षाले समाजमा गरिवी घटाउन मद्दत गर्ने, व्यक्तिको जीवनस्तरमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सक्ने र समाज र राष्ट्रलाई विकासको पथमा वढाउन सहयोग हुने कुरा नगरपालिकाको अध्ययन प्रतिवेदनले जनाएको छ । यूनेस्कोको एक प्रतिवेदनले यदि कम आय भएका मुलूकका सबै विद्यार्थीहरुले आधारभूत पढाइ सीप हासिल गरेर पढाइ छाड्ने हो भने १७ करोड १० लाख मानिसलाई गरिवीबाट माथि उठाउन सकिने तथ्य प्रकाशन गरेको छ । पाकिस्तानमा एउटा साक्षर व्यक्तिको ज्याला निरिक्षरका भन्दा २३ प्रतिशत वढि भएको र नेपालमा प्राथमिक शिक्षा पाएको एक जना किसानले माटो संरक्षरणका उपायहरु अरु भन्दा राम्रो संग अपनाएको तथ्य पनि उक्त प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ । आधारभूत तहको शिक्षाको योजनाबद्धरुपमा व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउनका लागि नारायण नगरपालिकाले आधारभूत शिक्षा विकास कार्यक्रम समावेश गरेको छ ।

३.२.१ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिका भित्र रहेका प्रत्येक विद्यालयमा कक्षा १ मा भर्ना हुने सबै विद्यार्थीले प्रारम्भिक वाल र शिक्षाको अनुभ लिएका छन् । पालिका भित्र रहेका विद्यालयका नयाँ संरचनाहरु सुरक्षित, बालमैत्री बन्ने गरेकोछ । आंशिक रुपमा सबै विद्यालयहरु सुरक्षित तथा बालमैत्री र सिकाइमैत्री भए पनि सम्पूर्णलाई बनाउन सकिएको छैन् । नगरपालिका भित्र आधारभूत तहका जम्मा विद्यालय संख्या २९ वटा रहेका छन् । विद्यार्थी संख्या क्रमश आधारभूत तहमा ५९९७ जना रहेको छ । जस्मा ३०७५ छात्र र २९२२छात्रा रहेका छन(स्रोत : CEHRD Flash Report-2024) । आधारभूत तहमा कार्यरत शिक्षक नगर अनुदान ४२ दरवन्दी र राहतमा साविक निम्न माध्यमिक तहमा २३ जना र प्राथमिक तहमा ४३ जना र दरबन्दिमा नि मा बि १६ र प्राथमिक तहमा १०५ गरि जम्मा २२९ जना शिक्षक कार्यरत हुनुहुन्छ(स्रोत : गाउँपालिका ईमिस) । यस नगरपालिकाले कार्यक्रम कार्यन्वयनको लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पढाइ सिप सम्बन्धि नगर स्तरीय कार्यक्रम सञ्चालन गरि पुरस्कार वितरण कार्यक्रम गरिरहेको छ ।

नगर भित्रका विद्यालयका विद्यार्थीहरुको लागि आवयश्क प्राप्त हुने अनुदान समयमै निकासा दिइने गरेको छ । विद्यार्थीहरुको व्यवस्थापन तोकीय बमोजिम रहेको पाईन्छ । आधारभूत तहका छात्रा विद्यार्थीहरुको लागि नियमित आइरन चक्की दिईने, सेनेटरी प्याडको व्यवस्था गरिएको छ । विद्यालय बाहिर रहेका विद्यार्थीको खोजि गर्न वार्षिक रुपमा घरदैलो कार्यक्रम संचालन हुदै आएको छ । पालिकाले आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम आफै निर्माण गरी लागु गर्दै आएको छ भने पाठ्यपुस्तक विकासको क्रममा रहेको छ । पालिकाले विद्यार्थी र शिक्षकको अनुपातका आधारमा पालिका स्तरीय दरवन्दी सृर्जना गरी जनशक्ति व्यवस्थापन गर्दै आएको छ । बालबालिकाको लागि स्थानीय स्तरमा प्राप्त खाद्यबस्तुको सन्तुलित व्यवस्थापन गर्दै दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ । नारायण नगरपालिकाले आधारभूत तह कक्षा ४ देखि ८ सम्मको अन्तिम परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्नपत्र निर्माण गर्दै परीक्षा सञ्चालन तथा मापन गर्दै आएको छ । विद्यालयहरुलाई शैक्षिक सामाग्रीको खरिद तथा व्यवस्थापनका लागि आर्थिक निकासा गर्दै आइरहेको छ ।

चुनौति तथा अवसर

आधारभूत तहमा विषयगत रुपमा दक्ष शिक्षकको उपलब्धता कमि हुनु, विद्यार्थी संख्या अनुसार शैक्षिक सामाग्रीको उपलब्धता न्युन रहनु र स्रोत सामाग्रीको समुचित प्रयोग हुन नसक्नु, विद्यार्थीहरुमा नविनतम चिन्तन, सीपमूलक, खोजमुलक तथा रचनात्मक सीपको विकास गर्न सक्ने उपयुक्त शैक्षणिक विधि तथा क्रियाकलापको प्रयोग हुन नसक्नु, आधारभूत तहमा अपेक्षित शैक्षिक उपलब्धि हासिल गराउन नसकिनु, आधारभूत उमेर समूहका सम्पूर्ण बालबालिकाहरु अझै पनि विद्यालयमा भर्ना भई नसक्नु र भर्ना भएका पनि निरन्तर नहुनु, शिक्षण प्रक्रिया अधिक परीक्षामुखी हुनु, शिक्षकहरुको सक्षमता, नैतिकता र उत्प्रेणा अभिवृद्ध गर्नमा कठिनाइ हुनु, सार्वजनिक शिक्षामा स्थानीय समुदायको अपनत्व हुन नसक्नु, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया बालमैत्री, व्यवहारीक र प्रविधिमैत्री बनाउन कठिनाइ हुनु, शैक्षिक सुशासन र अभिवृद्धि गर्नु, उपयुक्त भौतीक पूर्वाधार सहितको आकर्षक सिकाई वातावरण तयार पार्नु र विक्रम संवत् २०८५ बैशाख १ गते सम्म सम्पूर्ण नागरिकहरुलाई अनिवार्य आधारभूत शिक्षा प्राप्त गर्नैपर्ने प्रावधान रहनु मुख्य चुनौतीहरु रहेका छन् ।

शिक्षाको अधिकारलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गर्दै अनिवार्य रुपमा आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निशूल्क आधारभूत शिक्षा प्राप्त गर्ने हकको सुनिश्चितता, शिक्षामा सहभागिता र पहुँचमा वृद्धि गरि गुणस्तर सुधार, साक्षरता दरमा वृद्धि, सार्वजनिक विद्यालय प्रतिको चासो र

जनअपेक्षामा अभिवृद्धि, शिक्षा क्षेत्रमा नविनतम चिन्तन र प्रविधिहरुको प्रयोग, शिक्षकहरुको सक्षमता, आधारभूत तहको भर्ना दर वढ्नु, नयाँ संरचनाहरु बालमैत्री, सिकाइमैत्री, अपाङ्गमैत्री, सुरक्षित बनाउनु, उत्प्रेणामा अभिवृद्धि लगायत विभिन्न गैर सरकारी निकायहरुको शिक्षा क्षेत्रमा चासो बढ्नु यसका मुख्य अवसरहरु हुन्।

सूचक / सूचाङ्क	कुल विद्यार्थी संख्या			कुल दलित विद्यार्थी संख्या			कुल जनजाती विद्यार्थी संख्या			कुल मधेशी विद्यार्थी संख्या		
आधारभूत तह	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
कक्षा १५-	१८१८	१५४७	३३६५	६५१	६६५	१३१६	१२९	१४०	२६९	३२	२४	५६
कक्षा ६८-	९०९	८९३	१८०२	२७६	२८६	५६२	९५	९१	१८६	२५	१३	३८
जम्मा	२७२७	२४४०	५१६७	९२७	९५१	१८७८	२२४	२३१	४५५	५७	३७	९४

(स्रोत : गाउँपालिक ईमिस)

आधारभूत शिक्षामा शैक्षिक सत्र २०८० मा देखीएका सूचकहरूको विवरण निम्नानुसार रहेको छ;

सूचक /सूचाङ्क	विद्यार्थी उत्तिर्ण दर			कक्षा दोहोर्याउने दर			विद्यालय छोड्ने दर			नया भर्ना दर		
आधारभूत तह	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
कक्षा १-५	८३२.	८३२.	८३२.	७२.	७२.	७२.	४०.	४१.	४१.	१५४७	१८१८	३३६५
कक्षा १-८	९०२.	९०६.	९०४.	१९.	१६.	१८.	३७.	४०.	३८.	८९३	९०९	१८०२

(स्रोत : गाउँपालिक ईमिस)

लैङ्गिक समानता दर(GPI)

सूचक /सूचाङ्क	GPI कक्षा (१-५)	GPI कक्षा (६-८)	GPI कक्षा (१-८)
आधारभूत तहका सबै विद्यार्थी	०८५.	०९८.	०८९.
कुल दलित विद्यार्थी संख्यामा लैङ्गिक समानता सुचक	१०२.	१०३.	१२.
कुल जनजाती विद्यार्थी संख्यामा लैङ्गिक समानता सुचक	१०८.	०९५.	१०३.
कुल मदेशी विद्यार्थी संख्यामा लैङ्गिक समानता सुचक	०७५.	०५२.	०६४.

(स्रोत : गाउँपालिक ईमिस)

शैक्षिक सत्र २०८१ अनुसार विद्यार्थीको विवरण

आधारभूत तह	कुल विद्यार्थी संख्या			कुल दलित विद्यार्थी संख्या			कुल जनजाती विद्यार्थी संख्या			कुल मधेशी विद्यार्थी संख्या		
विद्यार्थीहरु	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
कक्षा १-५	१८१८	१५४७	३३६५	६५१	६६५	१३१६	१२९	१४०	२६९	३२	२४	५६
कक्षा ६-८	९०९	८९३	१८०२	२७६	२८६	५६२	९५	९१	१६८	२५	१३	३८

(स्रोत : गाउँपालिक ईमिस)

३.२.२ उद्देश्य

- आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- सबै बालबालिकाहरूमा भाषिक तथा गणितीय सिप अभिवृद्धि गरि सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्ने ।
- आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउने ।
- विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउने ।

३.२.३ रणनीतिहरू

- विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने ,
- अनिवार्य तथा निशुःल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानून तर्जुमा गरि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने ।
- विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।
- सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने ।
- भाषिक तथा गणितीय सीपको अभिवृद्धि गर्न सो सम्बन्धिका प्रतियोगिताहरु नगर स्तरमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने
- विद्यालयहरूमा शुद्द खानेपानी, लैङ्गिकमैत्री शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने
- विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने ।
- शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने
- प्रारम्भिक कक्षा १-३ मा कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने ।
- आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने
- सिकाइ स्तर कम भएका विद्यार्थीहरुका लागि उपचारात्मक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने
- विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने
- स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने
- विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनकुल, समावेशी र समतामुलक बनाउन स्थानीय परिवेश अनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, समावेशी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने ।
- विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने ।
- दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने
- नतिजाप्रति जवाफदेहीता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने
- विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने
- शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई ब्यबस्थित गर्ने ।
- विषयगत सिकाइ समुहको गठन गरि परिचालन गर्ने ।

३.२.४ उपलब्धि र प्रमुख नतिजा,

उपलब्धि

१. सबै बालबालिकाका लागि समतामुलक, समाबेशी तथा समन्यायीक पहुँच सुनिश्चित भइ अनिवार्य तथा निःशूल्क आधारभूत शिक्षाको अवसर प्राप्त भएको हुनेछ

२. सबै विद्यालयहरूमा अत्यावश्यक शैक्षिक तथा बालमैत्री भौतिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्था भएको हुनेछ

३. आधारभूत तहमा शैक्षिक गुणस्तर अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।

प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्क लक्ष्य

क्र स	प्रमुख नतिजा	आधार वर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५
१	कक्षा १ ३ सम्म एकिकृत पाठ्यक्रमको लागु गरेका विद्यालय संख्या	३८	३८	३८	३८	३८
२	कल्याणकारी कोष स्थापना गरेका विद्यालय संख्या	०	५	५	५	५
३	न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता र विद्यालय बगैंचा निर्माण गर्ने विद्यालय संख्या	१७	५	५	५	६
४	सबै सामुदायिक विद्यालयहरुले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पुरा गरेका विद्यालय संख्या	२९	२	२	२	३
५	कक्षा ३ र ५ मा स्तरीकृत परीक्षा सञ्चालन गरी नतिजा सार्वजनिक गर्ने विद्यालय संख्या	३८	३८	३८	३८	३८
६	शिक्षक पेशागत विकास र विद्यार्थी सिकाई सहायता प्रणाली निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८
७	विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील विद्यालय सख्या	३८	३८	३८	३८	३८
८	प्रारम्भिक कक्षा १-३ मा कक्षा शिक्षण कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सख्या	३१	२	२	३	
९	सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग विद्यालय सख्या	३८	३८	३८	३८	३८
१०	आधारभुत तहमा खुद भर्नादर	९५८.	९६	९६५.	९७०.	९८
११	आधारभुत तहमा टिकाउदर	८५७.	८६	८७	८८	८९
१२	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सङ्ख्या	५३	४५	३५	१५	०
१३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको सङ्ख्या	८४	९०	११०	१४०	१६०
१४	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यार्थी शिक्षकको अनुपात	००१६.				

३.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र मापदण्ड अनुसार शिक्षक व्यवस्थापन	पटक	१		१		१	३	६
२	विद्यालय भर्ना अभियान संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
३	सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना भएको सुनिश्चित गरि अनिवार्य तथा निःशुल्क विद्यालय, वडा र नगरपालिका घोषणा	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
४	विद्यालयको भौतिक पुर्वाधार (शुद्द खानेपानी, लैङ्गिकमैत्री शौचालय, अपाङ्ग तथा बालमैत्री संरचना)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि निरन्तर परीक्षण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	शिक्षक क्षमता विकास र सहायता प्रणाली	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	विद्यालय विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
८	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
९	विद्यालयमा प्रत्येक बालबालिकाको स्वास्थ्य परिक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१०	विद्यालयमा पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
११	अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रारम्भिक पहिचान गरि सहायक सामाग्री सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१२	पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका, पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१३	प्रत्येक कक्षामा बुककर्नर सहित सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	कक्षाकोठा	५	५	५	५	५	२५	५०

१४	विपन्न बालबालिकाहरुका लागि शैक्षिक सामाग्री सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१५	कक्षा सुहाउदो र समाबेशी सिकाइ सामग्री निर्माण कार्यशाला	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१६	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१७	वि.व्य.स, शि.अ.सं का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१८	शिक्षक अभिभावक बैठक	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९	शैक्षिक प्रदर्शनी मेला आयोजना, पढाइ मेला	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२०	आधारभूततहको शिक्षककोसमस्या समाधानगर्नेविषयविज्ञसमूहको निर्माणतथापरिचालन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२१	पालिका स्तरीय सिकाइ समुह गठन	पटक	१					१	
२२	विद्यालय स्तरीय सिकाइ समुह गठन	पटक	१					१	
२३	कक्षा शिक्षकहरूको घुम्ति बैठक	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

३.३ माध्यमिक शिक्षा

शिक्षा ऐन, २०२८ अनुसार कक्षा ९ देखि १२ सम्मको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा भनेर परिभाषित गरिएको छ। नेपालको संविधानको अनुसूचि ८ मा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षासम्बन्धी अधिकार स्थानीय तहलाई प्रदान गरीएतापनि अनुसूचि ९ मा शिक्षालाई साझा अधिकारको विषय बनाइएको छ। नेपाल सरकारबाट राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६, राष्ट्रिय पाठ्यक्रमको प्रारूप, २०७६ र दिगो विकासको लक्ष्य ४ कार्यान्वयन कार्यढाँचा स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आइरहेको अवस्था छ।

३.३.१ वर्तमान अवस्था

नारायण नगरपालिकामा कक्षा ९–१० सञ्चालन भएका माध्यमिक विद्यालयहरू ४ र कक्षा ११–१२ सञ्चालन भएका विद्यालयहरू ५ वटा रहेको छ। नगर भरि माध्यमिक तहमा स्थायी, अस्थायी नगर अनुदान र राहत गरी कक्षा ९–१२ मा जम्मा ५३ दरबन्दीमा शिक्षकहरू कार्यरत रहेका मध्य नगर अनुदानका ३ जना शिक्षक रहेका छन् भने यस नगरमा माध्यमिक तहमा विद्यार्थी विद्यालय अनुपात कक्षा ९–१० मा १:५२.६८ र कक्षा ११-१२ मा १:१००.१ तथा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कक्षा ९-१० मा १:५२.६८ र कक्षा ११-१२ मा १:१९९.५ रहेको छ (स्रोत : गाउँपालिक ईमिस)

शिक्षक व्यवस्थापन, विद्यालयमा राजनीतिक हस्तक्षेप, विद्यालय सुपरिवेक्षण, माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक पहुँच, शैक्षिक गुणस्तर र सान्दर्भिकता, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा विस्तार, कमजोर लगानी, तीनवटा तहका सरकारहरू बीचको समन्वय र सहकार्य तथा शिक्षासम्बन्धी अधिकारको साझा बुझाईमा अस्पष्टता आदि माध्यमिक शिक्षाका मुख्य चुनौतिका विषयहरू हुन्। मेधावी व्यक्तिहरूको शिक्षण पेशामा आकर्षण, शिक्षकको पेसागत विकास, संस्थागत विद्यालयलाई सेवामूलक बनाउँदै लैजाने कार्य, शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, शिक्षक तालिमको प्रभाकारी कार्यान्वयन, विद्यालय र नतिजामा आधारित सुपरिवेक्षण आदि पनि माध्यमिक शिक्षाका चुनौतिहरू हुन्।

नेपालको संविधान को मौलिक हक सम्वन्धी व्यवस्थाले गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामूलक समावेशी र पहुँचको सिद्धान्तलाई अपनाएको र शिक्षालाई हरेक नागरिकको मौलिक अधिकार र राज्यको दायित्व बनाएको स्थिति रहेको छ। संविधानको धारा ३१ मा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुने र प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ भनेर ग्यारेण्टी गरएिको छ। संविधानको त्यही धाराले "अपाङ्गता भएका, र आर्थिक रूपले बिपन्न नागरिकलाई " उच्च शिक्षा समेत निशुल्क हुने ब्यवस्था गरेको छ। त्यस्तै, दलितको लागि पनि नेपालको संविधानको धारा ४० ले " प्राथमिकदेखि उच्च शिक्षासम्म छात्रवृत्ति सहित निशुल्क" हुने ब्यवस्था गरेको छ। संविधानको धारा ५१ ले शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, ब्यावसायिक, सिपमूलक, रोजगारमूलक एवं जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवम् राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने नीति अंगिकार गरेको छ। त्यही धाराले शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै शिक्षामा भएको निजी क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र ब्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने भनेर निर्देशन गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाको अधिकार दिएको छ। संविधानको अनुसूचि ९ ले उल्लेख गरेको साझा अधिकारको क्षेत्रभित्र रहेर विद्यालय शिक्षामा समेत योगदान गर्न सक्ने प्रशस्त मार्ग प्रदान गरएिको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले कक्षा १० वा माध्यमिक शिक्षा परीक्षा सञ्चालन गर्न, शिक्षकको पेशागत विकास गर्न, शिक्षक बढुवाका कार्य सम्पादन गर्न र विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तथा समग्र विद्यालय शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि स्थानीय तह र विद्यालयहरूलाई भूमिका प्रदान गरेको छ। उक्त नीतिले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका अधिकार तथा जिम्मेवारीहरूलाई थप स्पष्ट बनाएको छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रमको प्रारूप, २०७६ ले समेत विद्यालय शिक्षाको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्न र कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहलाई जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। नगरपालिका भित्रका विद्यालयलाई नमुना विद्यालयको नीति विकास गर्नका लागि सङ्घ र प्रदेशले कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६-०७७ मा माध्यमिक तहमा शिक्षक अभावको समस्यालाई समाधान गर्नका लागि सङ्घले कम्तिमा पनि एउटा स्थानीय तहमा एउटा पर्ने गरी स्वयम् सेवक शिक्षकको व्यवस्थापन गर्ने कार्य समेत सञ्चालन गरेको थियो र नगरपालिकाले प्रधानध्यापक, बिद्यालय ब्याबस्थापन समिति अध्यक्ष र शिक्षक बीचमा समिक्षा गोष्ठी गरी एकीकृत रूपमा प्रभावकारी बनाउनको लागि कार्यक्रम गरेको छ।

माध्यमिक तहको कुल र खुद भर्नादर

सूचक / सूचाङ्क	**कुल विद्यार्थी भर्ना दर**	**खुद विद्यार्थी भर्ना दर**	**कैफियत**
माध्यामिक तह	**जम्मा**	**जम्मा**	
कक्षा ९-१०	**९७.२**	**७७.८**	
कक्षा ११-१२	**५८.३**	**३३.४**	
कक्षा ९- १२	**७७.४**	**५५.२**	

माध्यामिक तह	कुल विद्यार्थी संख्या			कुल दलित विद्यार्थी संख्या			कुल जनजाती विद्यार्थी संख्या			कुल मधेसी विद्यार्थी संख्या		
सबै विद्यालयका विद्यार्थीहरु	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
कक्षा ९-१०	५४६	५३७	१०८३	१६४	१४३	३०७	६३	४४	१०७	१२	१४	२६
कक्षा ११-१२	२७४	२८९	५६३	६२	६५	१४०	५९	३८	९७	९	१०	१९

स्रोत : शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र फल्यास प्रतिवेदन -२०८०

माध्यामिक शिक्षामा शैक्षिक सत्र २०८० का सूचकहरूको विवरण

सूचक / सूचाङ्क	विद्यार्थी उत्तिर्ण दर			कक्षा दोहोर्याउने दर			विद्यालय छोड्ने दर			नया भर्ना दर		
माध्यामिक तह	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
कक्षा ९-१०	९४.८	९३४.	९२.९	३३.	५५.	४३.	३३.	५५.	४३.	२०.	२४.	२२.
कक्षा ११-१२	९२.८	९३.३	९२.९	०१.	०५.	०३.	०१.	०५.	०३.	७७.	७८.	७७.

२०८१ को शैक्षिक सत्र अनुसार माध्यमिक तहमा विद्यार्थीको विवरण
(स्रोत : गाउँपालिकाको ईमिस)

३.३.२ उद्देश्य

- माध्यमिक तहमा समतामूलक, समावेशी तथा समन्यायीक पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- माध्यमिक शिक्षामा सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सिपयुक्त एवं उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्नु ।
- माध्यमिक तहमा जिवनोपयोगी, सीपयुक्त र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।

३.३.३ रणनीति

- सामुदायिक विद्यालयमा अनुदान वितरण गर्दा कार्य सम्पादनमा आधारित विनियोजन पद्धति अपनाउने ।
- नारायण नगारपालिकाका प्रतिभाशाली विद्यार्थीलाई योग्यताका आधारमा सहयोग प्रदान गर्ने कार्यक्रमको थालनी गरिने ।
- गरीब तथा विपन्न परिवारका कक्षा ८ उत्तीर्ण विद्यार्थी (विद्यालय छोड्न सक्ने सम्भावना भएका) लाई कक्षा ९-१२ को माध्यमिक शिक्षा पूरा गर्न सहयोग गर्ने पद्धतिको विकास गरिने ।

- कक्षा १० र १२ को परीक्षामा सामुदायिक विद्यालयबाट उत्कृष्ट नतिजा हासिल गर्ने प्रतिभाशाली विद्यार्थीलाई कक्षा ११ र १२ तथा उच्च शिक्षा पूरा गर्न समन्वय तथा सहयोग गरिने।
- सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालय मार्फत आवश्यकतामा आधारित छात्रवृत्ती प्रदान गरी न्यून आर्थिक सामाजिक पृष्ठभूमि भएका विद्यार्थीको माध्यमिक शिक्षामा पहुँच बढाउने।
- सबै सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरूले सुनिश्चित गर्नुपर्ने गरी अनुकूल सिकाइ वातावरणका लागि सङ्घ र प्रदेश सरकार सँग समन्वय र सहकार्यमा आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरिने र विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद् जोखिममुक्त बनाउनुका साथै सबै विद्यालयलाई बालमैत्री र सुरक्षित एवं हरित विद्यालयको नीति विकास गरिने।
- नारायण नगरपालिकामा सञ्चालित माध्यमिक विद्यालयहरूलाई पुरस्कृत गर्न तथा नियमन गर्न उत्तरदायित्व र कार्यसम्पादन परीक्षण पद्धति लागू गरिने।
- विज्ञान, भाषा र गणित विषयको शिक्षण सिकाइ स्तर बढाउन शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकासका कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिने।
- उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्न वार्षिक रूपले विद्यालय सञ्चालन र व्यवस्थापन स्तरको कार्य सम्पादनको पुनरावलोकन गर्ने गराउने कार्यमा विद्यालयसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्ने,
- माध्यमिक शिक्षामा मानव मुल्यमा आधारित शिक्षाको विस्तार गर्न प्रोत्सहान गरिने।
- विद्यालय अनुगमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई विकेन्द्रित गरी विद्यालय र स्थानीय तहबाट प्राविधिक सहायता प्रदान गर्ने पद्धतिको विकास गर्न सहजीकरण गरिने।
- शिक्षा क्षेत्रमा काम गर्ने गैरसरकारी सङ्घ संस्था, सहकारी र अन्य सामुदायिक संस्थाहरूले नगरपालिका सँग समन्वय र साझेदारी गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिने।

३.३.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- माध्यमिक तहमा समतामूलक, समावेशी तथा समन्यायीक पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ,
- माध्यमिक शिक्षामा सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सिपयुक्त एवं उत्पादनशील जनशक्ति तयार हुनेछन्,
- माध्यमिक तहमा जिवनोपयोगी, सीपयुक्त र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता हुनेछ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५
१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा भर्ना भएका विद्यार्थी संख्या	१०८३	१६५९	२२४६	२८३३	३४१९
२	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	५६३	१२९०	२०१७	२७४४	३४७१
३	विज्ञान विषयमा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या	२६	५२	७८	१०४	१३०
४	माध्यमिक तह कक्षा ९-१० कुल भर्ना दर	९७.२	९८	९८.२	९९	१००
५	माध्यमिक तह कक्षा ९-१० खुद भर्ना दर	७७.८	७८.५	७९.५	८१.०	८५
६	माध्यमिक तह कक्षा १०-१२ कुल भर्ना दर	५८.३	७०	८५	९०	९९

७	माध्यमिक तह कक्षा १०-१२ खुद भर्ना दर	३३.४		३४	३६	३८
८	आवसिय व्यवस्था सहितको माध्यमिक विद्यालय	०	१	१	१	१
९	सुरक्षित विद्यालय (प्राकृतिक प्रकोप प्रतिरोधी) भवन संख्या	२९	५	५	५	५
१०	अपाङ्गमैत्री तथा बालमैत्री भौतिक संरचना	०	५	५	५	५
११	प्रयोगशाला (कम्प्युटर विज्ञान) भएका विद्यालयको संख्या	२६	२	२	२	२
१२	एस.इ.इ. परीक्षामा सतप्रतिशत उपलब्धि प्राप्त गर्ने विद्यालयको संख्या	०	२	३	४	५
१३	विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम		१	१	१	१
१४	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको पहिचान र बैकल्पिक शिकाइ क्रियाकालप सञ्चालन	०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१५	प्रविधियुक्त सामाग्रीको शैक्षणिक क्रियाकलापमा प्रयोग	३	४	५	६	७
१६	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाई प्रक्रियामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

३.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	ईकाइ	परिमणात्मक लक्ष्य पहिलो पाँच वर्ष						भौतिक लक्ष्य (१०बर्ष (
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	नि:शुल्क माध्यामिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवस्यक पर्ने कानुन कार्यविधि निर्देशिकाहरु तयारी तथा परिमार्जन	पटक	१					१	२
२	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमाङ्कन गरी हरेक माध्यामिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकिन गर्ने र सिमाङ्क भित्रका बालाबालिकाहरु भर्नाको सुनिश्चितताका लागी विद्यालयमा नक्साङ्कन पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	विद्यालय	१				१	२	४
३	माध्यामिक शिक्षामा विज्ञान,प्रविधि कला र गणित ,ईन्जिनियरिङ ,शिक्षा)Streamजस्ता विषयहरुको सिकाईलाई (लागी अवसर बढाउने अन्तरसम्बन्धित गर्ने र विज्ञान गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनको	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४	शिक्षक योग्यताको मापदण्ड र दरवन्दी निर्धारणका मापदण्ड तथा आधार पुनरावलोकन गर्ने तथा परिमार्जन र कार्यान्वयन गर्ने	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
५	मापदण्ड अनुसार विद्यालयमा आवश्यक विषय शिक्षक व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	२५	३०	३०	३९	३९		
६	माध्यामिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकता अनुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दुर शिक्षा लगाएतका बैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
७	विद्यालयको कार्य सम्पादन परीक्षण तथा विध्यार्थीको सिकाई उपलब्धि परीक्षण विद्यालय	प्रतिशत	२५	२५	२५	२५	१	१००	
८	सिकाईका लागि सूचना तथा संचार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवस्यक समंरचना सामग्री तथा क्षमता विकास विद्यालय	प्रतिशत	२०	३०	३०	२०		१००	
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम विद्यालय	प्रतिशत	५०	५०	१००	१००	१००	१००	
१०	नगरपालिका विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका विध्यार्थीलाई सहयोग	प्रतिशत	१०	१०	२०	३०	३०	१००	
११	निशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागी पाठ्यपुस्तक	पटक	१	१	१	१	१	५	
१२	आर्थिक नीति विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी दिवा खाजा ईत्यादिका लागि छात्रवृत्ति	प्रतिशत	१०	१०	२०	३०	३०	१००	
१३	सिकाई सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	सबै द्यालय
१४	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाई प्रक्रियामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग विद्यालय	प्रतिशत	४०	८०	१००	१००	१००	१००	
१५	माध्यामिक तहमा सञ्चालन गरिने परीक्षालाई थप व्यवस्थित बनाउने	बिद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६	दुर्गम क्षेत्र तथा लक्षित बालबालिकालाई आवासीय प्रवन्ध मा लाभान्वित विद्यार्थि	संख्या	५०	१००	१५०	१५०	१५०	६००	

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम

३.४.१ वर्तमान अवस्था

यस नारायण नगरपालिकाभित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गरि सिपयुत्त जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्यका साथ मानव स्रोत तथा संशाधन विकास केन्द्र बाट संचालित प्राविधिक धारा (कक्षा ९-१२) तर्फ श्री त्रिभुवन माध्यामिक विद्यालयले कम्प्युटर इन्जिनियरिंग कार्यक्रम संचालन गर्दै आइरहेको छ। यसै गरि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तालिम परिषदबाट अनुदान प्राप्त विद्यालयको रुपमा श्री बसन्त माध्यामिक बिद्यालयले १८ महिने कृषि जे टि ए कार्यक्रम संचालन गरिरहेको छ। यसै गरि सामुदायिक बिद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत १८ महिने भेट र ३ बर्षे बालि बिज्ञान श्री सरस्वति माध्यामिक बिद्यालयमा , ३ बर्षे जियोमेट्रिक्स श्री रेडक्रस माध्यामिक विद्यालय , ३ बर्षे ओभरसियर र २४ महिने औधोगिक प्रशिक्षण प्रशिक्षार्थी तालिम श्री महेन्द्र माध्यमिक बिद्यालयमा संचालन भैरहेको छ साथै निजि क्षेत्रमार्फत दैलेख टेक्निकल स्कुल (१८ महिने सव -ओभरसियर, ल्यावटेक्निसियन तीन वर्षे र सामान्य चिकित्सा तीन वर्षे) , पंचकोशी प्राविधिक शिक्षालय (१८ महिने सव -ओभरसियर र बालिविज्ञान) र मध्यपश्चिम टेक्निकल स्कुल (१८ महिने सव -ओभरसियर , बालि विज्ञान र EDF कार्यक्रम) ले प्राविधिक जनशक्ति तयार गर्न योगदान पुगेको छ . साथै सम्पूर्ण प्राविधिक शिक्षा संचालन गर्ने विद्यालायाहरुले बिभिन्न किसिमका जस्तै : कुखुरा पालन , च्याउ खेति , नर्सरी तथा बगैचा व्यवस्थापन , कम्प्युटर मर्मत , प्लाम्बिंग , मेसन जस्ता छोटो अवधिका तालिमहरु (३९० घण्टा) संचालन हुदै आएका छन्।

यस नारायण नगरपालिकाको भौगोलिक बनावट र मानव वस्तीको अवस्थाका कारण प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको पहुँच विस्तार गर्नु,शिक्षालाई सिप, सिपलाई रोजगारी, रोजगारीलाई उत्पादन र उत्पादनलाई बजार प्रणाली सम्म आबद्ध गर्ने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको प्रणालीगत विकास तथा विस्तार गर्नु, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई उद्धमशीलता विकासमा केन्द्रित गर्नु, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा सार्वजनिक क्षेत्रको बृद्धि र लागत साझेदारी सिद्धान्तका आधारमा स्रोत परिचालन गर्ने, प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षाको लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधार, ल्याब लगायत उक्त धारको कार्यक्रम सञ्चालनका लागि दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,प्राकृतिक स्रोत साधनमा आधारित प्राविधिक र व्यवसायीक शिक्षा अगाडि बढाउन आवश्यक पर्ने अध्ययन अनुसन्धान गर्नु, प्राबिधिक र व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालनको लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थापन गर्नु, उत्पादित जनशक्ति लाइ रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नु, राजनीतिक र नागरिक इच्छाशक्ति र प्रतिबद्धताल सहितको ठोस योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक व्यवस्थापन गर्नु, प्राविधिक शिक्षाको नाममा सञ्चालनमा रहेका परम्परगत प्राविधिक शिक्षाको निरन्तरता भन्दा पनि स्रोत साधनमा आधारित उद्यमी र व्यवसायी उत्पादन गरी आर्थिक उपार्जन सहित समृद्धि प्राप्तगर्ने प्राविधिक शिक्षाको योजना र कार्यन्वयन गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौती हुन।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रति सरोकारवालहरूको चासो बढ्दै जानु, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सङ्घ र प्रदेश सरकारको समन्वयमा उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधनहरू (जल, जङ्गल, जमिन, जडीबुटी, जैविक विविधता,पर्यापर्यटन र हिमसार) लाई आधार वनाएर विद्यालय तथा विश्वविद्यालयस्तरमा शिक्षण कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याउने र निम्न मध्यम र उच्चस्तरको प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न सकिने संभावना हुनु, जैविक विविधताको अधिकतम उपयोग मार्फत प्राविधिक शिक्षाको हबका नीति विकास गर्न सकिने संभावना हुनु, सीटिइभिटी अन्तरगतका नगरपालिका तहका सिपमूलक र उद्यमशीलतामा आधारित व्यवसायिक र रोजगारमूलक प्रकृतिका प्राविधिक विषय र कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित बनाउन सकिने आधार हुनु, नारायण नगरपालिकाले प्राविधिक शिक्षालयहरू स्थापना मार्फत प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षामा जोड दिनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरको रहेका छन्।

३.४.२ उद्देश्य

- प्राविधिक,व्यवसायिक र सिपमूलक शिक्षामार्फत स्वरोजगार र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गरि शैक्षिक बेरोजगारी न्यूनिकरण गर्नु।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका अवसरहरूलाई व्यापक विस्तार गरी समावेशी एवम समतामूलक पहुँच स्थापित गर्नु

३.४.३ रणनीति

- राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय श्रम बजारको आवश्यकता एवम् प्राथमिकताका आधारमा योग्यता र क्षमता अनुसार सान्दर्भिक, उपयोगी, गुणस्तरीय र प्रतिस्प्रर्धी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकासका अवसरहरू सबैलाई प्रदान गर्ने।
- प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र तालिमको क्षेत्रमा नगरपालिका सरोकारवालाहरूको सहभागिता एवम् साझेदारीमा दिगो लगानी गर्ने वातावरणको सुनिश्चित गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई समेट्न विशेष सहुलियत दिने नीति अवलम्बन गर्ने ।
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषदले तयार गरेका प्राविधिक र व्यवसायिक धारका पाठ्यक्रमहरूलाई नगरपालिकाको मौलिकता अनुकूल रूपान्तरण गर्न प्राविधिक तथा व्यवसयिक शिक्षा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको स्थापना गर्ने।
- नारायण नगरपालिकामा माध्यमिक विद्यालयहरूलाई आगामी पाँच वर्षभित्र कम्तिमा विभिन्न क्षेत्रमा थप ५ वटा प्राविधिक धारको शिक्षा प्रदान गर्नेगरी सङ्घ र प्रदेश सरकार सँग आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- नगरपालिकामा कम्तिमा एक वटा प्राविधिक र व्यवसायिक धारको नमुना माध्यमिक विद्यालय स्थापना गर्न यसका लागि सङ्घ र प्रदेश सरकार सँग समन्वय गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा कार्यक्रमलाई व्यवस्थित नीति सञ्चालन गर्नका लागि नगरपालिकामा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा व्यवस्थापन समन्वय एकाई गठन गरी प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालाई थप प्रभावकारी बनाउने।
- प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको क्षेत्रमा आवश्यक जनशक्ति उत्पादनका लागि विश्वविद्यालयहरूसँग सहकार्य गर्नुका साथै उनीहरूको क्षमता विकासमा जोड दिने।
- प्राबिधिक शिक्षा अध्ययन गर्न चाहने बिद्यार्थी हरुको लागि Career counselling को ब्यबस्थापन गर्ने
- प्राबिधिक शिक्षा अध्ययन पश्चात उत्पादित जनशक्तिका लागि रोजगार मेला संचालन गर्ने

३.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

- प्राविधिक,व्यवसायिक र सिपमूलक शिक्षामार्फत स्वरोजगार र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गरि शैक्षिक बेरोजगारी न्यूनिकरण भएको हुनेछ ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका अवसरहरूलाई व्यापक विस्तार गरी समावेशी एवम समतामूलक पहुँच स्थापित भएको हुनेछ

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र स	**प्रमुख नतिजा**	**आधारवर्ष २०८१**	**२०८२**	**२०८३**	**२०८४**	**२०८५**
१	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यबसायीक तालिम प्रदान गर्ने बिधालय सङ्ख्या	८	१	०	०	०
२	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यबसायीक तालिममा सहभागि बिद्यार्थी संख्या	३३७	५१४	७२८	१०१५	१२१९
३	साधारण र प्राविधिक धारको कार्यक्रम सञ्चालन भएका विद्यालय सङ्ख्या	१	१	१	१	१
४	प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको नमुना माध्यमिक विद्यालयको सङ्ख्या	०		१		१

३.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा भर्ना हुन चाहने विद्यार्थीको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा खण्डीकृत डाटाबेस तयारी	पटक	२	२	२	२	२	१०	२०
२	विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्तिका अवसर	संख्या	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२००
३	प्राविधिक धार संचालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	संख्या	१	१	२	२	२	८	१६
४	सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम संचालन तथा संचालन भएका विद्यालयमा थप विषय संचालनका प्रोत्साहन, आवश्यक समन्वय र सहजिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
५	छोटो अवधिका सिपमूलक तालिमहरू संचालन	वटा	४	४	४	८	८	२८	५६
६	प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा सम्वन्धी पालिका स्तरिय नीतिको तर्जुमा	पटक		१				१	
७	युवालाइ खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू संचालन	संख्या		५	५	५	१०	६	
८	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाइ उद्यमशिलता विकासको लागि सहयोग	संख्या		५	५	५	१०	७	
९	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	संख्या						८	
१०	प्राविधिक धार संचालन भएका विद्यालयमा पढ्दै सिक्दै र कमाउदै गर्नका लागी पालिकाबाट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
११	प्राविधिक शिक्षा अध्यापनरत प्रशिक्षक र सहायक प्रशिक्षकलाइ सीप विकास तालिमको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१२	प्राबिधिक शिक्षा अध्ययन गर्न चाहने बिद्यार्थी हरुको लागि Career counselling को ब्यबस्थापन	संख्या	९	९	९	९	९	९	
१३	रोजगार मेला संचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ

३.५.१ परिचय

न्यून सिपयुक्त कामदारको बाहुल्य तथा रोजगारीको बजारको माग र उच्च शिक्षाबीचको कमजोर सम्बन्ध रहेको नेपाल जस्तो मुलुकका लागि साक्षरता र जीवनपर्यन्त सिकाइका कार्यक्रमको ठूलो महत्व रहन्छ। वि.सं. २००७ सालमा २ प्रतिशत रहेको साक्षरता दर २०७८ मा पुग्दा नेपालमा महिलाको साक्षरता दर ६९.४ र पुरुषको साक्षरता दर ८३.६ गरी जम्मा ७६.२ प्रतिशत पुगेको अवस्थामा कर्णाली प्रदेशमा ७१.१, दैलेख जिल्लामा ७५.५ र नारायण नगरपालिमा महिलाको ७१.१ र पुरुष ८६.० गरी जम्मा ७८.० प्रतिशत व्यक्तिहरू साक्षर भएको अवस्था छ। एकातिर प्रौढ शिक्षा, साक्षरता शिक्षा कार्यक्रम हुँदै २०६९ देखि शुरू भएको साक्षर नेपाल अभियानमार्फत नेपाललाई साक्षर घोषणाका लागि तयारी भइरहेको अवस्था छ भने अर्कोतिर प्राथमिक देखि उच्च तहसम्मको शिक्षा खुला तथा दूर शिक्षाको मार्गबाट प्राप्त गर्नसक्ने संयन्त्र निर्माण गरिएको छ। हालसम्म ६५ जिल्लाहरू साक्षर जिल्लाका घोषणा भइसकेका छन्। साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा एवम् जीवनपर्यन्त शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न संविधानतः स्थानीय तहलाई अधिकार प्रदान गरीएता पनि सङ्घ र प्रदेश सरकारले समेत यो कार्यक्रममा साझा अधिकारलाई प्रयोग गर्दै सहयोग र सहजीकरण गरीरहेको अवस्था छ।

नारायण नगरपालिका भित्र निरक्षर व्यक्तीहरुलाई साक्षर बनाउन तथा विद्यालय उमेर कटेका बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा समायोजन गर्नका लागि विभिन्न अनौपचारीक सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ। यस नगरले विभिन्न सिप विकास सम्बन्धि कार्यक्रम पनि सञ्चालन गरेको छ। यस नगर भित्र ५-१७ उमेर समुहका ९९ जना बालबालिकाहरु बिद्यालय भन्दा बाहिर रहेका छन्। यस नगर भित्र ३ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रले विद्यालय उमेर वढि भएका बालबालिकालाई समूह बनाई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने कामहरु गर्दै आइरहेका छन्।नारायण नगरपालिकाले अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइको प्रवद्धनका लागि अभिभावक शिक्षा लगाएतका कार्यक्रमहरु गरेको छ।

चुनौती तथा अवसरहरु

अनौपचारीक शिक्षा सञ्चालन सम्बन्धि अधिकारको प्रत्यायोजन, १८.६ प्रतिशत व्यक्तिहरु ५० वर्षभन्दा माथिको जनसङ्ख्या रहनु, भौगोलिक कठिनाइ, अनौपचारीक शिक्षा सञ्चालनको लागि साधन स्रोतको अभाव, बालबालिकाहरुको विविधतालाई सम्बोधन गर्नु आदि चुनौतिहरु रहेका छन्।

अनौपचारीक शिक्षा, खुला तथा बैकल्पिक निरन्तर शिक्षा सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षा सम्बन्धि निती ,कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमनको अधिकार स्थानीय तहमा हुनु, निरक्षर जनसङ्ख्या रहनु, खुला तथा बैकल्पिक शिक्षाको लागि माध्यमिक तह कक्षा १० सम्म विद्यालय स्थापना हुनु, निरन्तर रुपमा अभिभावक शिक्षा सञ्चान हुनु, एकिकृत प्रारम्भिक बालबिकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०८१ लागु हुनु, पालिका स्तरीय बालक्लब तथा विभिन्न सञ्जालहरु गठन हुनु आदि प्रमुख अवसरहरु हुन्।

३.५.२ उद्देश्य

- औपचारिक शिक्षा प्राप्त गर्न नसकेका नागरिकका लागि समावेशी तथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्ने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र पुस्तकालयमार्फत समुदायमा विभिन्न सिप विकास, पठनसीप विकास तथा आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

३.५.३ रणनीति

- पालिकाभित्र रहेको निरक्षर मानिसहरुको पहिचान गरि आवश्यकताको आधारमा समतामूलक, पहुँचयोग्य सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालयको स्थापना गर्ने,

- पालिका भित्र रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सुविधासम्पन्न, सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गर्ने,
- समन्वयात्मक नीति साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कार्यक्रमको विकास, योजना तथा कार्यान्वयन गर्ने ।
- अनौपचारिक शिक्षा तथा वैकल्पिक सिकाइ मार्फत सिकेका ज्ञान तथा सिपलाई आयमूलक कार्यक्रमसँग आबद्ध गरी जीवनपर्यन्त सिकाइलाई सुनिश्चित गर्न सहजीकरण गर्ने,
- परम्परागत शिक्षाको मूलप्रवाहीकरण एवं वैकल्पिक र खुला शिक्षाको अवसर विस्तार गरी विद्यालय शिक्षामा पहूँच अभिबृद्धि गर्न सहजीकरण गर्ने र सिकाइलाई इलमसँग जोड्ने,
- साक्षरता, अनौपचारिक शिक्षा, जीवन पर्यन्त सिकाइ कार्यक्रमलाई पेशा एवं व्यवसाय, सामाजिक जीवन र सहभागितासँग आबद्धता गर्ने ,

३.५.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

- औपचारिक शिक्षा प्राप्त गर्न नसकेका नागरिकका लागि समावेशी तथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ,
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र पुस्तकालयमार्फत समुदायमा विभिन्न सिप विकास, पठनसीप विकास तथा आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुनेछ।

उपलब्धि

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सङ्ख्या	४	१	१	१	१	८
२	आधारभूत सुविधासम्पन्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सङ्ख्या	३	१	१	१	१	८
३	न्यनतम सुविधा सम्पन्न भएका सामुदायिक पुस्तकालयको सङ्ख्या	०	१	१	१	१	४
४	पालिका भित्र रहेका निरक्षर मानिको प्रतिशत	२२%	२०	१५	१०	५	
५	नगरपालिकाद्वारा स्थापना तथा सञ्चालित आयमुलक कार्यक्रमको सङ्ख्या	२०	२	२	२	२	२८
६	खुला विद्यालयको सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१
७	पठनसीप सम्बन्धि प्रतियोगिताहरुको सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१
८	अनौपचारीक शिक्षा प्राप्त गरी व्यवसायीक जीवनमा जोडिने मानिसको सङ्ख्या	१५०	५	५	५	५	१७०

३.५.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	बिद्यादय र समुदाय बीचको लागत सहभागिताको प्रारूप तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२	निरक्षरहरूको विवरण सङ्कलन र आजीवन सिकाइका सरोकारवालाहरूको खण्डीकृत तथ्याङ्कको डाटावेस तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
३	आवश्यकमा आधारित साक्षरोत्तर शिक्षा कार्याक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
४	आवश्यकताका आधारमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०
५	सामुदायिक केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी उपकरणको व्यवस्था	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०
६	केन्द्रमा संयोजक व्यवस्था तथा सहयोगीको व्यवस्था	संख्या	१	१	१	१	१	१	१
७	आजीवन सिकाइका लागि मोडयुल तथा सामग्री विकास मौलीक तथा) र डिजिटाईज्ड (सहित परम्परागत ज्ञान	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०
८	सिकाइ सामाग्री र सिकाइको प्रमाणीकरणको व्यवस्था गरिनेछ।	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०
९	अनौपचारिक शिक्षा र जीवन प्रयत्नको लागि नगरबाट आवश्यक रकम छुट्याउने व्यवस्था गरिने छ।	पटक	१	१	१	१	१	५	१०

परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन

४.१.१ वर्तमान अवस्था

नेपालमा वि.सं. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक अङ्गहरू सहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रवन्धका नीति शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरता सँगै विद्यालय तहको पाठयक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्र द्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजको नीति वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको सुरू गरीयो । यसै क्रममा नारायण नगरपालिकामा वि.स. २०७६ सालमा विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १–१२ मा यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन भएको छ । शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा उपलब्ध भएका पाठ्यक्रमहरुको प्रयोग न्युन मात्रामा भएको पाइन्छ । शिक्षकहरुमा पाठ्पुस्तकलाई नै पाठ्यक्रमको स्वरुपमा प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । प्रारुप अनुसारको पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले समय समयमा विद्यालयका शिक्षकहरुका लागि पाठ्यक्रम प्रवोधीकरण तथा कष्टमाइज्ड तालिम सञ्चालन गर्दै आएको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप,२०७६ ले कक्षा १-८ सम्म एक विषयको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी अनुसार यस नगरपालिकाले स्थानीय विषयवस्तु, वातावरण संरक्षण, दिगोपना, हरित विद्यालय ,वडा र समुदाय जस्ता विषयहरुलाई समेटी हाम्रो नारायण नगरपालिका हाम्रो पहिचान नामको कक्षा १-८ सम्मको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गरेको छ। नगरपालिकाका हरेक विद्यालयमा कक्षा १-३ मा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा कक्षा ४-१२ मा आन्तरिक र बाह्य मूल्याङ्कन नियमित रुपमा सञ्चालन हुदै आएको छ ।यस नगरपालिकाले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धमा शिक्षक कार्यशाला तथा शिक्षक सहजीकरण जस्ता असल अभ्यास गर्दै आएको छ ।

चुनौती तथा अवसरहरु

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यन्वयनका लागि पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकहरु समयमै उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु, स्थानीय पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्रीको विकास, निर्माण तथा प्रयोग गर्नु, पाठ्यक्रम प्रवोधीकरण तथा क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्नु, स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जन तथा कार्यान्वयनमा सरोकारवालाको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चतता गर्नु, विद्यार्थीहरुका लागि आवश्यक सिकाइ सामग्रीहरु प्रयोगको सुनिश्चितता गर्नु,विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षण सिकाइसँग जोड्नु , डिजिटल तथा अनलाइन पद्धतिमा आधारित शिक्षण सिकाइका लागि सीप, प्रविधि र पहुँच बिस्तार गर्नु, जस्ता मुख्य चुनौतिहरु रहेका छन्

कक्षा १-१२ सम्म सबै विद्यार्थीका लागि नि:शुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था हुनु, पाठ्यपुस्तक, पाठ्यक्रम लगायतका सम्पुर्ण सामाग्रीहरुको डिजिटल प्रती पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेवसाइटमा उपलब्धता भएको, बुक कर्नर तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि अनुदानको व्यवस्था हुनु, नियमित रुपमा पाठ्यक्रम प्रवोधिकरण तालिम सञ्चालन गरिनु, यसैगरी सरकारले इ-पुस्तकालय तथा सिकाइ चौतारीको विकास गर्नु, आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरुमा पुस्तकालय स्थापना हुनु, स्थानीय आवश्यकता अनुसारको पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने जिम्मेवारी विद्यालय र स्थानीय तहलाई दिइनु, मूल्याङ्कन प्रणालीमा ज्ञानात्मक पक्ष मात्र नभइ सीप र सिर्जनालाई समेत समेटिनु र शिक्षा संग सम्बन्धित संघ संस्था हरुले पाठ्यक्रमको प्रभाबकारी कार्यन्वयनमा सहयोग उपलब्ध गराउनु मुख्य अवसरहरु हुन ।

४.१.२ उद्देश्य

- निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन कार्यहरुलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु
- स्थानीय पाठ्यक्रम अध्यावधिक तथा कार्यन्वयन, पाठ्यपुस्तक र पाठ्यसामग्रीको बिकास गर्नु

४.१.३ रणनीति

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गर्नु

- शिक्षक तथा सरोकारवालहरूलाई पाठयक्रम प्रबोधिकरण गर्नु
- पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिबृद्धि गर्नु
- शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्ययन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्नु
- सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्नु
- सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउनु
- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउनु
- स्थानीय पाठयपुस्तक र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्नु
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको बृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सिर्जना गर्नु
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोग गर्नु

४.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धिः

१. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा सिकारुमा ज्ञान, सिप र व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन भएको हुने छ।
२. स्थानीय पाठ्यक्रम अनुसार पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन भएको हुनेछ।
३. निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन भई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुने छ।

प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र स	प्रमुख नतिजा	आधार वर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५
१	पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक,सिकाइ तथा मूल्याङ्कन कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा हुने विद्यालय संख्या	३९	३९	३९	३९	३९
२	स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गरेका विद्यालय	३९	३९	३९	३९	३९
३	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय संख्या	३९	३९	३९	३९	३९
४	सिकाइ सामाग्री निमार्ण गरि प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	१०	१०	१०	५	४
५	पाठ योजना बनाइ शिक्षण गर्ने शिक्षक प्रतिशत	१०%	२०%	२०%	२०%	१०%
६	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	३९	३९	३९	३९	३९
७	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय	३९	३९	३९	३९	३९
८	जलवायु परिवर्तन तथा उत्थानशीलता सम्बन्धी सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	४	१०	१०	१०	५

४.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाई	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	पाठ्क्रम अभिमुखिकरण कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२	शिक्षक तालिम र तालिम पश्चात मेन्टोरिङ सहितको फलोअप अनुगमन	प्रतिशत	२०	२०	२०	२०	२०	१००	
३	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकनका लागी तालिम र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
४	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
५	सवै बालबालिकालाइ निशुल्क पाठ्यपुस्तक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६	स्थानीय विषयको पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्री विकास, निर्माण तथा प्रयोग	कक्षा		५, ८	१,३,७	२,४,६			
७	स्थानीय पाठ्यक्रम परिमार्जन	पटक		१		१			
८	विज्ञ समुह सहितको विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	३	३	३	३			
९	कक्षागत तथा विषयगत सिकाइ तथा शैक्षिक सामाग्रीको व्यवस्थापन र प्रयोग, पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१०	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तालिम तथा प्रयोग तथा कक्षाकोठामा शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थित गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
११	तहगत सक्षमता पुरा नगरेका र बढीमा दुइ विषयमा न्यूनतम सक्षमता हासिल गर्न नसकेका विद्यार्थीलाइ विशेष मूल्यांकन (मौका परिक्षा) गरिने संयन्त्रको विकास	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१२	पाठ्यक्रम र सिकाइ सामाग्रीको प्रवर्द्दनका लागी तहगत र विषयगत पढाइ मेला तथा विज्ञान तथा प्रविधिको लागी विज्ञान मेला प्रदर्शनी	पटक	१	१	१	१	१	५	
१३	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य मार्फत शिक्षण, मूल्यांकन र सहजिकरण	विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय शिक्षा नीति , २०७६ ले स्थानीय तहले बिद्यालयलाई केन्द्रबिन्दु बनाएर शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकास कार्यक्रमहरू जस्तैः कष्टमाइज तालिम, कार्यशाला, सेमिनार अवलोकन भ्रमण, प्रतिबिम्बन, शिक्षक नेटर्वक, सहकार्यत्मक नीति गरिने अनुसन्धान (collaborative research) मेन्टरिङ,कोचिङ आदिको व्यवस्था गरेको छ। साथै सो नीति मा सूचना तथा सञ्चार प्रबिधिको विकास भएको तिव्र विकास सँगै तालिम दिने पद्धति समेत परिमार्जन गरी आमने सामुने, बिद्यालयमा आधारित, मिश्रित, अनलाईन तथा भर्चुअल पद्धतिबाट तालिम सञ्चालन गरिने उल्लेख छ।

शिक्षक पेसागत विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि मापदण्ड बनाउने, प्रारूप बनाउने, तालिम पाठ्यक्रम विकास गर्ने र प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने कार्य शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रबाट हुदै आएको छ।हाल प्रदेश स्तरिय शिक्षा तालिम केन्द्रले अनलाईन तथा अफलाईन बिधिबाट तालिम सञ्चालन गर्दै आइरहेको अबस्था छ। हाल सञ्चालनमा रहेको बिद्यालय शिक्षा क्षेत्र कार्यक्रमले शिक्षकको पेसागत विकासमा जोड दिएको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ अनुसार शिक्षाका लागि राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता मापदण्ड निर्धारण गरि सो को आधारमा निरन्तर पेशागत विकास कार्य संचालन गर्ने उल्लेख छ। यस नीतिले स्थानीय तहले बिध्यालयलाइ केन्द्रबिन्दु बनाएर शिक्षकको निरन्तर पेशागत बिकासको कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने नीति रहनु, साथै यसै नीतिमा तालिम दिने पद्दति समेत परिमार्जन गरि आमने सामने बिद्यालयमा आधारित निश्चित अनलाइन तथा भर्च्युल पद्दतिबाट तालिम संचालन गरिने नीति रहनु, दिगो विकास लक्ष्य न. ४: शिक्षा २०३० कार्यन्वयनको राष्ट्रिय प्रारूप अनुसार नेपालले सन् २०३० सम्ममा आधारभूत र माध्यमिक तहमा कार्यरत शत प्रतिशत शिक्षकहरुलाई न्युनतम संगठित शिक्षक तालिम प्रदान गर्ने लक्ष्य राखिनु, हाल संचालित बिद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९/०८०-२०८९/०९०) ले पनि कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई बिद्यार्थीहरुको सिकाई उपलब्धि बढाउन शिक्षक तालिममा मात्र सिमित नभई पेशागत बिकासका आयामहरुलाई फराकिलो बनाउदै जाने लक्ष्य हुनु, पेशागत दक्षताका अवसरहरु बढी भन्दा बढी उपलब्ध गराउन शिक्षक पेशागत विकास प्रारूप २०७२ कार्यन्वयनमा रहनु र शिक्षकको पेशागत बिकासका लागि स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाइनु आदि शिक्षक पेशागत बिकासका अवसरहरु हुन।

शिक्षा तालिम केन्द्रले ठूलो संख्यामा शिक्षकहरूलाई प्रमाणीकरण तालिम प्रदान गर्न कठिनाई रहनु, शिक्षक तालिमलाई वास्तबिक आवश्यकतामा आधारित बनाउन नसकिनु, तालिममा सिकेका ज्ञान तथा सिपहरूको कक्षाकोठामा प्रयोग गर्नमा समस्या देखिनु , सिमित स्रोत साधनले सम्पूर्ण शिक्षकहरुलाई तालिम प्रदान गर्न नसकिनु, शिक्षक पेशागत बिकासमा समतामुलक पहुच स्थापना गर्न नसकिनु, तालिमको प्रभाबकारिता र कक्षाकोठामा प्रयोग भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्ने संयन्त्र स्पष्ट नहुनु, शिक्षकहरुमा प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धि ज्ञानको अभाब हुनु र शिक्षक पेशागत बिकासमा शिक्षकहरुमा उत्प्रेरणाको कमि हुनु आदि चुनौतिहरु रहेका छन

४.२.२ उद्देश्य

१. तहगत, कक्षागत, तथा विषयगत रूपमा शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु
२. शिक्षक तालिम, शिक्षक पेशागत विकास प्रारूप प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु
३. शिक्षकका लागि निरन्तर पेसागत विकासका अवसरको सुनिश्चितता गर्नु

४.२.३ रणनीति

१.शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने

२.रिक्त दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षकको व्यवस्थापन गर्ने

३.शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि सङ्घ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा शिक्षण सिप विकास लगायतका विषयमा सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने

४.शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई अफलाइन तथा अनलाइन माध्यमबाट निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने, यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ तथा मेन्टरिङ पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने

५.शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने

६.शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने

४.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. दरवन्दी मिलान सम्पन्न भई विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुने छ।
२. शिक्षकहरूलाई निरन्तर पेसागत विकासका अवसर प्राप्त भएको हुने छ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
२	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक (%)	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%
३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्यूनतम योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक (%)	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%
४	सूचना तथा प्रविधिसम्बन्धी न्युनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)	३०%	२०%	१०%	१०%	१०%	२०%
५	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय	८	१०	५	५	५	५

४.२.४ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	असल अभ्यासको लागी अन्तरविद्यालय, अन्तर जिल्ला तथा अन्तरदेशिय अवलोकन भ्रमण (अनुभव साटासाट)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२	कार्य सम्पादनमा आधारित दण्ड र प्रोत्साहनको नीति, प्रोत्साहन र सुविधाको लागी वार्षिक रूपमा कार्यक्रम गर्ने	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००	
३	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परीक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने तथा सुधार योजना बनाएर कार्यान्वयन गर्ने (प्रअ वैठक तथा विषयगत शिक्षक वैठक मार्फत)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
४	शिक्षक पेशागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागी शिक्षकको इ-संजाल बनाएर क्रियाशिल बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
५	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागी नगरपालिकामा विज्ञ समुह निर्माण तथा परिचालन गरी पेशागत सहयोग गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
६	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागी कार्यक्रम संचालन गरेर शिक्षक पेशागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	सबै	सबै
७	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा कक्षामा शिक्षकहरूलाइ पेशागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक संचालन गर्ने	पटक	१	२	२	२	२	९	१८
८	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेशागत सहयोग तालिम संचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
९	शिक्षिक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१०	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने सम्भव हुने विद्यालयमा शिक्षकले विद्यार्थिसँग पनि गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
११	कक्षा १ देखी ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालनका लागी तालिमको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१२	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री (No cost Low cost) निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	वटा	१	१	१	१	१	५	१०
१३	शिक्षकहरूलाइ पुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१४	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१५	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वियन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने (जस्तै)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१६	प्रधानाध्यापक/ आधारभूत संयोजक/अनुभवी शिक्षक परिचालन/ बिषयगत रोस्टर शिक्षक ब्यबस्थापन/ विज्ञ समूह गठन र शिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१७	वैकल्पिक विधिको प्रयोग	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	१०
१८	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वियन गर्ने र निरन्तरताका लागी काम गर्ने	विद्यालय		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१९	शिक्षकलाई शिक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२०	प्राविधिक सहयोगकर्ताका लागि तालिमको ब्यवस्था गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२१	प्राविधिक सहयोगकर्ताबाट नियमित कक्षा अवलोकनको ब्यवस्था गर्ने	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२२	पृष्ठपोषण/सुझाव तथा सहयोगका लागि कोचिङको ब्यवस्था गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२३	शिक्षकहरुको नियमित समीक्षा बैठक सञ्चालन, अन्तरक्रिया र छलफलको ब्यवस्था गर्ने								

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
२४	दिगो र प्रभावकारी रुपमा शिक्षकलाई पेसागत सहयोग प्रदान गर्नेप्रणाली विकास र निरन्तरताको सुनिश्चितता गर्ने	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२५	पालिकाबाट क्षमतावान, दक्ष तथा योग्य शिक्षक पारदर्शि ढंगले छनौट गर्नका लागी प्रश्न वैंकको निर्माण र परिमार्जन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२६	शिक्षकको दैनिक कार्य टिपोटको लागि शिक्षक डायरी निर्माण र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२७	बहुकक्षा शिक्षण संचालन गर्ने विद्यालयलाइ अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२८	अस्थाइ तथा विद्यालय श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागी उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिकाको तयारी गर्ने।	पटक	१	०	०	०	०	१	
२९	विद्यार्थीको सिकाइ सुनिश्चित गर्न शिक्षकले काममा विताउने समय शुनिश्चित गर्ने। (प्रअलाइ जिम्मेवार बनाउने, कक्षामा विताएको समयको लगवुक बनाउन सकिने)	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२९	शिक्षकहरूको क्षमता विकासकालागी विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन गर्ने, प्रअको नेतृत्व विकासको लागी सेवा सुविधा समयानुकुल गरिने	विद्यालयमा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण

४.३.१ वर्तमान अवस्था

शिक्षा पाउनु सबै बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकार भएको हुँदा नेपालको संविधान (२०७२) को धारा ३१ ले यो अधिकारलाई स्थापित गरेको छ। सबै वर्ग र क्षेत्रका बालबालिकाको समानजनक न्याय, पहुँच र प्रतिनिधित्वका लागि समावेशी शिक्षा आजको उपयक्तु र सान्दर्भिक मुद्दा बनेको छ। यसै सन्दर्भमा, अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्नका हकमा भने उच्च शिक्षा सम्मै निःशुल्क हुनुपर्छ। दृष्टिबिहीन नागरिकले ब्रेललिपि तथा बौद्धिक अपाङ्गता भएकाले साङ्केतिक भाषा मार्फत निःशुल्क शिक्षा पाउने हक सुरक्षित गरिएको छ ।

यस नारायण नगरपालिकाभित्र सञ्चालित विद्यालयहरुमा अध्ययनरत ७९६४ जना विद्यार्थीहरु मध्ये छात्रा ४२१४ जना, छात्र ३७५० जना, अन्य लिङ्गी ० जना रहेका छन् भने जातिगत हिसावले व्राह्ममण/क्षेत्री ४३८८ जना, दलित २७१२ जना, जनजाति ७३६ जना र अन्य समुदायका विद्यार्थी १२८ जना रहेका छन। यसैगरी यस नगरपालिकाका विद्यालयहरुमा नेपाली भाषा बोल्ले विद्यार्थी ७९६४ जना र अन्य भाषा बोल्ने विद्यार्थी ० जना, रहेका छन् । शैक्षिक सत्र २०८० मा नगरपालिकाभित्र अध्यनरत सम्पूर्ण बालबालिकाहरुको अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचान गर्ने काम भएको छ भने नगर स्तरमा विभिन्न संघ संस्थाहरुको सहयोगमा अपाङ्गता सम्बन्धि शिबिरको आयोजना गरि अपाङ्गता पहिचान भएका बालबालिकाहरुका लागि नगरपालिका, संघसंस्था, नेपाल सरकारले उपकरणको व्यवस्था र वैयक्तिक सहयोग प्रणाली अवलम्बन गरेको छ ।

यस नगरपालिकाभित्र विभिन्न समस्या र अवरोधका कारण विद्यालयको पहुँचभन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको सङ्ख्या ९९ जना रहेको छन भने उनीहरुले अरुको काम गेरर, ज्याला मजदुरी गेरर आफ्नो जीवन धानिरहेका छन्। उनीहरुका समता र सिकाइमा समावेशी सहभागिताका लागि नगरपालिकाले छात्रवृत्ति, शैक्षिक सामग्री सहयोग प्रवन्ध जस्ता समता लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ ।सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा सबै बालबालिकाहरुका लागि समयमै पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराउनुका साथै कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइ वातावरण तथा सिकाइ क्रियाकलापमा समता र समावेशीकरणको नीति अवलम्बन गर्ने प्रयासहरु भएका छन्।

यस नगरपालिका भित्र जम्मा २३४ जना शिक्षकहरु कार्यरत रहेको यस नगरपालिकामा हाल महिला शिक्षक ४६ जना र पुरुष शिक्षक १८८ जना कार्यरत हुनुहुन्छ । यसैगरी अपाङ्गता भएका शिक्षक २ जना कार्यरत रहेका छन् ।

सबै बालबालिकाहरुलाई परिवार, समुदाय र विद्यालयबाट उचित सहयोगको वातावरण निर्माण गर्नु, अपांगता भएका र पछाडि पारिएका व्यक्तिहरुको सामाजिक समावेशीकरणमा अपेक्षित सुधार गर्नु, अपाङ्गताको प्रकृति अनुरुप बालबालिकाको सहज पहुँच हुनेगरी विशेष विद्यालय स्थापना र सञ्चालन गर्नु, सिकाइमा भएको कठिनाइ र आवश्यकता अनुसार शैक्षिक सामग्री व्यवस्थापन र प्रयोग गर्नु, शिक्षकहरुमा समावेशी शिक्षाका आवश्यक दक्षता वृद्धि गर्नु, विविध प्रकारका बालबालिकाको तथ्यांक तथा सूचनालाई अद्यावधिक गर्नु, मुख्य चुनौतिहरु रहेका छन् ।

समावेशी शिक्षाका लागि विभिन्न कानूनी प्रावधानहरु हुनु, समावेशी शिक्षा सम्बन्धी शिक्षक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गरिनु, प्राथमिक तहका पाठ्यपुस्तकहरु २५ भन्दा बढि मातृभाषामा प्रकाशन हुनु, लक्षित समुदायका बालबालिकाहरुलाई विभिन्न प्रकारका आरक्षण र छात्रवृत्तिका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु, शिक्षक सेवा आयोगले शिक्षक छनौट प्रक्रियालाई समावेशी बनाउनु अवसरहरु रहेका छन् ।

४.३.२ उद्देश्य

- लक्षित समूहका बालबालिकाको शिक्षामा समावेशी रूपमा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु
- लक्षित समूहका बालबालिकाको सिकाइ सहभागिता वृद्धि तथा सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद तथा दुर्व्यवहार नहुने सुनिश्चितता गरी बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सहभागिता र सिकाइ सहज हुने वातावरण सिर्जना गर्नु

४.३.३ रणनीति

- विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक अवस्था पूरा गरी अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने । यसका लागि बालमैत्री विद्यालय प्रारूप (CFSF) तथा निर्धारित सिकाइका लागि आवश्यक पूर्वाधार पूरा गर्ने
- अपाङ्गताको प्रारम्भिक लेखाजोखा (Disability Screening) गर्दै अपाङ्गताका किसिम तथा स्वरूप पहिचान गरी विशेष कार्यक्रमको माध्यमबाट उपयुक्त समावेशी शिक्षाको व्यवस्थाका साथै आवश्यकतानुसार विशेष विद्यालयको प्रबन्ध गर्ने

- छात्रवृत्तिका लागि विपन्न लक्षित गरी आर्थिक रूपले विपन्न, सुविधाविहीन, कठिन परिस्थतिमा रहेका यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसख्यक र अपाङ्गता भएका बालबालिका सहभागी हुने व्यवस्था गर्ने।
- कार्यविधि तयार गरी आवश्यकता अनुसार थप विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गर्ने।
- विद्यालयमा सरसफाई तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरीलक्षित महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षा प्रदान गर्ने
- आाधारभूत तहमा मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहुभाषा प्रयोग गरी सिकाइको अवसर प्रदान गर्न प्राथमिकता दिने
- पाठ्यक्रममा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, वातावरण, इतिहास तथा नागरिक ज्ञान तथा सिपका साथै बृहत यौनिकता शिक्षा तथा प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी सिकाइलाई जीवनोपयोगी सिपसँग आबद्ध गर्ने
- सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकता सम्बोधन गर्ने गरी विविधता कायम तथा विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, बहिष्करण र हेपाइ नहुने सुनिश्चितता सहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्ने
- शिक्षकहरूका लागि समता र समावेशी सम्बन्धि क्षमता अभिबृद्दि गर्ने

४.३.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- लक्षित समूहका बालबालिकाको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित भई सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुने छ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधार वर्ष (२०८१)	२०८१	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सङ्ख्या	९९	९९	४०	२०	१०	०
२	आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचक	१.८१	१.७१	१.६१	१.५१	१.४१	१.३१
३	माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समता सूचक	१.४२	१.३१	१.२१	१.१५	१.८	१.५
४	आधारभूत तहमा बैयत्तिक शिक्षा योजना भएका अपाङगता भएका बालबालिकाको सख्या	०	५	२८	२८	२८	२८
५	आधारभूत तहमा यौनिक तथा लैङगिक अल्पसख्यक बालबालिकाको सङ्ख्या	०	३	६	९	१२	१५
६	लैङगिक फोकल पर्सन भएका विद्यालय सख्या	४	१७	३८	३८	३८	३८
७	Gender Equity and Social Inclusion(GESI), Social Emotional learning(SEL) सम्बन्धि तालिम प्राप्त शिक्षक	०	०	२०	२०	२०	२०
८	गुनासो सुनाई सम्यन्त्र र आचारसंहिता निमार्ण गरी कार्यन्वयन भएका विद्यालय सख्या	४	१७	३८	३८	३८	३८
९	बालिका तथा समावेशी शिक्षा संजाल गठन तथा संचालन भएका विद्यालय सख्या	०	९	३८	३८	३८	३८

४.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	शिक्षाको मूलप्रबाह बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको तथ्यांक संकलन र बिश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२	समता तथा समाबेशीकरण सम्बन्धि नीति, कानुन निर्माण र पुनरावलोकन	पटक	१					१	२
३	सबै प्रकारका विभेदको अन्तका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
४	निर्देशिकाअनुसार छात्रवृत्तिका लागि विद्यार्थी छनोट तथा छात्रवृत्ति वितरण (अपाङ्गता भएका तथा विभिन्न किसिमका आवासीय छात्र वृत्ति समेत) सङ्ख्या	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
५	विद्यालयमा गनुासो सनुवुाई प्रणालीको व्यवस्था र संचालन	पटक	९						
६	विद्यालयमा बालक्लब गठन, ब्यबस्थापन र परिचालन	पटक	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८
७	विद्यालयमा जिम्मेवारी सहितको लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने	पटक	९	३८				३८	३८
८	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरू रहेका विपन्न दलित, समदुायमा विव्यस, अभिभावक, शिक्षकहरूको संलग्नतामा घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	३८	३८	३८	३८	३८	३८
९	बालिका तथा समावेशी शिक्षा संजाल गठन तथा संचालन	पटक	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८
१०	लागु पदार्थ दुर्वयशनी सचेतना कार्यक्रम संचालन (आधारभूत र माध्यामिक विद्यालयहरुमा)	पटक	९	१७	१७	१७	१७	१७	१७
११	छात्राहरुका लागि नि शुल्क सेनटरी प्याड वितरण	पटक	१७	१७	१७	१७	१७	१७	१७
१२	Gender Equity and Social Inclusion(GESI), Social Emotional learning(SEL) सम्बन्धि शिक्षक तालिम	जना	०	२०	२०	२०	२०	८०	१६०
१३	गुनासो सुनाई संयन्त्र र आचारसंहिता निर्माण तथा समिक्षा	पटक	९	३८	३८	३८	३८	३८	३८
१४	यौनिक तथा लैङगिक अल्पसख्यक, विपन्न दलित, लोपोन्मुख र अति विपन्न छात्राहरूलाई उच्च शिक्षा अध्ययन छात्रवृती	जना	०	३	३	३	३	१२	३६
१५	सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी विद्यालय शान्तिक्षेत्र घोषणाको समिक्षा	विद्यालय	०	३८	३८	३८	३८	३८	३८
१६	सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर, शौचालय जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार कार्यगत सिमितता/अपांगता एवं लैङ्गीकमैत्री बनाउने ।	विद्यालय	०	१०	१०	१०	८	३८	३८
१७	बालबालिकाको सिकाइ आवश्यकता अनुरूपका सिकाइ सामग्री तथा अन्य आवश्यक सामग्री विकास तथा पेसागत विकासका कार्यक्रम	पटक	०	१	१	१	१	५	१०
१८	बालबालिकाको परीक्षण गरी अपाङ्गताको आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	पटक	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ वर्तमान अवस्था

बालबालिकाको शैक्षिक पहुँच, सहभागिता र सिकाई स्तर अभिवृध्दी गर्ने र उनीहरूको स्वास्थ्य तन्दुरुस्त राख्न सामुदायीक विद्यालयमा दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालित छ। तत्कालिन रूपमा बालबालिकाको भोक न्युनिकरण गर्दै उनीहरूको पोषण तथा स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार गरी शैक्षिक पहुँच, सहभागिता, निरन्तरता र सिकाई स्तर समेत अभिवृध्दी गर्ने दिर्घकालीन लक्ष्यका साथ दिवा खाजा कार्यक्रम आधारभूत विद्यालय तहमा विगत केही वर्ष देखि कार्यान्वयनमा छ। नेपाल सरकारको नीति बमोजिम यस नगरपालिकाले पनि यस क्षेत्र भित्र रहेका सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयको कक्षा बालबिकास देखि कक्षा ५ सम्म स्थानीय उत्पादनमा आधारीत दिवा खाजा कार्यक्रम सहयोगि पुस्तिका अनुसार खाजा व्यवस्थापन भइरहेको छ । साथै नारायण नगरपालिकाले विद्यालयहरुमा स्थानीय स्तरमा पाइने रैथाने बालि प्रयोग गरि पोषणयुक्त दिवा खाजा व्यवस्थापन गर्ने निर्णय गरेको छ । नगरपालिकामा सञ्चालित ९ वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय र १ वटा आधारभूत विद्यालय गरि १० वटा विद्यालयमा विद्यालय नर्सिङ्ग कार्यक्रममा विद्यालय नर्सहरु नियुक्ती गरीएको छ । साथै विद्यालय नर्सले उक्त विद्यालयको फिडर विद्यालयमा समेत मासिक एक पटक स्वास्थ्य परीक्षण गर्दै आइरहनु भएको छ । यस पालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरुले विद्यालय स्तरमा सरसफाइ समिति गठन गरी विद्यालयको नियमित सरसफाइ गर्ने गरिएको छ ।

नारायण नगरपालिकाले सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयमा पोषण कर्नरको स्थापना गरि हरेक बार खाना चार को जानकारी प्रदान गर्दै आएको छ । विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकामा प्रारम्भिक अपाङ्गता पहिचानका कार्यक्रम सञ्चलान गरेको छ । सामुदायिक विद्यालयमा मनोसामाजिक परामर्स कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ । माध्यमिक तहका विद्यालहरुमा प्राथमिक उपचार बाकस तथा अन्य तहका विद्यालयमा स्वास्थ्य संस्था सँग समन्वय गरी आवश्यक प्राथमिक उपचारका सामाग्री उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

गाइडलाइन अनुसारको सामाग्री उपलब्धतामा कमि, न्युन रकममा पोषण युक्त खाजाको व्यवस्थापन गर्नु, भौतिक संरचना तथा सामग्रीको अभाव, जनशक्तिको अभाव, विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरूप निर्धारण गरी पौष्टिक तथा स्वस्थकर विद्यालय खाजा सुनिश्चित गर्नु, आदि चुनौती रहेका छन् ।

स्थानीय उत्पादनमा आधारीत दिवा खाजा कार्यक्रम सहयोगि पुस्तिका प्रकाशन, विद्यालय नर्सिङ कार्यक्रम सञ्चालन, स्थानीय शासन सञ्चालन एन २०७४ लागु हुनु, स्थानीय उत्पादको प्राथमिकरण, सहकारी संस्थाको उपलब्धता, पोषण कार्यक्रमको व्यापकता आदि प्रमुख अवसरहरु रहेका छन् ।

४.४.२ उद्देश्य

- बालबालिकालाई स्वस्थ्य एवम् पोषणयुक्त तथा रैथाने बालिबाट उत्पादित पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु
- स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर वृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु

४.४.३ रणनीति

- दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै अभिभावक, सहयोगि संस्थाहरुको संलग्नतामा आधारभूत तहसम्मका विद्यार्थीका लागि खाजाको प्रबन्ध गर्ने
- दिवा खाजाका लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने विभिन्न भौतिक, जनशक्ति तथा अन्य सुविधा विस्तार गर्नु
- विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्री सहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्नु

- विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा शुक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाउनु
- दिवा खाजाका लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित वस्तुलाई प्राथमिकता दिने
- दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको स्थायित्व र दिगोपनका लागि तीनै तहका सरकारहरूसँग साझेदारी विकास, निजी सार्वजनिक साझेदारी, अभिभावकहरूको सहभागिता, विकास साझेदारको सहयोगका लागि आवश्यक सहयोगी वातावरण तथा संयन्त्रको विकास गर्ने
- दिवा खाजालगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरवलोकन गरी थप प्रभावकारी बनाउने

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

उपलब्धि

- विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलता (well-being) मा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो (joyful) सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुने छ।

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	१००	१००	१००	१००	१००	१००
२	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	१००	१००	१००	१००	१००	१००
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने कक्षा	५ सम्म	१००	१००	१००	१००	१००
४	स्थानीय उत्पादनमा आधारीत दिवा खाजा कार्यक्रम सहयोगि पुस्तिका अनुसार खाजा व्यवस्थापन गर्ने विद्यालयको संख्या	१०	५	५	५	५	८
५	वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
६	खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	२५	१	१	२	५	४
७	नर्सिङ् सेवा तथा सुविधा पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
८	भिटामिन, जुकाको औषधि , स्वस्थ्य जाँच गराउँने विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८
९	प्राथमिक उपचार बाकस र औषधी उपलव्ध भएका विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८
१०	अपांगताको प्रारम्भिक पहिचान	३८	३८	३८	३८	३८	३८

४.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी मापदण्ड एवम् कार्यान्वयन ढाँचा विकास	पटक		१				१	२
२	विद्यालय तथा स्थानीय तहका लागि दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
३	दिवा खाजाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
४	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
५	दिवा खाजाको स्थानिय खाजालाइ प्रवर्द्धनका लागि चाहिने खाद्य सामग्री आपूर्तिमा भाग लिने स्थानीय कृषि सहकारी, किसान समूहलाई तालिम तथा सहयोग	पटक		१			१	२	४
६	कार्यक्रमको प्रभावकारिता, कार्यकुशलता तथा प्रति एकाइ लागतको अध्ययन तथा विभिन्न मोडालिटीहरूको अध्ययन	पटक		१				१	२
७	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम,सेनिटरि प्याड डिस्पोजल र प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबाराको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
८	कक्षा ६ देखि १२ सम्मका किशोरीहरूलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
९	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्याब्लेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१०	विद्यालयमा स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

	शिक्षा								
११	बालविकासमा पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१२	आधारभूत विद्यालयमा विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१३	विद्यालय र कक्षाकोठामा कुहिने र नकुहिने फोहोर व्यवस्थापन	विद्यालय	१५	५	५	५	५	३	
१४	विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाइ र स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूका लागी महिनावारी स्वच्छता सम्वन्धी शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१५	विद्यालयमा दिवा खाजा स्वास्थ्य र पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनका लागी करेसावारी निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१६	स्वस्थ, पोषणयुक्त र सफा दिवा खाजा बनाउनका लागी कुक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१७	विद्यालय नर्स कार्यक्रम संचालन	बिद्यालय	१०	०	०	०	०	१०	

४.५ विद्यालय सुरक्षा,विपत् न्यूनिकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ वर्तमान अवस्था

आपतकालिन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा बालबालिकाले सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितताको लागि आपतकालिन तथा संकटकालिन अवस्थामा शिक्षाको सन्दर्भ जोडिएको हुन्छ । यस अवधारणा अन्तरगत शिक्षा क्षेत्रमा देखापर्ने सम्भावित जोखिमको पूर्वतयारी, आपतकाल पश्चात क्षतिको कम हुनेगरी तत्कालिन विद्यालय तहको शिक्षा सेवाको सुचारुपनाको व्यवस्थापन, आपतकालीन अवस्थामा आपूरण सम्बन्धि कार्यढाँचालाई समेटेर यो उप-क्षेत्र अन्तरगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरु तथा कार्यनीतिको तर्जुमा गरिएको छ। प्राकृतिक तथा मानवीय प्रकोप, कोभिड- १९ को कारण बालबालिकाको सिक्ने र शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा अवरोध पुगेको अवस्थाबाट पाठ सिकी आपतकालिन अवस्थामा शिक्षाको कार्यढाँचा निर्माणको कार्य, यो योजनाको खण्डमा समावेश गेरेएको छ । द्वन्द, महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाईलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालिन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षाको रूपमा लिने गरिन्छ । यसको मूख्य उदेश्य नगरपालिकामा विपदका कारणले उत्पन्न संकटकालिन अवस्थामा बालबालिका लगायत शिक्षासंग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समदुायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, समाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशिल हुनेगरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो । आपतकालिन तथा सङ्कट पुर्ण परिस्थितिमा बालबालिकाहरूले प्राप्त गर्न पाउनु पर्ने विद्यालय तहको शिक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चितको लागी माथि उल्लेखित विद्यमान नीतिगत व्यवस्था भएतापनि स्थानीय तहको शिक्षामा कार्यान्वयको प्रभावकारिता कम देखिन्छ ।

विद्यालको संरचना निर्माणमा एकद्वार नीति नहुनु, स्थानीय तहमा संरचना निर्माणका लागि आर्थिक अभाव हुनु, भौगोलिक हिसाबले महंगो पर्न जानु, पहाडि भागमा बस्तिमा विद्यालय सञ्चालन गर्नु पर्ने र भिरालो भागमा विद्यालय स्थापना गर्दा प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम रहनु, अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई विद्यालय सम्म ल्याउन आवश्यक संरचना निर्माण गर्नु, सबै बालबालिकाहरुलाई सुरक्षित संरचनामा पठनपाठनको वातावरण सृर्जना गर्नु मुख्य चुनौति रहेका छन् ।

साथै स्थानीय तहलाई विभिन्न क्षेत्रबाट विद्यालयका भौतिक संरचना निर्माणका लागि सहयोग प्रदान हुनु, स्थानीय तहले प्रकोप रहित संरचना निर्माणमा प्रत्यक्ष निगरानी गर्न पाउनु, आफ्नै कानून निर्माण गरि लागु गर्नु, विद्यालयका संरचना नियमित अध्ययन गरि वस्तुस्थितीको जानकारी प्राप्त गर्न सहज हुनु, विद्यालयको पुन संरचना तथा नक्साङ्कन गर्ने जिम्मा प्राप्त हुनु आदि प्रमुख अवसरहरु रहेका छन् ।

४.५.२ उद्देश्य

- विपत् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु
- सम्भावित विपदको व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासका लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।
- आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधि प्रयोग गरी बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु ।

४.५.३ रणनीति

- विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापना सम्बन्धी आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधि तयार गर्ने
- बिद्यालय, वडा तथा नगरपालिका स्तरीय विपद ब्यबस्थापनको स्थापना गरि कार्यन्वयनमा ल्याउने
- सम्भावित प्रकोप तथा विपदसम्बन्धी पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी गराउने
- महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपायहरूको तयारी गर्ने
- शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद वा सङ्कटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गर्ने
- विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गरि कार्यन्वयन गर्ने
- स्थानीय स्तरमा शिक्षा समूह (Education Cluster) निर्माण तथा परिचालन गर्ने
- शैक्षिक सेवा निरन्तरताका लागि आवश्यक हुने यन्त्र उपकरण, खाद्यान्न, पोसाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने
- विपद व्यवस्थापनका लागि बिद्यालय र स्थानीय तहको क्षमता विकास गर्ने

- विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी मापदण्ड, २०८०अनुसार केन्द्रमा सहजिकरण समिति र स्थानीय तहमा स्थानीय तह स्तरीय विद्यालय पूर्वाधार विकास समिति जसले विद्यालय निर्माण, लैङ्गिक समता एवम् समावेशीकरण, विद्यालय विपद व्यवस्थापन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण र उत्थानशील शिक्षा तथा सेफगार्ड पक्षसम्बन्धी काम, अनुगमन तथा निरिक्षण गर्ने
- विपद तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा गैरसरकारी निकायबिच वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाउने
- हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगो विकासका निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने

४.५.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

- विपद व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास भएको हुने छ।
- सम्भावित विपदको व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासका लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने छ।
- आपतकालिन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधि प्रयोग गरी बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुने छ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपत् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	०	५	१०	५	१०	८
२	हरित विद्यालय सङ्ख्या	४	१०	५	५	१०	४
३	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	८	८	८	८	६
४	नमुना अभ्यास गर्ने विद्यालय सख्या	०	३८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
५	विपद प्रतिकार्य योजना निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय	२	३६	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
६	विपद समिति गठन र फोकल पर्सन तोकिएका विद्यालय	०	३८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
७	जोखिम क्षमता लेखाजोखा गरि जोखिम नंसाङ्कन र मौसमि पात्रो निर्माण गर्ने र सबैले देख्ने ठाउमा राखेका विद्यालय	०	३८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
८	विपद प्रतिरोधी विद्यालय भवन प्रतिशत	२५%	१०%	१०%	१०%	१०%	३५%

४.५.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाई	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	विपद तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति तथा रणनीति, मापदण्ड पुनरावलोकन तथा निर्माण	पटक	१	०	०	०	१	२	४
२	स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
३	विपद पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
४	शिक्षक तथा वि. व्य.स तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
५	विपद प्रतिरोधी विद्यालय मर्मत, निर्माण	पटक	०	१	०	१	०	२	५
६	निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागी शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य समुह निर्माण र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
७	सबै विद्यालयलाइ आगो निभाउने सिलिन्डर प्रदान	पटक	१	०	०	०	१	२	७
८	विद्यालयमा बर्षमा २ पटक विपदका नमुना अभ्यास संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
९	विद्यालयहरुको जोखिम नक्साङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१०	विद्यालय शिक्षा आपतकालिन कोषको स्थापना	पटक	१	०	०	०	०	१	१
११	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१२	वैकल्पिक विधिको प्रयोग र शिक्षालाई निरन्तरता सम्बन्धि क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१३	ReAL Plan कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०

४.६ विद्यालय भौतिक पुर्बाधार विकास

४.६.१ वर्तमान अवस्था

विद्यालय भौतिक पुर्वधार निर्माणसम्बन्धि मापदण्ड सबै विद्यालयले अनिवार्य पालना गर्नपर्ने भएतापनि यसको पुर्ण पालना हुन सकेको छैन । विद्यालय भवन बनाउँदा ६० प्रतिशत जमिन खाली छाड्नुपर्ने, कक्षा कोठा सँगै खानेपानी, शौचालय, शिक्षक प्रशासनिक कार्यकक्ष, खेल मैदान, पुस्तकालय, भान्सा तथा खाजाघर, मनोरञ्जन कक्ष, बैठक कक्ष, पोसाक वा स्यानटरी प्याड परिवर्तन कक्ष अनिवार्य हुनुपर्ने व्यवस्थाको मापदण्ड भएतापनि हाल यस नगरपालिका अन्तर्गतका सामुदायीक विद्यालयहरू मापदण्ड अनुरुप भएको अवस्था छैन । यो अवस्थामा मापदण्ड विहिन भौतिक पुर्वाधार विद्यार्थिको मनोविज्ञानमै असर परेको देखिन्छ । असुरक्षित भवन र कक्षाकोठा, शौचालय र खानेपानीको अभाव आदिले विद्यार्थीको आकर्षण घटाउने मात्र नभई विद्यार्थिहरु पढाइमा केन्द्रित नहुने अवस्था देखिन्छ । भौतिक पुर्वधारको सन्दर्भमा एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमा आवद्ध गरिएता पनि प्राविधिक एवमं वस्तुनिष्ठ आकँलन गर्न सकिएको छैन । पूर्वाधार विकासका विधि तथा प्रक्रियालाई गुणस्तरीय, पारदर्शी र जवाफदेही बनाउने, सुरक्षित विद्यालयको लागि भौतिक पुर्वधारका लागि उपयक्तु मापदण्ड र मोडालिटी विकास गर्ने, पुर्वधार विकास एवंम विस्तारका लागि गुरू योजना निर्माण, आवश्यक स्रोतको पहिचान, भौतिक पुर्वधारहरू बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री बनाउने चुनौतीहरू विद्यमान छन् । शैक्षिक गुणस्तरका लागि स्तरीय शिक्षक जस्तै भौतिक संरचना पनि आवश्यक पर्ने भएको हुदा विद्यालय भौतिक पुर्वधार विकासमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको आकर्षण आजको आवश्यकता बनेको छ ।

विद्यालय शिक्षा विकास एवम् विस्तार गर्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधारको कमी हुनु, पूर्वाधार विकासका विधि तथा प्रक्रियालाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनु, सुरक्षित विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारका लागि उययुक्त मापदण्ड र मोडालिटी विकास गर्नु, सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मास्टर प्लान विकास गर्नु, आवश्यक स्रोत अभाव हुनु , अपुग रकमका लागि अभिभावकहरुबाट योगदान हुने कुराको सुनिश्चितता गर्नु, पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपङ्गतामैत्री, लैङ्गिकमैत्री र सिकाइमैत्री र वातानुकुलित बनाउनु, निर्माण कार्यलाई विवाद र उजूरी रहित बनउनु तथा स्थानीय आवश्यकता र उपलब्ध स्रोतको आधारमा निर्माणको लागत र मोडेलको विकास गर्नु यस नगरपालिकाको मुख्य चुनौती रहेको छ ।

विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरु र जनप्रतिनिधिहरुले विद्यालयको पूर्वाधार निर्माणको पक्षलाई महत्व र चासो दिनु, तीनै तहका सरकारले पूर्वाधार निर्माणका लागि बजेट र कार्यक्रमको व्यवस्था गरिनु, पूर्वाधार निर्माणको सवालमा समुदायको योगदान अक्षुण जस्तै हुनु, अधिकांस विद्यालयहरुका पूर्वाधार विगतको तुलनामा सुधार हुदै गएको देखिनु, निर्माण हुने पूर्वाधारहरुलाई भुकम्प प्रतिरोधी हुने गरी निर्माण गर्न अनिवार्य गरिनु, गैरसरकारी नियकाहरुले पुर्वाधार निर्माण सहयोग गर्नु जस्ता विषयवस्तुहरुलाइ अवसरका रुपमा लिन सकिन्छ ।

४.६.२ उद्देश्य

- विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु
- सबै विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्न पूर्वाधार विकास, मर्मत संभार तथा सबलीकरण गर्नु
- जलवायु परिवर्तनका असरबाट सुरक्षित हुन Climate Smart Infrastructure बनाउन परामर्श गर्नु

४.६.३ रणनीति

- भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि सञ्चालित विद्यालयको तह, विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपण र भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने
- एक विद्यालयमा पूर्वाधार विकासका सबै कार्य एकै पटक गर्ने गरी पूर्ण विद्यालय निर्माणको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने
- विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापन गरी सरोकारवालाको सहभागितामा कार्यान्वयन हुने प्रबन्ध गर्ने
- विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउन आवश्यकतानुसार सबलीकरण तथा पुनर्निर्माण, मर्मत सम्भार एवम् रंगरोगन गर्ने
- पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- भौतिक निर्माणको स्रोत परिचालनमा तीन तहका सरकारबिच समन्वय कायम गरी एकद्वार प्रणालीको अपनाउने

- विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा स्थानीय समुदाय, सरकारी एवम् गैरसरकारी तथा समुदायमा आधारित सङ्घसंस्थाको परिचालन गरी साझेदारीमा निर्माण कार्य गर्ने
- प्रत्यक बिद्यालयलाइ हरित बिद्यालयका रुपमा स्थापित गर्ने ।

४.६.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

- सबै विद्यालयमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण हुने
- विद्यालयका भौतिक संरचना बाल मैत्री, अपाङ्गता मैत्री र सुरक्षित हुने

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय %	५०	५	५	५	५	५
२	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या		५	५	५	५	५
३	सबलीकरण तथा मर्मत गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या		५	५	५	५	५
४	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने शौचालय सङ्ख्या		१	१	१	१	१
५	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नुपर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	१०	१०	८	५	५
६	गैर संरचनागत क्रियाकलापहरुलाई न्यूनीकरण गर्ने	२५	५	५	५	५	५
७	हरित बिद्यालय स्थापना	४	४	५	५	५	५

४.६.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	विद्यालय भवन निर्माण	पटक	५	५	५	५	५	५	१०
२	विद्यालयको सबलीकरण	सङ्ख्या	५	५	५	५	५	५	
३	विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापन समेत	विद्यालय	५	५	५	५	५	५	
४	छात्रा र छात्रलाई अलग्गै शौचालय संगै सेनिटरि प्याड डिस्पोजल गर्ने व्यवस्था तथा पानी र सरसफाइको प्रबन्ध	विद्यालय	१०	१०	८	५	५	३८	३८
५	प्रारम्भिक बालविकासका लागि पानी तथा सरसफाइका साथै अलग्गै शौचालय	विद्यालय	१०	१०	८	५	५	३८	३८
६	अपाङ्ता मैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	
७	विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची भर्ने		१	१	१	१	१	५	
८	विद्यालय घेराबार	संख्या		१		१	१	३	
९	विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङमैत्री पिङ र चिप्लेटी निर्माण	संख्या	५	५	५	५	५	२५	
१०	विद्यालयको मागका आधारमा फर्निचर निर्माण	संख्या	५	५	५	५	५	२५	
११	विद्यालय खाजा घर निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	
१२	प्रत्येक वडामा १ -पूर्णविद्यालय अनुरुप भौतिक पुर्वधार निर्माण गर्दै जाने	पटक	१	१	१	१	१	५	

४.७ विद्यालयमा सू चना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ वर्तमान अवस्था

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई विद्यालय शिक्षामा शैक्षिक रूपान्तरणका लागि विषय, विषयवस्तुर माध्यमका रूपमा प्रयोग गर्नेगरी पाठ्यक्रम विकास गर्ने; सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सुनिश्चित गर्न पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री विकास एवं तिनको विद्धुतिय प्रतिको उपलब्धिलाई जोड दिने; डिजिटल साक्षरता, प्रविधिमा आधारित सिकाई सहजिकरण लागि अन्तरक्रियात्मक विद्धुतिय सामग्री विकास गर्ने; सिकाई सहजीकारण प्रक्रियालाई प्रविधिमा आधारित बनाउन अत्यावश्यक सिकाई वातावरण विकास प्राथमिकता दिइने व्यबस्थाको उल्लेख गरेको छ । नारायण नगरपालिका भित्र रहेका ३८ सामुदायिक र १ धार्मिक विद्यालय मध्ये ९ वटा माध्यमिक विद्यालय र ८ वटा आधारभूत विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याव व्यवस्थापन तथा प्रयोगशाला निर्माण गरिएको छ । पालिकामा भएका ३८ वटा विद्यालयमा तिव्रगतिको इन्टरनेट जडान गर्ने काम सम्पन्न भएको छ । ३ वटा विद्यालयमा स्मार्टवोर्डका माध्यमद्वारा कक्षा सञ्चालन हुने गरेको छ भने ९ विद्यालयमा प्रोजेक्टरका माध्यमबाट सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन हुदै आएको छ। विद्यालयमा उपलब्ध सूचना तथा सञ्चार प्राविधिक सामाग्रीहरुको प्रयोग भएको पाइन्छ । माध्यमिक तहमा पूर्ण प्रयोगमा आए पनि आधारभूत विद्यालयहरुमा कार्यान्वयनको समस्या रहेको छ । जनशक्ति अभावका कारण विद्यार्थीहरुलाई नियमित सामाग्रीको प्रयोग गर्न सिकाउन र सामाग्रीको प्रयोगबाट शैक्षिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न अझै समस्या भएको देखिन्छ । यस नगरभित्र रहेको १ वटा माध्यमिक विद्यालयमा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले डिजिटल सामाग्री सहितको ल्यावको निर्माण गरेको छ । हाल त्यसको प्रयोग राम्रो अवस्थामा रहेको देखिन्छ । विद्यालयमा प्राविधिक विषय अध्यापन हुने गरेकाले पनि सामाग्रीको प्रयोग भएको देखिन्छ । नारायण नगरपालिकाले शिक्षकको प्राविधिक क्षमता विकासका लागि प्रधानाध्यापक र कम्प्युटर शिक्षकका लागि विभिन्न समयमा क्षमता विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरेको छ।

भौतिक संरचनाको अभाव, दक्ष जनशक्तिको कमि, आर्थिक स्रोतको अभाब , सबै बालबालिकालाई समान अवसर प्रदान गर्न नसकिनु, भौगोलिक विकटता, नियमित बिधुतिय आपुर्ती गर्नु, सरोकारवाला व्यक्तिको इच्छा शक्ति वृद्धि गर्नु, छुट्टै कम्प्युटर शिक्षकको दरवन्दी नहुनु, बिद्धुतिय शिक्षण सिकाई सामग्रीहरु मर्मत सम्भार गर्न नसक्नु , पाठ्यक्रममा कम्प्यटुर शिक्षा लगायतका प्रविधि सम्बन्धि विषयको व्यापकता नहनु, सबै विषय, तह र कक्षाका पाठ्यसामग्री डिजिटाइजेशन हुन नसक्नु आदि मुख्य चुनौतिहरु रहेका छन् ।

प्रविधिलाई कक्षा कोठामा पुर्याउने अवसर प्राप्त हुनु, सम्पूर्ण शिक्षण सिकाई सामाग्रीहरु डिजिटल भर्सनमा उपलब्ध हुनु, लर्निंग एप्स तथा लर्निंग पोर्टलहरुको विकास हुनु, माध्यमिक तह सम्मको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्राप्त हुनु, प्रविधिको विकासका लागि सबै पक्ष सकरात्मक देखिनु,बालबालिकाको क्षमता रुची अनुसार शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सहज हुनु, आदि अवसरहरु रहेका छन् ।

४.७.२ उद्देश्य

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको समतामूलक पहुँच पुऱ्याउनु
- सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नु

४.७.३ रणनीतिहरु

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको अवस्था बारे तथ्याङ्क संकलन गर्ने र आवश्यकताको आधारमा नयाँ सामाग्रीको प्रबन्ध गर्ने
- प्रविधिको पहुँच नपुगेका विद्यालयमा पालिकाले समतामूलक तवरमा सामाग्रीको उपलब्धता गराउने
- स्रोत साधन उपलब्ध विद्यालयलाई सिकाइ क्रियाकपालमा प्रविधिका सामाग्रीहररु अनिवार्य प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- बालबालिकाले पाठ्यक्रममा भएको विषयबस्तु ल्याबमा प्रयोगात्मक रुपमा सिक्ने वातावरणको सृर्जना गर्ने
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई कक्षाकोठामा प्रयोग सम्बन्धमा सबै शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको नियमित प्रयोग गर्ने
- सम्पूर्ण विद्यालयमा शैक्षिक स्रोत सामग्रीमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्ने
- कम्प्युटर लाइब्रेरी तथा डिजिटल पुस्तकालयको माध्यमबाट दृष्टिविहीन तथा सुनाइ क्षमता कमजोर भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी दृश्य तथा श्रव्य सामग्रीको उचित प्रबन्ध र प्रयोग गर्ने

४.७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

१. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको समतामूलक पहुँच पुगेको हुनेछ,
२. सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग भएको हुनेछ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	इन्टरनेट जडान भएका विद्यालयको सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
२	कम्प्युटर ल्याव भएका विद्यालयको संख्या	१७	१	१	१	१	१
३	कम्प्युटर शिक्षकको व्यवस्था भएको विद्यालयको संख्या	९	३	३	२	२	२
४	कम्प्युटर ल्याबको लागि छुट्टै कोठा व्यवस्थापन भएका विद्यालयको संख्या	१७	१	१	१	१	१
५	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय सङ्ख्या	१७	१	१	१	१	१
६	ई-लाइवेरी स्थापना भएको विद्यालयको संख्या	०	१	१	१	१	१
७	मुख्य विषयमा डिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	९	२	२	२	१	१
८	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
९	विद्युत्को पहुँच पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
१०	आफ्नै वेब साइट हुने बिद्यालय संख्या	२	१	१	१	१	१

४.७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार गरी इलाइब्रेरी स्थापना	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	३८ संख्या	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३	शिक्षकको क्षमता विकास प्रतिशत	प्रतिशत	५	५	५	५	५	२५	५०
४	प्रत्येक विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०
५	सवै विद्यालयलाई IEMIS व्यवस्थापन तालिम	संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८
६	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका परिचालहरूको क्षमता विकास	संख्या	०	१	०	१	१	३	३
७	विद्यालमा इ हाजिरी ब्वस्थापन	संख्या	०	९	८	५	५	२७	३८
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	संख्या	९	९	९	९	९	९	१८
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	संख्या	२	२	३	३	३	१३	३८
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमको ब्यवस्था	संख्या	२	२	३	३	३	१३	३८
११	प्रविधिमैत्री पढाइका लागी विद्यालयमा स्मार्ट बोर्ड (Intractive Board) स्मार्ट टिभी को व्यवस्था	संख्या	१	२	२	२	१	८	३८

परिच्छेद : ५

५.१ उच्च शिक्षाको व्यवस्थापन

नेपालको शिक्षाको संरचनामा माध्यमिक तह पश्चात विश्वविद्यालय स्तरबाट प्रदान गरिने शिक्षालाई उच्च शिक्षा मानिन्छ। उच्च शिक्षाले देशको आर्थिक तथा सामाजिक परिवर्तनका लागि आवश्यक पर्ने स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, नवप्रवर्तनात्मक, स्वाबलम्बी, रोजगारउन्मुख तथा गुणस्तरीय उच्च तहको जनशक्ति उत्पादन गर्ने उद्देश्य राखेको हुन्छ। माध्यमिक तहको शिक्षा पूरा गरेपछि रुचि र क्षमताको आधारमा उच्च शिक्षा हासिल गर्न चाहने विद्यार्थीहरुका लागि विभिन्न क्याम्पस तथा विश्वविद्यालयले उच्चस्तरको शिक्षा दिइरहेका हुन्छन्। नेपालमा उच्च स्तरको मानव संशाधनको विकास गर्नका लागि चार तहको उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने नीतिगत प्रावधान रहेको छ। नेपालको संविधान,२०७२ ले महिला, दलित तथा अपाङ्गता भएका र आर्थिक अवस्था कमजोर भएका नागरिकहरुलाई कानून बमोजिम निशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ भनी नागरिकको मौलिक हकमा व्यवस्था गरेको छ। साथै संविधानले केन्द्रीय विश्वविद्यालयहरुलाई संघीय सरकारको र प्रदेश स्तरका विश्वविद्यालयहरुलाई प्रदेश सरकारको अधिकार सूचीमा राखेको छ। हालको सन्दर्भमा उच्च शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाई त्यसमा सबैको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु र आधुनिक ज्ञान, विज्ञान, कला, सीप एवम् प्रविधिमा दक्ष, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति तयार गर्न यस तहको शिक्षालाई समय सापेक्ष रूपमा विकास र विस्तार गर्नु आजको आवश्यकता हो। कुनै पनि देशले विकासमा फड्को मार्नका लागि त्यस देशका उच्चस्तरीय दक्ष जनशक्तिको अहम भूमिका रहेको हुन्छ।त्यसका लागि उच्च शिक्षालाई विशिष्टिकृत बनाइनुपर्छ जसले गर्दा विद्यार्थीले आफ्नो रुचिको विषयमा उच्च स्तरको विशेष ज्ञान, सीप र दक्षता हासिल गर्न सक्छन र ती उत्पादित जनशक्तिबाट देश र समाजले अनेकौँ फाइदा पाउन सक्छन्। तर नेपालमा अहिले आवश्यकताको पहिचान नगरी रहरमै विद्यालयहरुमा क्याम्पस खोल्ने प्रबृत्तिले एकातिर उच्च शिक्षाको गुणस्तर खस्कदै गएको छ।

यस खण्डमा उच्च शिक्षामा समावेशी पहुँच, गुणस्तर तथा समता र व्यवस्थापकीय प्रबन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी दश बर्षका लागि नारायण नगरपालिकाको उच्च शिक्षा विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

५.१.१ वर्तमान अवस्था

देशको आर्थिक तथा सामाजिक परिवर्तनका लागि आवश्यक पर्ने स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, नवप्रवर्तनात्मक, स्वाबलम्बी, रोजगारउन्मुख तथा गुणस्तरीय उच्च तहको जनशक्ति उत्पादन गर्ने उद्देश्यका साथ हाल यस नारायण नगरपालिकाको अवलपराजुलमा त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त कोटदेवल जनआदर्श क्याम्पस सञ्चालनमा रहेको छ। शिक्षा शास्त्र संकायमा ४ वर्षे स्नातक तहको अध्यापन भइरहेको उक्त क्याम्पसमा नेपाली, अंग्रेजी, जनसंख्या शिक्षा र स्वास्थ्य तथा शारिरीक शिक्षा जस्ता विषयहरु अध्यापन हुँदै आएको छ। आफ्नै भौतिक संरचना नभइसकेको अवस्थामा हाललाई उक्त क्याम्पस सोही स्थानको श्री सीता जनसहयोग माध्यमिक विद्यालय अवलपराजुलमा सञ्चालन हुदै आएको छ। यहाँ पूर्णकालीन रुपमा १ जना र आँशिक रुपमा ५ जना प्राध्यापकहरुले अध्यापन गराउनुहुन्छ। उक्त क्याम्पसलाई भौतिक रुपमा सुबिधा सम्पन्न बनाएर गुणस्तरीय उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाको रुपमा विकसित गर्नु आजको आवश्यकता रहेको छ।

उच्च शिक्षामा भर्ना ज्यादै खुकुलो हुनु, क्याम्पसहरु जागिर खोज्ने वा जागिरमा बढुवा हुन चाहनेहरुका लागि प्रमाणप्रत्र वितरण गर्ने संस्थाका रुपमा मात्र संचालित भएको गुनासो सुनिनु,सञ्चालित क्याम्पसबाट स्थानीय समुदायको आवश्यकता अनुसारका अध्ययन अनुसन्धानका कामहरु भएको नपाइनु, नियमित कक्षाहरु संचालन हुन नसक्नु, उच्च शिक्षामा गरिब, दलित, अपाङ्गता भएका तथा सामाजिक रुपमा पछाडि पारिएका समुदायको पहुँच पुग्न नसक्नु, जस्ता विविध समस्याहरुका कारण उच्च शिक्षा गुणस्तरीय बन्न नसकिरहेको सन्दर्भमा सम्बन्धित क्याम्पस व्यवस्थापन समिति, सम्बन्धन दिने विश्वविद्यालय र अध्यापकहरुसँग विचार विमर्स गर्नु आवश्यक छ।

चुनौती तथा अवसर

उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि क्याम्पस स्थापना र सञ्चालन गरिएता पनि त्यसलाई गुणस्तरीय उच्च शिक्षा प्रदायक केन्द्रको रुपमा विकास गर्नु, क्याम्पसको सुधारका लागि भौतिक पूर्वाधार र आर्थिक लगानीको प्रवर्धन गर्नु , शिक्षणका लागि दक्ष र योग्य जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु ,युग अनुकुलको गुणस्तरीय उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने उच्च शिक्षाका केन्द्रहरू स्थापना गर्नु ,उच्च शिक्षालाई व्यावसायिक, व्यवहारिक र

जीवनोपयोगी बनाई शैक्षिक बेरोजगारीको न्यूनीकरण गर्नु; उच्च शिक्षालाई उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसंग जोडनु, उच्च शिक्षा प्राप्त गरेका जनशक्तिहरूलाई रोजगार सिर्जना गर्नु,क्याम्पस मार्फत स्थानीय प्राकृतिक स्रोत साधन र मौलिक कला संस्कृति र सभ्यताको अध्ययन, अध्यापन र अनुसन्धान गर्नु जस्ता चुनौतीहरु विद्यमान रहेका छन् ।

भौगोलिक विकटता र विविध समस्याका बाबजुत पनि यस क्षेत्रमा त्रिभुवन विश्वविद्यालयको सम्बन्धन प्राप्त गरी कोटदेवल जनआदर्श क्याम्पस स्थापना हुनु, साथै क्याम्पस व्यवस्थापनका लागि यस नारायण नगरपालिकाले समेत वार्षिक रुपमा लगानी गर्नु, यस क्षेत्रमा उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि क्याम्पस स्थापना हुदाँ यहाँबाट बाहिर गएर अध्ययन गर्न नसक्नेहरुका लागि घर नजिकै उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न पाउनु जस्ता तथ्यहरुलाई उच्च शिक्षाको अवसरका रुपमा लिन सकिन्छ ।

५.१.२ उद्देश्य

यस योजनाले उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामार्फत उच्चस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी जनशक्ति उत्पादन गर्ने लक्ष्य पूरा गर्नका लागि निम्नलिखित उद्देश्यहरू तय गरेको छ :

१.उच्च शिक्षामा सबै वर्ग,लिङ्ग र जात तथा समुदायका नागरिकहरुको समावेशी पहुँच अभिबृद्धि गर्नु,
२.उच्च शिक्षाका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउनु ,
३.सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि युग सुहाउँदो, प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील मानव संशाधनको विकास गर्नु,

५.१.३ रणनीति

१. नगरपालिका भित्रका विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थीको विवरण तयार गरी उनीहरूको क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षाको प्रबन्धका लागि योजना तयार गर्ने ।
२.खुला एवं दूर शिक्षा लगायतका व्यस्थामार्फत उच्च शिक्षामा पहुँच बृद्धिका लागि आवश्यक पहल गर्ने ।
३.उच्च शिक्षामा महिला, आदिबासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गता भएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समूदाय र वर्गको पहुँच बढाउनका लागि आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने ।
४.उच्च शिक्षालाई राष्ट्रिय विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने ।
५.विद्यार्थीहरूलाई उच्च शिक्षाका अवसरहरु उपलब्ध गराउनका लागि उच्च शिक्षा सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने ।
६.यस पालिका अन्तर्गत सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ ।
७.उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना, सञ्चालन, नियमन र व्यवस्थापनका लागि केन्द्र तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।
८.उच्च शिक्षाको विकासका लागि सार्बजनिक, सामूदायिक तथा निजी स्तरमा साझेदारी गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने।
९.आर्थिक रूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्गता भएका, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने ।

५.१.४ प्रमुख उपलब्धि र नतिजा

उपलब्धि

उच्च शिक्षामा समावेशी पहुँच अभिबृद्धि भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	आधारवर्ष २०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	नारायण नगरपालिकाका कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थीहरुको क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षामा पहुँच	१६९.	३३८.	४०३.	४५३.	५५९.	
२	नगरपालिका भित्र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाको स्थापना	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	नगरपालिकामा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिबृद्धि कार्यक्रम	०	३	३	३	३	१२
४	उच्च शिक्षा उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिएको कार्यक्रम संचालन	०	१	१	१	१	४
५	उच्च शिक्षामा सार्बजनिक, निजी तथा सामूदायिक सहभागितामा लगानी अभिबृद्धि	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

५.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	परिमाणात्मक लक्ष्य (५वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	भूगोल र विद्यार्थीको माग तथा आवश्यकताका आधारमा उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्थाको स्थापना गर्ने	संख्या	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	१	
२	उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरूको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	५	निरन्तर
३	उच्च शिक्षामा दक्ष,क्षमतावान र कर्तव्यनिष्ठ तथा पेशाप्रति समर्पित जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने	संख्या	०	१०	५	५	५	२५	
४	उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि अपाङ्गता भएका तथा आर्थिक रुपले विपन्न जेहेन्दार विद्यार्थीहरुका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने	संख्या	५	५	५	५	५	२५	
५	उच्च शिक्षामा अंग्रेजी, गणित तथा विज्ञान विषयका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	आ. अनुसार	√	√	√	√	√	√	
६	उच्च शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउन योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	
७	उच्च शिक्षामा विभिन्न साझेदार निकायहरुको लगानी तथा साझेदारी वृद्धि गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	

परिच्छेद :६

६.१ सुशासन तथा व्यवस्थापन

६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

६.१.१ वर्तमान अवस्था

शिक्षा क्षेत्रको परिमाणमुखि विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि यस नगरपालिकाको लागि संस्थागत क्षमता विकास एक महत्वपुर्ण आधारहो हो। शिक्षा सम्बन्धि राष्ट्रिय नीति, मापदण्ड, योजना र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्नाका लागि संस्थागत क्षमता विकासमा जोड दिन अति आवश्यकता रहेकोछ । यो शिक्षा क्षेत्र योजनाको पुर्ण रुपमा कार्यान्वयनको लागि स्थानीय सरकार सम्पादन गर्न पुग्ने अधिकतम कार्यक्रमहरु सम्पादन गर्न विद्यमान जनशक्ति कस्तो प्रकारको क्षमता विकासको आवश्यकता छ, त्यसको लेखाजोखा गरी अगामी पाँच वर्षका लागि कर्मचारी र जनप्रतिनिधिहरुको व्यक्तिगत क्षमता, स्थानीय तहको संस्थागत क्षमता र थप सुधार गर्न पुग्ने आवश्यकता लाई मध्यनजर गरेर योजना बद्ध रुपमा अगाडी बढ्नु अति आवश्यक हुन्छ । स्थानीय सरकारले नगरपालिकाको अधिकारभित्र रहेर आवश्यकता अनसुार नीति, योजना तथा कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा विषयगत नगरपालिका विषयगत क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक क्षमता विकासका क्षेत्रहरुको पहिचान सहित योजना बद्ध हुनु पर्दाछ । सामान्यतया क्षमता विकासलाई तीन आयाममा विश्लेषण गर्न सकिन्छ। सर्वप्रथम संस्थाको संरचनालाई दुरुस्त पार्न पुग्ने एउटा पाटो हो भने संरचनाको जिम्मेवारी अनुकुल हुनेगरी आवश्यक संख्यामा मानव संसाधनको व्यवस्था र तिनिहरुको जिम्मेवारी अनसुारका कार्य गर्न सक्नेगरी ज्ञान, सीप र क्षमताको विकास गर्नु जरुरी छ। यसका अतिरिक्त नगरपालिकाले जनसमक्ष न्यनुतम र निरन्तर पुर्याउनुपर्ने सेवाहरु मध्य शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका सेवाहरू पनि हुन्छन। यी सबै प्रकारका सेवाहरु उचित व्यबस्थापनको लागि संस्थागत क्षमता विकासको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ, यो शिक्षा क्षेत्रको तर्जुमाको सन्दर्भमा संस्थागत क्षमता विकास र सुशासनलाई प्रमुख साधन तथा माध्यमको रुपमा लिई योजना तर्जुमा गरिएको छ। नारायण नगरपालिकाको शिक्षा योजना तर्जुमा गर्दा संस्थागत विकास तथा क्षमता विकास, श्रोत परिचालन, स्थानीय सुशासन, विकास व्यवस्थापन, लैङ्गिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरण र शिक्षित वर्ग तथा समदुायको मुलप्रवाहिकरण सम्बन्धि विषयहरु समावेश गरिएका छन। यस नारायण नगरपालिकाले आफ्नो सेवा प्रवाह प्रभावकारी वनाउन तथा सुशासन प्रवर्धन, जवाफदेहीता र सेवामा गुणस्तरियता कायम गर्न उपलब्ध जनशक्तिको क्षमता विकासका लागि वार्षिक रुपमा नगरपालिका क्षमता विकासका कार्यक्रमहरुमा वजेट विनियोजन गरेर कार्यान्वयन गर्ने गरेको भएतापनि शिक्षा क्षेत्रमा निर्दिष्ट गरिएका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न पालिकामा श्रोत साधनको अभाव रहेको छ। संस्थागत विकास तथा सुशासन सम्वन्धि तय भएका नीति, ऐन, नियम तथा निर्देशिका कार्यान्वयन तहमा सुशासनको अभ्यासको केहि आधार तयार गरेका छन। संस्थागत क्षमता विकास, कार्यक्रम पूर्वाधार तथा मानव संसाधनको क्षमता विकासका लागि यस नारायण नगरपालिकाले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा आवश्यक नितिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमगत रुपमा वजेट विनियोजन गरी प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्दै आएतापनि सुशासन प्रवर्धन र सेवामा गुणस्तरियता तथा प्रभावकारीता कायम गर्ना अझै धैरै प्रयत्नहरु गर्न आवश्यक छ । यस नारायण नगरपालिकाको हकमा आन्तरिक श्रोतका क्षेत्रहरुको पहिचान तथा संभाव्यता अध्ययन, राजस्व परिचालन सम्बन्धि अध्ययन तथा सरोकारवाला बीच छलफल आवश्यक रहेको छ ।

नारायण नगरपालिकाको शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा कर्मचारीको विवरण

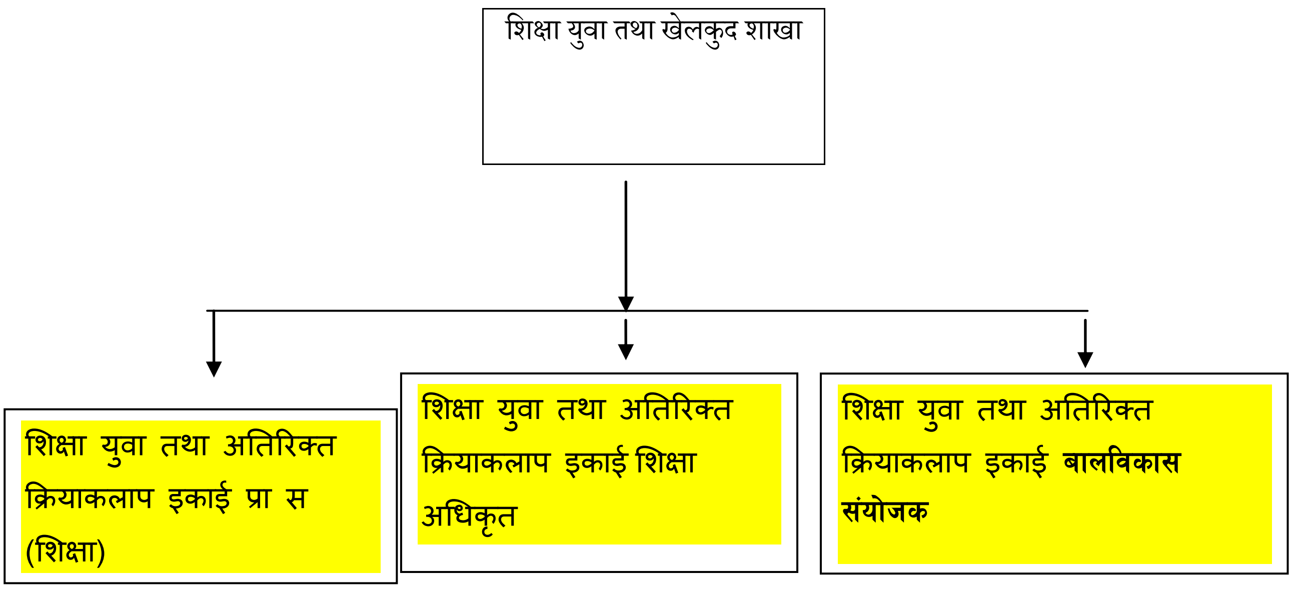

नगरपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालन भइरहेका अधिकांश विद्यालयमा शुन्य दरबन्दी र राहत कोटा कम भएको कारण चरम शिक्षक अभाव झेलिरहेका छन। प्रारम्भिक बालबिकास शिक्षक र विद्यालय कर्मचारीहरू अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनले तोकेको न्यूनतम ज्याला समेतको सुविधा विना अति न्यून पारिश्रमिकमा खटिरहेका छन। प्रारम्भिक बालबिकास सहजकर्ता र विद्यालय कर्मचारीहरूका लागि उपयक्तु दरबन्दीको सिर्जना हनु सकेको छैन। अपर्याप्त सुविधाका कारण सहजकर्ता र कर्मचारीहरू मध्ये धेरैजसो अदक्ष र न्यून शैक्षिकमा कार्यरत छन। जुन दीर्घकालिन सोचको अभाव कारण सिर्जित चनुौतीपूर्ण समस्याका रुपमा रहेकोछ। संगठन संरचनाकै आधारमा कर्मचारीहरू परिचालन हुने र कर्मचारीहरू मार्फत नै सङ्गठनले सेवा प्रवाह गर्ने हुदा यस नारायण नगरपालिकाको साङ्गठनिक क्रियाकलापहरुलाई दिशा निर्देश गर्न यसको सङ्गठन संरचनाले नै महत्वपुर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ। यो नगरपालिकाले शिक्षाका बिभिन्न क्षेत्रमा आफ्ना सेवा प्रवाहका गतिविधिहरूलाई व्यवस्थित गर्न तथा गुणस्तरीय बनाउनका लागि सङ्गठन स्वरूप स्वीकृत गरी सेवा संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। तसर्थ यस योजनामा संस्थागत क्षमता विकासका क्षेत्रलाई विशेष ध्यान दिने रणनीति तथा कार्यनीति अवलम्बन गरिएकोछ।

विद्यालयमा आवश्यकिय मात्रामा दरवन्दी सृजना गर्नु, पालिकाको शिक्षा शाखाको लागि आवश्यक दरवन्दी सृजना गर्नु, संघीय निजामति कर्मचारी ऐन तथा शिक्षा ऐन जारी नहुनु, विद्यलयमा विद्यार्थीको समतामूलक पहुँचका लागि भौतिक पूर्वाधारको अभाव रहुनु, सुरक्षा तथा स्वच्छता सम्बन्धि क्रियाकलापहरु पूर्ण रुपमा लागु गर्नु, शाखाका कर्मचारी तथा विद्यालयमा अध्यापनरत शिक्षक तथा कर्मचारीका लागि नियमित पेसागत विकासका कार्य सञ्चालन गर्नु आदि चुनौतिहरु रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार भएकाले मापदण्ड निर्माण गरी विद्यालयमा आवश्यक दरवन्दी सृजना गर्नु, विद्यालयको आवश्यकताको आधारमा संरचना निर्माण गर्नु, विद्यालयको आवश्कता पहिचान गरि क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु, शिक्षा शाखामा दरवन्दी माग गर्नु, आदि अवसरहरु रहेका छन् ।

६.१.२ उद्देश्य

- स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु
- जनशक्तिका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु
- आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु

६.१.३ रणनीतिहरु

- स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने
- संस्थागत संरचनाअनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने
- कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने
- प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्षलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने
- कार्यक्रमको प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यसम्पादन गर्न आवश्यक स्रोत साधनहरूको व्यवस्थापन गर्ने

५.१.४ उपलब्धि, नतिजा, तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

उपलब्धि

1. **स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुने छ ।**
2. **संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भई उत्तरदायित्व तथा जिम्मेवारीमा वृद्धि भएको हुने छ।**
3. **आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन भएको हुने छ ।**

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	माध्यमिक विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	८	०	१	०	०	१
२	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	२९					
३	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सङ्ख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८
५	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भए बमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	८	१	०	०	०	०
६	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र कार्यन्वयन गर्ने विद्यालय सख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८

५.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाई	परिमाणात्मक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	विद्यालय कार्यसम्पादन एवम् स्वमूल्याकंन गर्ने, गराउने	संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८
२	शैक्षिक कार्य सम्पादनका लागि आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८
३	संस्थागत संरचनाहरू गठन, पुनर्गठन तथा भैरहेकाहरूको कार्यसम्पादन गर्ने	संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८
४	प्रधानाध्यापकलाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजा प्रति जिम्मेवार बनाउने	संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८
५	शिक्षाका संरचनामा सम्वद्द पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास (वि.व्य.स, शि.अ.संघ र वडा शिक्षा समिति सम्वद्द पदाधिकारी)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
६	प्रधानाध्यापक तथा शिक्षा शाखा कर्मचारीको क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
७	वडा तथा नगर शिक्षा समितको क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
८	शिक्षा शाखाका कर्मचारी तथा संस्थागत संरचनाका पदाधिकारिहरूको क्षमता विकासका लागी तालिम, गोष्ठि, सेमिनार तथा भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
९	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र कार्यान्वयन	संख्या	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८
१०	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणका आधारमा विद्यालय पुरस्कार	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
११	गुणस्तरीय शिक्षा अन्तर्गत सार्वजनिक जवाफदेहीताका औजारहरुको प्रयोग र अभ्यास विषयक अनुशिक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१२	शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्नका लागि जनप्रतिनिधि र सरोकारवाला बिच अन्तवार्ता	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१३	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१४	लेखा व्यवस्थापन तालिम								
१५	बि.व्य.स, शि.अ.स र अभिभावकहरुको क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१६	शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०

६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

६.२.१ वर्तमान अवस्था

सन् २०३० सम्मका लागी विश्वव्यापी रुपमा तय गरिएका दिगो विकासका १७ लक्ष्यहरुमा लक्ष्य ४ गुणस्तरिय शिक्षामा केन्द्रित छ । लक्ष्य ४ विशेष गरी समावेशी र समतामूलक गुणस्तरिय शिक्षाको सुनिश्चित गर्नेर जीवन पर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउने उल्लेख गरेको छ । यो लक्ष्य हासिल गर्न बिभिन्न प्रयासहरू भएतापनि उचित प्रतिफल देखा परेका छैन । विगतमा तर्जुमा गरिएका शिक्षा नीतिको कार्यान्वयन पक्ष कमजोर हुदा औपचारिकता लागी मात्र तर्जुमा भएको देखिन्छ । तसर्थ, यो योजना यस नारायण नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको आवश्यकता, अवसर र सम्भावनाको आकलन गरी बनाइएको हुदा यस नगरपालिकाको शैक्षिक गतिविधिलाई व्यवस्थित गर्ने आधार मात्रको रुपमा हेरिएको छ । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागी सम्पुर्ण सरोकारवालाहरूको एकीकृत प्रयासको आवश्यकता पर्दछ । पालिकाभित्रको विशिष्ट परिवेश सापेक्ष शिक्षा नीति निर्माण गरी सोहीअनुरुपको रणनीति र कार्यनीति तयार गरिएको हुदा यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकासमा यो उपयोगी दस्तावेज हनु सक्छ । विगतमा संचालित शिक्षा क्षेत्रमा कार्यक्रमहरुले शिक्षाको पहुँच र सहभागीता समेट्न नसकेको अवस्थामा समावेशी शिक्षाको विश्वव्यापी मान्यतालाई मध्यनजर गरि यो शिक्षा क्षेत्र योजना तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गर्न लागीएको हो। यस योजनासंग सम्बन्धित सम्पुर्ण पक्षहरूको समावेशी सहभागीता सुनिश्चित गरी कार्यपालिकाको कुनै एक सदस्यको संयोजकत्वमा पाँच सदस्यीय स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन समन्वय समिती गठनगरिनेछ । उक्त समितीको सदस्य-सचिवमा पालिकाको शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख लाई तोकिने छ। यो शिक्षा क्षेत्र योजनाको कार्यान्वयनको जिम्मेवारी मुख्य रुपमा यही समितिले गर्नेछ। यो समितीको कार्य निम्न बमोजिम हुनेछ।

- शिक्षा क्षेत्र योजना तर्जुमामा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्ने।
- शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गत तर्जुमा गरिएका नीति तथा रणनीतिहरू कार्यपालिका मार्फत सभाबाट पारित गराउने र कार्यान्वयनका लागी बजेटको सुनिश्चितता गर्ने।
- शिक्षा क्षेत्र योजनालाई आवश्यकता अनुरुप बार्षिक रुपमा अध्यावधिक गर्ने गराउने,
- यो शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका कार्यक्रमरू सञ्चालन गर्ने गराउने,
- स्थानीय सरकार र अन्य संघ-संस्थाबाट पालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालन हुने शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमरू बीच समन्वय गर्ने गराउने,
- समिति सूचकमा आधारित भई शिक्षा क्षेत्र अन्तरगतका कार्यक्रमको अनगुमन गर्ने,
- कार्यक्रमको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न नियमित रूपमा कार्यक्रमको अनगुमन र समीक्षा गर्ने
- अन्य सहयोगी निकायहरू बीच समन्वय गर्ने,
- शिक्षा अन्तरगतका नगरपालिका क्षेत्र सम्बन्धि अध्ययन, अन्वेषण गर्ने गराउने, र अन्य आवश्यक कार्यहरू गर्ने गराउने,

जनशक्तिको अभाव हुनु, आर्थिक रुपमा सक्षम नहुनु, स्थानीय तह प्रमुख तथा उपप्रमुखको कार्यकाल पश्चात नयाँ समितिले अपनत्व ग्रहण नगर्नु, मापदण्ड तथा योजना अनुरुप कार्य संचालन गर्न मुख्य चुनौतिहरु रहेका छन् । आफ्नो योजना आफै बनाउनु, स्थानीय आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न सकिनु, विविध विवरण नियमित अध्यावधिक गर्न सहज हुनु, जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्न सहज हुनु आदि प्रमुख अवसरहरु रहेका छन् ।

६.२.२ उद्देश्य

- शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु

६.२.३ रणनीति

- सङ्घीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने
- कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकताअनुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने

- कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने
- विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने
- विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अद्यावधिक गर्न लगाउने
- विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तीकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने
- वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने
- अभिभावक तथा सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठक आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, वैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने

६.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुने छ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१)	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा
१	**विद्यालय सुधार योजना अध्यावधिक समयमै र सबै सरोकारवाला को संलग्नतामा गरेका विद्यालय**	३८	३८	३८	३८	३८	३८
२	**विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक समिति बैठक नियमित**	३८	३८	३८	३८	३८	३८
३	**अभिभावक भेला**	३८	३८	३८	३८	३८	३८
४	**सामाजिक परिक्षण मापदण्ड अनुसार सामाजिक लेखा परिक्षण समयमै गर्ने विद्यालय**	३८	३८	३८	३८	३८	३८
५	**विद्यालयको वेवसाईड भएका वा अपडेट भएका विद्यालय**	३	५	१०	१०	५	५

६.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रवोधिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा एवम् अध्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तर्क्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ सम्वन्धी कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	सामाजिक परिक्षणको प्रतिवेदनका आधारमा विद्यालयहरूलाइ थप सहजिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
९	योजनाको आवधिक समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	

परिच्छेद ७

७.१लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

७.१.१ वर्तमान अवस्था

कुनै पनि संस्थाका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्नका लागि स्रोत र साधनको आवश्यकता पर्दछ । लगानी गर्दा उपलब्ध स्रोत र साधनको सहि रुपमा सदुपयोग भएमा वढी उत्पादन गर्न सकिन्छ । यदि सहि ढंगबाट लगानी गर्न नसकेको खण्डमा सन्तोषजनक उपलब्धि हासिल गर्न सकिदैन । स्थानीय सरकारले आन्तरिक र बाह्य स्रोत साधनको समुचित सदुपयोग गरी स्थानीय निकायहरू आफैमा स्रोत पूर्ण बनाउन आवश्यकता छ ।

नेपालको शैक्षिक लगानीको इतिहास हेर्दा राष्ट्रिय बजेट १० प्रतिशत देखि १९ प्रतिशत सम्म लगानी छुट्याउदै आएको पाइन्छ तर पनि यसले शिक्षाको गुणस्तर उत्पादकत्वलाई प्रभाकारी ढङ्गले विकास गर्न सकेको छैन । यस वाहेक पनि निजी क्षेत्रबाट ठूलो रकम शिक्षामा लगानी भएको देखिन्छ । सरकारी आकडा हेर्दा प्राथमिक शिक्षामा प्रति विद्यार्थी करीब १३०००। र माध्यमिक तहका प्रति विद्यार्थी रु १५०००। लगानी गरिरहेको पाइन्छ । यो बजेटले बढ्दो जनसंख्याको शिक्षाको मागलाई मार्गप्रशस्त गर्न सकेको छैन । प्राथमिक तथा आधारभूत तहदेखि उच्च शिक्षा सम्मको मागलाई यो वजेटले धान्न सकेको छैन आर्थिक अभावका कारणले शिक्षाको गुणस्तर खस्केको छ ।

शिक्षामा जनसंख्याको प्रत्यक्ष प्रभाव पर्दछ । शिक्षाको लगानी बाटनै देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकास हुन जान्छ । शिक्षामा लगानी गर्नु भनेको मानवीय पुजी को निर्माण गर्नु हो । शिक्षाले मानिसलाई भावि सन्तुष्टी दिन्छ । शिक्षा एक आर्थिक वस्तु हो भनिन्छ । शिक्षामा सार्वजनिक कोषबाट खर्च गरिन्छ भने त्यलाई सामाजिक माग भनिन्छ । यस किसिमको मागबाट सामाजिक कल्याणलाइ मात्र उच्चतम प्राथमिकता दिन्छ । माध्यमिक शिक्षा भन्दा आधारभूत शिक्षाको सामाजिक लाभ वढी हुने हुदा सार्वजनिक कोषबाट आधारभूत शिक्षालाई प्राथमिकता दिइन्छ ।

कक्षा १ देखी ८ सम्म को आधारभूत तह अनिबार्य तथा निशूल्क, माध्यमिक शिक्षा निशूल्क उपलब्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । हाल नेपालमा आधारभूत र माध्यमिक तह दलित, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुहका एवम् कर्णाली प्रदेशका विद्यार्थीका लागि निशूल्क शिक्षाको प्रावधान रही आएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन एन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई २३ वटा शिक्षा सम्बन्धि अधिकार प्रदान गरेको छ ।

शिक्षा क्षेत्रमा गरिएको लगानि विद्यालयमा प्रयाप्त मात्रामा रकम पुग्न सकेको छैन । स्थानीय सरकारको आफ्नो स्रोत बाट बजेटको लगानी गर्न सक्ने अवस्था देखिदैन । स्थानीय सरकार राष्ट्रिय सरकारको बजेटमा निर्भर रहनु पर्ने अवस्था छ । संघीय सरकार बाट प्राप्त रकम तोकिएको क्षेत्रमा प्रतिफल प्राप्त हुने गरि सदुपयोग गर्नु स्थानीय तहको जिम्मेवारी रहन्छ । उक्त जिम्मेवारी पुरा गर्न सरोकारवालाहरुलाइ पनि समाबेश गरि पारदर्शी रुपमा जानकारी गराउनु हो ।

शिक्षामा गरिने लगानी अहिले सम्म संघ सरकारको वजेटमा निर्भर रहेको छ । प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले आफ्नै स्रोत पहिचान गरी बजेट लगानी गर्न नसकिरहेको अवस्था छ । कर्णाली प्रदेशमा अझै यसको प्रभाव प्रत्यक्षरुपमा परेको छ । यसबाट संघ सरकारको वजेट सबै स्थानीय सरकारलाई विनियोजन गर्नु पर्ने हुदा कूल बजेटको केही अंश २० प्रतिशत बाट घटाउदै ११, १२ र १३ प्रतिशत अवस्थामा आएको छ । २०८०/०८१ मा पनि बजेट बढ्दो दरमा छ । विद्यालयमा प्राप्त अनुदान पनि शिक्षकहरुको तलव भत्तामा नै ९० प्रतिशत खर्च हुन जान्छ ।

७.२ उद्देश्य

- योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने
- पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु
- उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु
- खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु

७.३ रणनीति

- सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले नगरपालिकाको स्रोतबाट लगानी गरिने

- नगरपालिकाले स्थानीय तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने
- स्रोतको उपयोग गर्न विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने
- वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने
- शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने
- मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने

७.४ प्रमुख उपलब्धि

उपलब्धिः

- शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने।
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने।

७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) सङ्घीय सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.सं.	**अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय**	**आर्थिक वर्ष**					**पाँच वर्षको जम्मा**	**१० वर्षको जम्मा**
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
३.१	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**	९६६२०००	१०६२८२००	१०६२८२००	१०६२८२००	११६९१०२०	४४५४१८२०	८९०८३६४०
३.२	**आधारभूत शिक्षा**	११२१५२०००	१२३३६७२००	१२३३६७२००	१२३३६७२००	१३५७०३९२०	६१७९५७५२०	१२३५९१५०४०
३.३	**माध्यमिक शिक्षा**	३३०६६५००	३६३७३१५०	३६३७३१५०	३६३७३१५०	४००१०४६५	१८२१९६४१५	३६४३९२८३०
३.४	**प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम**	२१००००००	२१००००००	२१००००००	२१००००००	२१००००००	१०५००००००	२१००००००
३.५	**अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ**	२३५२०००	२४६९६००	२४६९६००	२५९३०८०	२५९३०८०	१२४७७३६०	२४९५४७२०
४.१	**पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन**	८००००००	८५०००००	९२०००००	१०१०००००	१११०००००	४६९०००००	९३८०००००
४.२	**शिक्षक व्यवस्थापन र विकास**	१३८७०००	१३८७०००	१५२५७००	१५२५७००	१६७८२७०	७५०३६७०	१५००७३४०
४.३	**शिक्षामा समता र समावेशीकरण (ReAL Plan)**	३५५८०००	३७३५९००	३९२२६९५	४११८८२९	४३२४७७०	१९६६०१९४	३९३२०३८८
४.४	**विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम**	१०६१२०००	११६०००००	१२६०००००	१३६०००००	१४६०००००	६३०१२०००	१२६०२४०००
४.५	**विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता**	०	१०००००	१४००००	१६००००	१८००००	५८००००	११६००००
४.६	**विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास**	१५९९२०००	२०९९२०००	२५९९२०००	३०९९२०००	३५९९२०००	१२९९६००००	२५९९२००००
४.७	**विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि**	६४८०००	६४८०००	६४८०००	६४८०००	६४८०००	३२४००००	६४८००००
५.१	**सामुदायीक पुस्तकालय**	०	०	०	०	०	०	०
६.१	**शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास**	२७७००००	२७७००००	३०४७०००	३०४७०००	३३५१७००	१४९८५७००	२९९७१४००
६.२	**स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध**	०	०	०	०	०	०	०
८	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा		**२०२२९९५००**	**२२४६७१०५०**	**२३२०१३५४५**	**२३९२५३१५९**	**२६३९७३२२५**	**११५३५१४६७९**	**२३०७०२९३५८**

ख) प्रदेश सरकारबाट शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
३.१	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**	०	०	०	०	०	०	०
३.२	**आधारभूत शिक्षा**	०	०	०	०	०	०	०
३.३	**माध्यमिक शिक्षा**	०	०	०	०	०	०	०
३.४	**प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम**	२१०००००	२१०००००	२१०००००	२१०००००	२१०००००	१०५०००००	२१००००००
३.५	**अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ**	०	०	०	०	०	०	०
४.१	**पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन**	०	०	०	०	०	०	०
४.२	**शिक्षक व्यवस्थापन र विकास**	०	०	०	०	०	०	०
४.३	**शिक्षामा समता र समावेशीकरण**	०	०	०	०	०	०	०
४.४	**विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम**	४५१४९००	४५१४९००	४९६६३९०	४९६६३९०	४९६६३९०	२३९२८९७०	४७८५७९४०
४.५	**विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता**	०	०	०	०	०	०	०
४.६	**विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास**	०	०	०	०	०	०	०
४.७	**विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि**	७५०००००	७५०००००	७५०००००	७५०००००	७५०००००	३७५०००००	७५००००००
५.१	**सामुदायीक पुस्तकालय**	०	०	०	०	०	०	०
६.१	**शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास**	०	०	०	०	०	०	०
६.२	**स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध**	०	०	०	०	०	०	०
८	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा		**१४११४९००**	**१४११४९००**	**१४५६६३९०**	**१४५६६३९०**	**१४५६६३९०**	**७१९२८९७०**	**१४३८५७९४०**

ग) स्थानीय तहबाट शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापका लागि प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.सं.	**अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय**	**आर्थिक वर्ष**					**पाँच वर्षको जम्मा**	**१० वर्षको जम्मा**
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
३.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	२९६४०००	२९६४०००	३२६०४००	३२६०४००	३२६०४००	१५७०९२००	३१४१८४००
३.२	आधारभूत शिक्षा	१४५३८०००	१४५३८०००	१५९९१८००	१५९९१८००	१५९९१८००	७७०५१४००	१५४१०२८००
३.३	माध्यमिक शिक्षा	१२२४०००	१२२४०००	१३४६४००	१३४६४००	१३४६४००	६६०९६००	१३२१९२००
३.४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	१२०००००	१७०००००	१७०००००	१७०००००	१७०००००	८००००००	१६००००००
३.५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	३५००००	५०००००	७०००००	७०००००	७०००००	२९५००००	५९०००००
४.१	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	९१७५००	९१७५००	९१७५००	९१७५००	९१७५००	४५८७५००	९१७५०००
४.२	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	३९००००	३९००००	४२९०००	४२९०००	४२९०००	२०६७०००	४१३४०००
४.३	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	०	०	०	०	०	०	०
४.४	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	०	०	०	०	०	०	०
४.५	विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	०	०	०	०	०	०	०
४.६	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	०	०	०	०	०	०	०
४.७	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	०	०	०	०	०	०	०
५.१	सामुदायीक पुस्तकालय	०	०	०	०	०	०	०
६.१	शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास	०	०	०	०	०	०	०
६.२	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	०	०	०	०	०	०	०
८	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१०००००	१५००००	१८००००	२०००००	२०००००	८३००००	१६६००००
जम्मा		२१६८३५००	२२३८३५००	२४५२५१००	२४५४५१००	२४५४५१००	११७८०४७००	२३५६०९४००

घ) अन्य सङ्घसंस्थाबाट शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
३.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१६१३९५०	१६१३९५०	१६१३९५०	१६१३९५०	१६१३९५०	२८४६१३९५	
३.२	आधारभूत शिक्षा	५६९२२७९	५६९२२७९	५६९२२७९	५६९२२७९	५६९२२७९	३६०५०३१०	
३.३	माध्यमिक शिक्षा	७२१००६२	७२१००६२	७२१००६२	७२१००६२	७२१००६२	०	
३.४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	०					२६१२६९५०	
३.५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	५२२५३९०	५२२५३९०	५२२५३९०	५२२५३९०	५२२५३९०	०	
४.१	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	०	०	०	०	०	०	
४.२	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	०	०	०	०	०	३२४९८१०	०
४.३	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	६४९९६२	६४९९६२	६४९९६२	६४९९६२	६४९९६२	८००००००	
४.४	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	१६०००००	१६०००००	१६०००००	१६०००००	१६०००००	०	
४.५	विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	०					०	
४.६	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	०					०	
४.७	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	०					०	
५.१	सामुदायीक पुस्तकालय	०					२५०००००	
६.१	शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास	५०००००	५०००००	५०००००	५०००००	५०००००	३०००००	
६.२	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	३०००००	०	०	०	०	०	
८	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	०	०	०	०	०	0	
जम्मा		२२७९१६४३	२२४९१६४३	२२४९१६४३	२२४९१६४३	२२४९१६४३	२२४९१६४३	२८४६१३९५

७.६ योजनाको वर्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रिया

उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्षगत रूपमा बजेट अनुमान					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
	आ.व २०८१/०८२	आ.व २०८२/०८३	आ.व २०८३/०८४	आ.व २०८४/०८५	आ.व २०८५/०८६		
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१४२३९९५०	१५२०६१५०	१५५०२५५०	१५५०२५५०	१६५६५३७०	७७०१६५७०	१५४०३३१४०
आधारभूत शिक्षा	१३२३८२२७९	१४३५९७४७९	१४५०५१२७९	१४३०५१२७९	१५७३८७९९९	७२१४७०३१५	१४४२९४०६३०
माध्यमिक शिक्षा	४१५००५६२	४४८०७२१२	४४९२९६२२	४४९२९६२२	४८५६६९२७	२२४७३३९४५	४४९४६७८९०
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	५४०००००	६९०००००	६९०००००	६९०००००	६९०००००	३३००००००	६६००००००
अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	५४९५७३९०	८१९४९९०	८३९४९९०	८३९४९९०	८३९४९९०	८८३३७३५०	१७६६७४७००
पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	८९१७५००	९४१७५००	१०११७५००	१००१७५००	१२०१७५००	५०४८७५००	१००९७५०००
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१४२६०००	१४२६०००	४२९००००	४२९००००	४४५७२७०	१५८८९२७०	३१७७८५४०
शिक्षामा समता र समावेशीकरण	४२०९६२	८३८५८६२	४५७२६५७	४७६८९१	४९७४७३२	१८८३११०४	३७६६२२०८
विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	१६७२६९००	१३६५१४९०	१८१६६३९०	९०१६६३९०	२११६६३९०	१५९८७७५६०	३१९७५५१२०
विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	०	१०००००	१४००००	१६००००	१८००००	५८००००	११६००००
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	१५९९२०००	२०९९२०००	२५९९२०००	३०९९२०००	३५९९२०००	१२९९६००००	२५९९२००००
विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	८१४८०००	८१४८०००	८१४८०००	८१४८०००	८१४८०००	४०७४००००	८१४८००००
सामुदायीक पुस्तकालय	०	०	०	०	०	०	०
शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास	३२७००००	३२७००००	३५४७०००	३५४७०००	३८५१७००	१७४८५७००	३४९७१४००
स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	३०००००	०	०	०	०	३०००००	६०००००
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१०००००	१५००००	१८००००	२०००००	२०००००	८३००००	१६६००००
जम्मा	३०३७८१५४३	२८४२४६६८३	२९५९३१९८८	३६६७७६२२२	३२८८०२८७८	१५७९५३९३१४	३१५९०७८६२८

परिच्छेद ८ :अनगुमन तथा मुल्यांकन

८.१ वर्तमान अवस्था

योजना तर्जुमा गरेर कार्यान्वयन कार्य अन्तर्गत अपेक्षित परिवर्तन र वास्तविक परिवर्तनको विश्लेषण गर्ने प्रक्रिया नै मुल्याङ्कन हो। मुल्याङ्कन क्रियाकलाप लक्षित भएर दिशा निर्देश गर्दछ। लगानीको उपलब्धि मापन गर्ने काम मुल्याङ्कनले गर्दछ। मुल्याङ्कनले कार्यक्रमको डिजाइन गर्न, सुधार गर्न, प्रभावकारी गराउन र पुनरावलोकन गर्न सहयोग गर्दछ। जवाफदेहीताको लागी, योजनाको विस्वसनीयता वृध्दि गर्न, तुलना गर्न र योजनालाई सुधार गर्न पनि मुल्याङ्कन आवश्यक हुन्छ। त्यसकारण मुल्याङ्कन कार्यक्रमको अभिन्न अङ्ग हो । यो शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गत तर्जुमा गरेर स्वीकृत गरिएका शैक्षिक कार्यक्रमरूमा स्रोत साधनको विनियोजन र वितरण के कसरी भइरहेको छ, लगानीको प्रवाह समुचित ढङ्गले भएको छ वा छैन, कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रियामा त्रुटीहरू छन् वा छैनन्, शैक्षिक क्रियाकलापहरू निरन्तर तालिका अनुसार, समय अनुसार कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्तितर्फ उन्मखु भएका छन वा छैन भन्ने कुरा लक्ष्य गर्न व्यवस्थापनबाट कार्यक्रम कार्यान्वयनको लक्ष्य र प्रगति बारेमा नियमित वा आवधिक रूपमा निगरानी, निरीक्षण, पुननिरक्षण, पर्यवेक्षण एवंम जाचबुझ गर्ने गराउने कार्य अनगुमन हो। यसले कार्यक्रमको प्रगति र वर्तमान स्थितिको बारेमा जानकारी गराउदछ । शैक्षिक कार्यक्रमरूको सान्दर्भिकता, उपयुक्तता, दक्षता र प्रभावकारीताको सन्दर्भमा सुव्यवस्था एवम् उद्देश्यपूर्ण ढङ्गले जाँचबझु तथा लेखाजोखा गर्ने कार्य मुल्याङ्कन हो। मुल्याङ्कन प्रतिफल र प्रभावसँग बढी केन्द्रीत हुन्छ। अनगुमन सामान्यतया कार्यक्रम कार्यान्वयनको मात्र गरिन्छ भने मुल्याङ्कन कार्यक्रम सञ्चालनका चरण साथै कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात पनि गरिन्छ । अनुगमन र मुल्याङ्कनले शैक्षिक कार्यक्रमरूमा भएको लगानीलाई पारदर्शी, नतिजामुखी, जवाफदेही र उत्तरदायीपुर्ण बनाउन सहयोग गर्दछन। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले शैक्षिक कार्यक्रमको प्रारम्भिक, मध्यावधिक र अन्तिम मुल्याङ्कन गर्नुपर्ने प्रावधान राखेको छ। त्यसैगरी विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले पनि कार्यक्रमको मध्यावधिक र अन्तिम मुल्याङ्कन गर्ने तथा विद्यार्थीको आवधिक र निरन्तर मुल्याङ्कन गर्नुका साथै शिक्षकहरूको पनि कार्यसम्पादन मुल्याङ्कन गर्ने नीति लिएको छ। सबै विद्यालयहरुमा एकीकृत प्रतिवेदन प्रणालीको विकास भै नसक्नु, सहभागितात्मक तथा सामूहिक अनगुमन तथा मुल्याङ्कन प्रणालीको सुनिश्चितताको अभाब हुनु, अनुगमन तथा मुल्याङ्कनमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोग विस्तार तथा व्यवस्थित हुन नसक्नु, नतिजामा आधारित अनुगमन हुन नसक्नु, योजनाको कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन, मुल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण गर्न प्रयाप्त जनशक्ति नहनु, जनशक्तिको अभाव हुनु, भएका जनशक्तिमा पनि यस्तो ज्ञान सीप र क्षमता प्रयाप्त नहुनु अनुगमन र मुल्याङ्कनलाई प्राथमिकतामा नराख्नु, कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्न स्रोत सामग्री र आर्थिक अभाव हुनु, कार्य मुल्याङ्कनका आधारमा राम्रो गर्नेलाई प्रोत्साहन, मुल्याङ्कन र पुरस्कृत गर्न र अनुचित गर्नेलाई दण्ड गर्न नसक्नु आदि जस्ता यावत कारणले विद्यालय सुपरिबेक्षण अन्तर्गत अनुगमन संयन्त्रको व्यवस्था र कार्यान्वयन अन्योलताको अवस्था देखिन्छ । यसका लागि राष्ट्रिय मापदण्डको तर्जुमा हुन आवश्यक रहेकोछ । उक्त मापदण्ड अनुरुप स्थानीय तहले आ–नगरपालिकाको क्षेत्रमा योजनाबद्ध रूपले विद्यालयमा स्वीकृत पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको प्रयोग, शिक्षण सिकाई क्रियाकलापको सञ्चालन, विद्यार्थी मुल्याङ्कन, विद्यालयको सूचना र अभिलेख व्यवस्थापन, शिक्षक र कर्मचारीको परिचालन, आर्थिक कारोबारको लेखापरिक्षण लगायतको नियमन तथा शैक्षणिक योजना निर्माण, शिक्षण सामग्रीको निर्माण र प्रयोगको सुपरिवेक्षण गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप सञ्चालनमा शिक्षकलाई पेसागत सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने देखिन्छ ।

विद्यालयका कार्यहरुलाई प्रविधियुक्त बनाउन कागज विहिन कार्यहरु गर्न सुरु गरिएको । विद्यालयले प्रशारण गर्ने सूचना तथा पालिकामा सम्प्रेषण गर्ने कागज पत्रलाई प्रविधिको प्रयोगबाट सम्पन्न गर्ने गरिएको छ । पालिकाले तोकिएको अधिकार प्रयोग गरि कक्षा ८ को आधारभूत तह उत्तीर्ण परीक्षा का साथै अन्य कक्षाको प्रश्न पत्रहरु पालिकामै स्तरीकृत तवरमा निर्माण गरी सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । विद्यालयले गरेको कामको मूल्याङ्कन तथा उपलब्धि हेरी विद्यालयहरुलाई पालिका स्थापना दिवसका दिन सम्मान पनि गर्दै आइरहेको छ ।

अनुगमन संयन्त्रको व्यवस्था

- एकीकृत प्रतिवेदन प्रणालीको विकास
- सहभागितात्मक तथा सामूहिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको सुनिश्चतता
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोग विस्तार तथा व्यवस्थित

- नतिजामा आधारित अनुगमन
- शिक्षक सुपरिवेक्षण र पेसागत सहयोग
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण
- विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण

८.२ उद्देश्य

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकिकृत प्रणाली विकास गर्नु
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु
- योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु

८.३ रणनीतिहरू

- कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनका लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने।
- नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने
- कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने
- योजनाअन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने
- अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले तोकेबमोजिम अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गरी स्थानीय तहमा पेस गर्ने

८.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकत्रित प्रणाली विकास भएको हुने छ।
- नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयन हुने छ।
- योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल भएको हुने छ।

नतिजा

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास भएको हुने छ।
- नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित भई योजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुने छ।

८.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण	पटक	१					१	
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
४	कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	आफुले कार्यान्वयन गरेका कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	विद्यार्थीको सिकाइ उपलव्धी परिक्षण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
९	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पठन सिप परीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB-EGRA) सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
१०	विद्यालयको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
११	विज्ञ समुह, विद्यालय सुपरीवेक्षक तथा शिक्षक सिकाइ समुह मार्फत, शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय अनुगमन तथा कक्षा सुपरिवेक्षण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२	प्रधानाध्यापक तथा आधारभूत तह संयोजकबाट विद्यालय तथा कक्षाकोठा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण र प्रतिवेदन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३	सिकाइमा आधारित मुल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी अभिलेखिकरण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५	स्थानीय तहद्वारा कक्षा अनुगमन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

अनुसूचीहरू

विद्यालय शिक्षा क्षेत्र सुधार योजना निमार्णका क्रममा सरोकारवाला निकाएहरूसँग गरिएको गोष्ठि तथा बैठक हरुको उपस्थिति

नगरपालिका भित्रका विद्यालयको विद्यार्थी विवरण २०८१

नगरपालिका भित्रका विद्यालयको विद्यार्थी विवरण २०८१

नगरपालिका भित्रका विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक विवरण २०८१

शिक्षामा कार्यरत परियोजना र दातृनिकायको विवरण

शिक्षा शाखाको जनशक्ति विबरण

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- ✓ नेपालको संबिधान २०७२
- ✓ स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन २०७९ (परिमार्जित तथा अद्यावधिक संस्करण २०८१)
- ✓ सोह्रौ योजना आवधिक योजना- २०८१ /२०८२ -२०८५/२०८६
- ✓ **"विभिन्न क्षेत्र तोकी बिभाजन गरेको", नेपाल राजपत्र, नेपाल सरकार, अन्तिम पहुँच जनवरी २०२२।**
- ✓ **"स्थानीय तहहरूको विवरण", www.mofald.gov.np/en (नेपालीमा), सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, अन्तिम पहुँच १७ जुलाई २०१८।**
- ✓ **बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धिमा भाषाहरू र भाषिक नीति हरूको प्रभावको बुझाइ डा. प्रेमप्रसाद पौडेल डा. ट्र्यासी कस्ट्ली**
- ✓ **शिक्षामा मातृभाषाको प्रयोगसम्बन्धी एकीकृत अध्ययन प्रततवेदन डा.डिल्लिीराम रिमाल**
- ✓ **मातृभाषा शिक्षा : अभ्यास र आवश्यकता, डा गोपाल ठाकुर, गोरखाप्रत्र प्रकास मिति १० चैत २०८०, शनिबार**
- ✓ **स्थानिय सरकार सञ्चालन एन -२०७४**
- ✓ **विद्यालयमा मातृभाषामा सिकाइको स्थिति गोपालबहादुर श्रेष्ठ उपप्राध्यापक शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर।**
- ✓ **पन्ध्रौ आवधिक योजना**
- ✓ **अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५**
- ✓ **शिक्षा ऐन २०७६**
- ✓ **राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८**
- ✓ **राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७५**
- ✓ **स्थानिय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४**
- ✓ **दिगो विकास लक्ष्य २०१६- २०३०**
- ✓ **विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (२०७३-०७४/२०७७–०७८)**
- ✓ **नेपाल जीवन स्तर मापन सर्वेक्षण २०८०**
- ✓ **आर्थिक सर्वेक्षण २०८०, शिक्षा विज्ञान तथा सञ्चार मन्त्रालय**